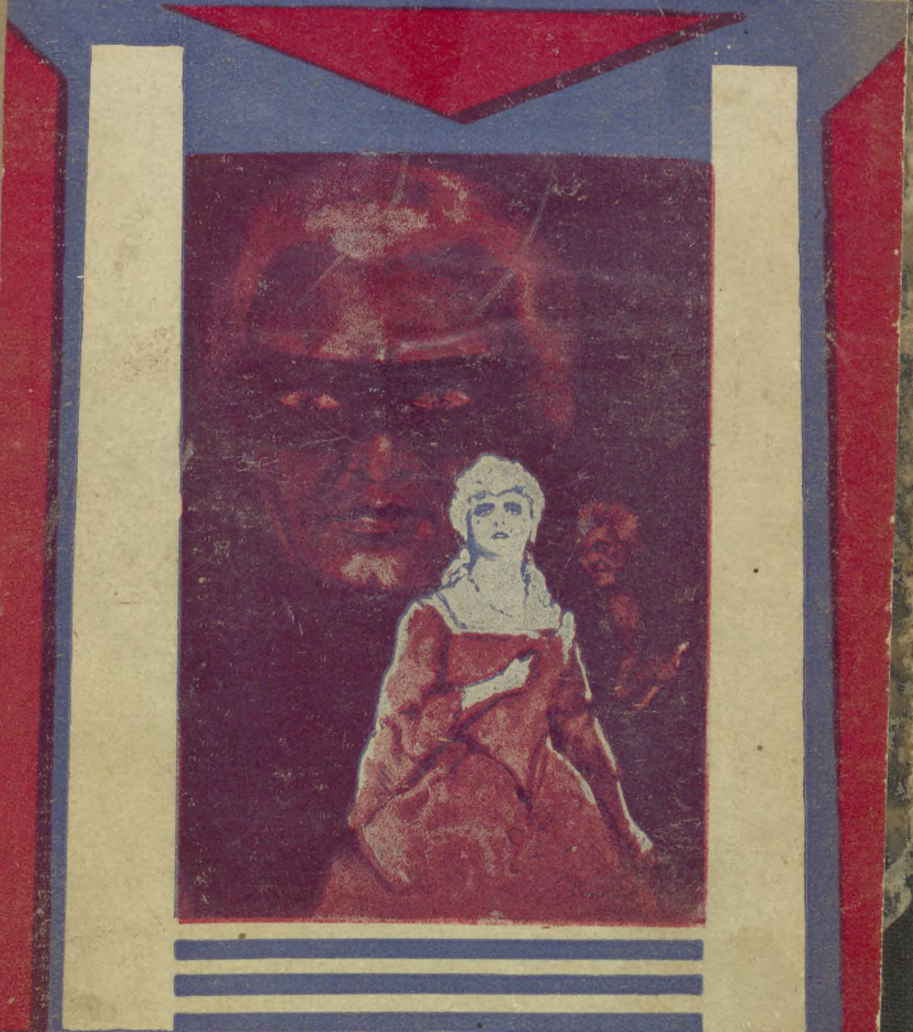
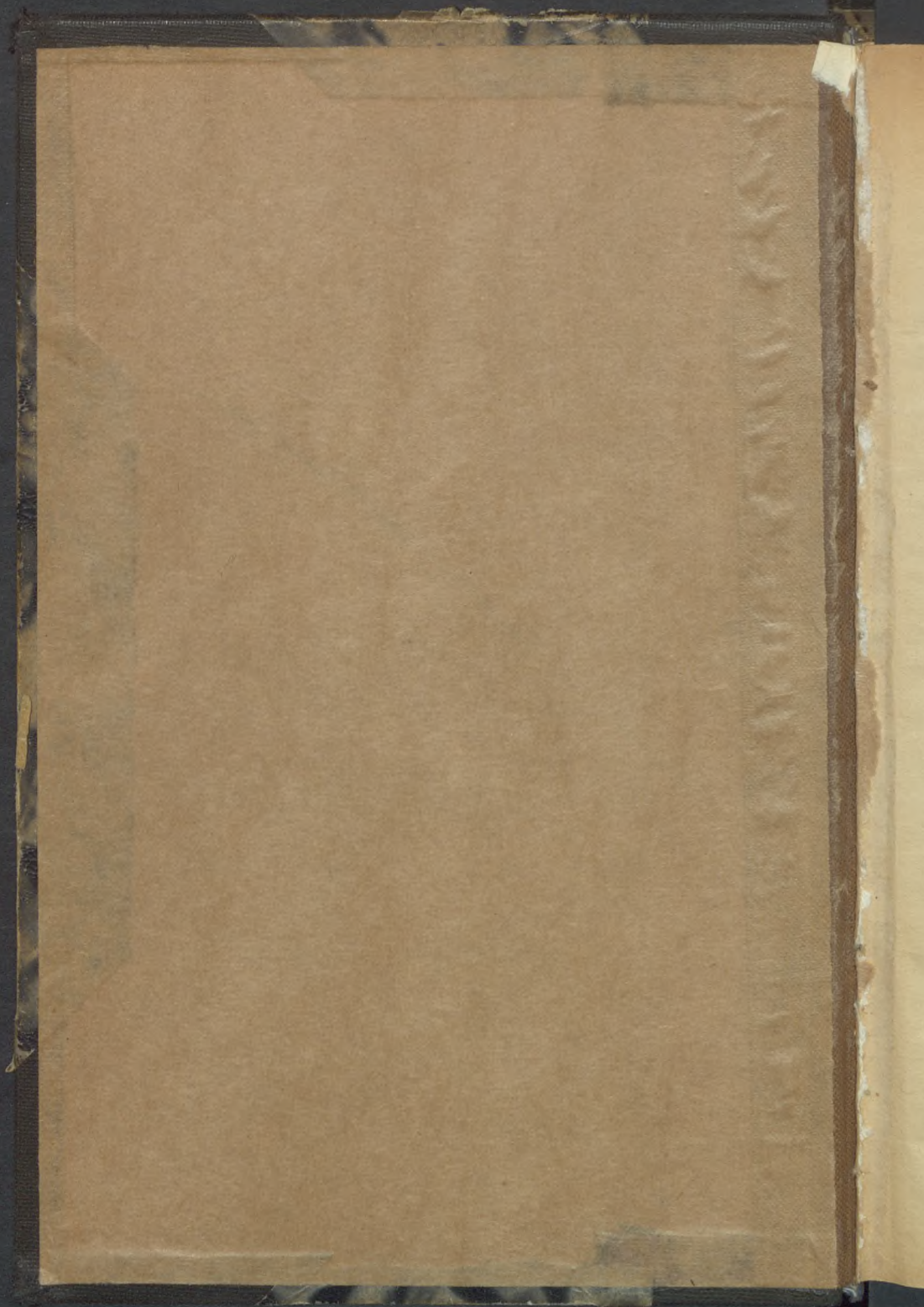

M: 5
57.298 OSZK
3

MADAME DUBARRY BUKÁSA

DUMAS
VÁLOGATOTT MŰVEI

III.

Ch. de M. B.

1875

III.

Ch. de M. B.

1875

BEVEZETÉS

Ez a regény egyik darabja annak a bámulatos regényciklusnak, melyre a francia forradalom eseményei ihlették a szerzőt, s közvetlen folytatása a *Varázsló*-nak, mely nemrég jelent meg Dumas válogatott művei közt ugyanebben a kiadásban. A nagy elbeszélő ott veszi fel ebben a regényben az elbeszélés fonalát, ahol Dubarry asszonynak, XV. Lajos utolsó szeretőjének sikerült kiemelni a miniszterelnöki székből Choiseult és utódjává tenni Aiguillon herceget, ki kedvese volt. Richelieu marsal, az öreg cselszövő, magának szánta azt a hatalmi állást, melybe akarata ellen segítette bele unokaöccsét, s most felbőszülve kudarcán, a szép Taverney Andréet akarja a király szeretőjévé tenni, hogy megbuktassa balsikerének okozóját, Dubarrynét.

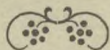
Találkozunk ebben a regényben mindazokkal, kiket a *Varázsló*-ban ismerhettünk meg, s főképp magával a varázslóval, Balsamo báróval, ki a világ egyik leghíresebb kalandora és szemfényvesztője volt. A misztikum, mely itt is körülveszi egyéniségét, segít, az élet teljes elevenségében látni azt a kort, mely a mágiában és a titokzatokban való hitével hozzátalál napjaink titokzatokat kedvelő és kereső emberének lelki világához. Vizsgáljuk mint cselekvő s az eseményeket vég-

(R
2)

M 57. 298 : 5
3

zetes utjukon továbbvívó személyeket magát a királyt s a hősnőt: Dubarry asszonyt. Látjuk az öreg Taverney bárót és fiát, a nemes Maison-Rouge lovagot, Andréet, a balsorsnak szánt Taverney Andréet; jelentőséghez jut Gilbert s nem veszítjük szem elől Nicolet, Andrée komornáját sem, kinek szerepe lesz még a forradalomnak végzetszerűen közelgő eseményeiben. Ez a regény XV. Lajos halálával és Dubarry asszony bukásával lezár egy korszakot s mintegy földalatti morajjal kísér egy közelgő másikat: a nagy forradalom korát, mely elpusztítja a zsarnokság várát, a Bastillet s melyben vérpadra lép Franciaországnak utolsó „Isten kegyelméből való” királya. Dubarry asszony kedvesének drámája után Mária Antoinette férjének tragédiájához jutunk majd Dumas forradalmi regényciklusának e mostani után következő köteteiben.

ELSŐ FEJEZET

Richelieu herceg ur előszobája

Richelieu hercegnek, mint minden udvaroncnak, volt palotája Versaillesben és Párisban, háza Marlyban és Luciennesben, szóval volt lakása mindenütt, ahol a király lakni vagy megszállni szokott.

Megszaporitva tartózkodóhelyeit, XV. Lajos azt a kötelezettséget rőtta minden rangbeli emberére, kinek része volt a nagy vagy a kis entréek kiváltságában, hogy nagyon gazdag legyen s ilyenképpen mindig ott lehessen, ahol a király.

Richelieu Choiseul és Praslin urak elbocsátásának pillanatában versaillesi kastélyában lakott; oda költöztette át magát egy nappal azelőtt, hogy bemutatta Dubarry asszonynak unokaöccsét, Aiguillon herceget.

Az emberek látták Richelieu herceget Marlyban Dubarry asszony társaságában, látták Versaillesben közvetlenül azután, hogy Choiseul elvesztette a király kegyét, tudtak luciennesi titkos és hosszantartó kihallgatásáról; ez, valamint Dubarry Jean indiszkrécioja elég volt arra, hogy az egész udvar tartozó kötelességének érezze, bemutatni hódolatát Richelieu urnak.

Az öreg marsalnak tehát volt módja kiélvezni a magasztalások, a hízeltetések és a kedveskedések tömjénfüstjét, mellyel különbség nélkül minden érdekelt körülvette.

Ami egyébként Richelieu urat illeti, ő maga sem remélt annyit, mint amennyiben részesítették; annak a napnak reggelén, melyhez ime eljutottunk, mégis azzal a szilárd elhatározással kelt ki ágyából, hogy a tömjén ellen védekezve, bedugja orrát, mint ahogy Ulysses is viaszkkal tapasztotta be egykor társainak fülét a szirének éneke ellen.

Az eredményt csak másnapra várta; valóság szerint a királynak csak másnap kellett volna köztudomásra juttatnia és közzétennie az új minisztérium kinevezését. Ennélfogva a marsal nagyot bámult, mikor felébredve, vagyis inkább a kocsi hatalmas robogásától felébresztetve, megtudta komornyikjától, hogy palotájának udvarai valamint előszobái és szalónjai zsufolva vannak.

Hivatta Rafté urat, a titkárját, ki öt évvel volt fiatalabb nála. Rafté ur végigment a csarnokokon, az előszobákon és a szalónokon, s ámbár úgy tett, mintha senkire sem nézne, a sok arc közül egy sem kerülte el figyelmét. De azért mikor belépett urához, pontosan megmondhatta, hogy kik azok az urak, akik tisztelegni jöttek.

— Lám, lám, — kiáltotta Richelieu — egyszerre mennyi tömjén!

— Monseigneur, — mondotta Rafté — miért akarja vénségére járomba fogatni magát? Oly szépnek tartja a miniszterséget? Megunta a boldog, nyugalmas életet?

— Barátom, kikóstoltam már mindent, csak éppen azt az egyet nem. Adja csak elő katonai kitüntetéseimet...

— Ahá, eszerint a hadügyi tárcát kapta meg? — kérdezte Rafté. — Csakhogy egyelőre még nem kaptuk meg a kinevező okiratot, s mint de la Vaudraye urtól hallottam, az új minisztériumot illetőleg csak az az egy bizonyos még, hogy a hadügyi tárca Terray urnak jutott.

Richelieu mosolygott — úgy vélte, egészen

bizonyos a dolgában. Kilépett az egyik előszobába és köszöntötte a megjelenteket. Végighallgatta a sok kívánságot, mellyel, persze, csak úgy célozgatásképpen hozakodtak elő.

Mikor a látogatók sokasága visszavonult, csak egy tisztelgő maradt hátra: Taverney báró. Mosolyogva közeledett a herceghez.

— Ah, ah, Taverney ur, — mondotta a marsal; — el vagyok ragadtatva, el vagyok ragadtatva!

— Vártam, herceg, hogy szerencsét kívánhassak, hogy őszinte szívvel kívánhassak szerencsét.

— Ah, csakugyan? És miért? — felelte Richelieu majdnem titokzatosan, mert látogatóinak tartózkodása arra készítette, hogy a maga részéről is minél diszkrétebb legyen.

— Hogy szerencsét kívánjak új méltóságodhoz.

— Csitt, csitt! — intette a marsal — ne szölgünk róla ... még nem történt semmi, mendedmonda az egész.

— De kedves marsalom, sokan osztoznak a nézetemben, mert szalónjaid zsufolva voltak.

— Nem tudom, miért.

— Óh, én nagyon is tudom. Engedd, csak egy szóval említenem ...

— És mi volna az?

— Trianonban tegnap az a kitüntetés ért, hogy bemutathattam hódolatomat ő felségének. A király a gyermekeimről beszélt velem és végül így szólt hozzám: „Azt hiszem, ismeri Richelieu urat; mutassa be nála tiszteletét.” Azért jöttem hozzád, kedves régi barátom. Lehetett-e ő felségének ezek után a szavai után ki nem találnom szerencsédet, emelkedésedet?

— S most azért jöttél, — felelte a marsal észrevehető hidegséggel — hogy kérj tőlem valamit?

— Jól mondod, kedves bajtársam, — felelte Taverney. — Nem magamnak, mert a király olyan nyugdíjat adott, melyből megélhetek, de van két gyermekem is. Leányom gondját mindenestre levethetem, őt a trónörökösné fogadta udvarához.

(Igen, igen, gondolta magában Richelieu, ez az a kis boszorkány, aki oly nagy gondot okoz Dubarry grófnénak.)

— Tehát csak a fiamról, a Fülöp fiamról, Maison-Rouge Fülöpről van szó...

(Igen, igen, gondolta magában megint Richelieu, ez az, aki a szegény Dubarry Jean vicomte-nak átszurta a karját, a grófnénak legádázabb ellensége...)

— Könnyű lesz pártfogásodba vened, régi bajtársam, — folytatta Taverney — derék tiszt, máris nagy szolgálatot tett a trónörökösnének, mert mikor Franciaországba jött, az utolsó állomáson megmentette attól a kellemetlenségtől, hogy Dubarry Jean vicomte erőszakkal eltulajdonítsa azokat a lovakat, melyeket az ő rendelkezésére tartottak ott. A trónörökösné ezért nagy jóindulattal viseltetik a fiam iránt. Elég volna egy szavad, hogy a fiam kapjon egy századot. Kapitány-nyá már kinevezték, a dauphine nevezette ki Strassburgban, de szegény vagyok ahhoz, hogy vehessek neki egy századot.

— Kedves Taverney ur, — vágott a szavába Richelieu — teljesen lehetetlen, semmit sem tehetsz érdekében...

Igy szólva, felállt, jelezve, hogy a kihallgatás véget ért.

— Lehetetlen? Ily semmiség lehetetlen? Régi barátomtól kell ezt hallanom?

— Miért ne?... Az, hogy az ember az ön szavai szerint barátja valakinek, még nem lehet ok arra, hogy e barátságával való visszaélésre használják fel. Husz éve már, hogy nem látogatott

meg, hogy nem voltam önnek semmi; most miniszter vagyok, s ön jelentkezik.

— Richelieu ur, ön az, aki igazságtalan ebben a pillanatban.

— Nem, kedves uram, csak nem akarom, hogy az előszobában ténferegjen; őszinte barátja vagyok, tehát...

— Oka van reá, hogy visszautasítson?

— Nekem? — kiáltotta Richelieu, kit nagyon nyugtalanná tett Taverney eshetőleges gyanuja; — mi okom volna... Mindössze csak azt akarom megmondani önnek, kedves Taverney, hogy Choiseul urnak éppen a kegyencekkel való gazdálkodás szegte a nyakát. Azt akarja, hogy én is azon az uton járjak, mint ő? Nem, én már csak a magam módja szerint dolgozom. Azt akarom, hogy nálam ne lehessen semmire se menni a protekcióval, barátsággal, atyafisággal, azt akarom, hogy nálam csak az érdemnek legyen becsülete. Ugy fogom megvizsgálni fiának igényeit, mintha a legegyszerűbb polgár fia volna. Ha méltónak találom reá, meg fogja kapni, ami megilleti. Ha nem, akkor nem segít rajta a neve sem. Ez az én elvem, egyáltalában e szerint fogok eljárni.

— E szerint bölcséleti kurzusra számíthatunk? — kérdezte Taverney gunyosan.

— A bölcsélet szép szó, uram, lehet, hogy jól mondotta.

— És, ugy-e, marsal ur, sok mindenféle alól mentesíti az embert?

— Ön rossz udvaronc, — felelte Richelieu herceg mosollyal.

— Az én rangombeliék csak a királynak udvaroncai!

— Oh, ami a rangját illeti, Rafté ur, az én titkárom ezrével számlálja az olyanokat az előszobámban, — mondotta Richelieu. — Isten tudja, a vidék miféle zugából csődülnek ide és arról neve-

zetesek, hogy évek multával egyszerre eszükbe jutnak holmi bajtársi viszonyok...

— Oh, marsal uram, — felelte Taverney — egy Maison-Rouge, kinek nemessége a keresztes-háborúk idejéből származik, mindenesetre másképp gondolkozik a bajtársi viszonyról, mint egy Vignerol, kinek az ősei muzsikuskok voltak.

A marsal elmésebb volt Taverneynél. Kido-bathatta volna az ablakon, de beérte azzal, hogy vállát vonta és így felelt:

— Nagyön elmaradt az eseményektől, keresztvitéz uram; ön még csak a parlamentek 1720-iki rágalmozó emlékiratánál tart s nem olvassa azokat a válaszokat, melyeket hercegek és paírek adtak reá. Fáradjon csak fel a könyvtáramba, kedves uram, Rafté majd rendelkezésére bocsátja azokat is.

S éppen, mikor rendreutasította ellenfelét ezzel a finom visszavágással, kinyílt az ajtó, zajosan belépett rajta egy ur és így kiáltott:

— Hol van a kedves herceg?

Ez az ember, kinek örömtől ragyogott az arca s ki nagy fesztelenséggel fonta össze mellén a karjait, Dubarry Jean volt.

Taverney, megpillantva a belépőt, ámultan és boszankodva hátrált.

Jean látta ezt a mozdulatot, ráismert erre a főre és hátat fordított.

— Azt hiszem, megértettem mindent és távo-zom, — mondotta a báró nyugodtan. — Kiváló társaságban hagyom a miniszter urat.

És nemes illedelemmel távozott.

MÁSODIK FEJEZET

Kiábrándulás

Felbőszülve ezen a dacos visszavonuláson, Jean két lépést tett a báró után, de aztán vállát vont a visszatért a marsalhoz.

— Ilyeneket fogad a házánál? — kérdezte.

— Ellenkezőleg, uram, ajtót mutatok nekik, — felelte a marsal.

— Tudja-e, hogy ki ez az ur?

— Sajnos, tudom.

— De jól tudja-e?

— Hogyne. Egy Taverney.

— Olyan ur, aki a király ágyába akarja fektetni a leányát.

— Csak nem?

— Olyan ur, aki ki akar ütni bennünket a nyeregből és nem idegenkedik semmi eszköztől, hogy elérje célját... Csakhogy Jean itt van és Jean tisztán lát mindent. Egyébként, tisztelet, becsület, hercegem, kitünően csinálta! A parlamentek tombolni fognak — de csakugyan, itt az ideje, hogy egyszer már megalázzák őket.

— Mit akar azzal mondani, vicomte?

— Széltében-hosszában beszélük már... meseteri sakkhuzás volt öntől, hogy unokaöccsét, Aiguillon urat, a parlamentek halálos ellenségét küldötte előre az ütközetben. Ember lesz az a talpán, Jeannettel már is a legjobb lábon áll; képzelje csak! — és a vicomte odahajolt a herceg füléhez — a kocsija csak ma reggel hat órakor robogott ki Luciennesből.

— No, akkor már reggel ötkor kezdődhetett az audiencia, — mondotta Richelieu mosolyogva.

Ebben a pillanatban lépett be Aiguillon. Sajnálkozó arckifejezéssel üdvözölte nagybátyját,

amiből az mindjárt eltalálta a való tényállást. Bizonyos elfogódottsággal köszöntötték egymást.

— A vicomte ur elbeszélte mindent, — mondotta a marsal. — Azt is, hogy ma kora reggel látogatóban voltál Luciennesben. Nagy csapás vár a parlamentekre.

Aiguillon elpirult.

— Tudja? — kérdezte.

— A vicomte ur elmondott mindent, még Luciennesben ma kora reggel tett látogatásodat is; kinevezésedben családunk diadalmaskodik.

— Hígyje el, a legnagyobb sajnálatomra, marsal ur...

(Mi az ördögöt beszél ez? dohogta magában Jean, keresztbefonva karját.)

— Értjük egymást, — vágott a szavába Richelieu — értjük egymást.

— Az más; de... nem értem... a sajnálkozását; — mondotta Jean — vagy igen! Mert nem nevezik ki most mindjárt miniszternek. Igen, igen... Kötűnő.

— Oh, ideiglenes állapot következik, — mondotta a marsal, kinek szívébe visszatért a remény, a becsvágyóknak és a szerelmeseknek ez az örökös vendége.

— Igen, ideiglenes állapot, marsal ur.

— De, — kiáltotta Jean — addig is meg lehetős kielégítést kapott: Versailles legszebb parancsnokságát.

— Parancsnokságát? — kérdezte Richelieu és elsápadt.

— Ugy van, kedves herceg, — kiáltotta Dubarry Jean — még nem végeztem a mondanivalómmal. Aiguillon urat a királyi könnyű lovasság parancsnokává nevezték ki.

Richelieu érezte, hogy ráncos arcát másodszor is elhagyja a vér.

— Oh igen, — mondotta oly mosollyal, amely-

nek kifejezését nem lehetne leírni — igen, tulke-
vés az oly kiválóan szeretetreméltó férfinak; de
mit akar, herceg, a világ legszebb leánya sem ad-
hat többet, mint amije van, még ha a király szere-
tője volna is. No, de nem féltetek. — tette hozzá
és megveregette unokaöccse vállát. — Szivemből
gratulálok. Ügyes, okos ember vagy te... No, Isten
áldjon, sürgős dolgom van, ne feledkezzél meg
rólam, míg kegyben állsz, kedves miniszterem.

Aiguillon röviden felelte, hogy mindig egynek
fogja érezni érdekét a herceg érdekével.

S meghajolva nagybátyja előtt, méltósággal
vonult vissza, meguszva így életének egyik legne-
hezebb helyzetét.

Richelieu izgatottan járt-kelt a szobában. Ke-
reste a karosszékét, de nem találta meg.

— Marsal, — szólt hozzá Jean ravaszul —
mi négyen megalakitjuk egymás közt azt az ókor-
beli híres vesszőnyalábot; tudja, azt, amelyet nem
lehet összetörni.

— Mi négyen? Hogyan értsem, kedves Jea-
nom?

— Jeanne a hatalom, Aiguillon a tekintély,
ön a bölcs tanács, én az éberség.

— Nagyon jó! Nagyon jó!

— Akkor aztán jöjjenek és próbálják bántani
Jeannet! Kihivok mindent és mindenkit.

— Istenemre! — kiáltotta Richelieu és szé-
dült a feje.

— Jöjjenek csak azzal a vetélytárssal! —
kiáltotta Jean, terveitől és győzelmes gondolatai-
tól ittasultan.

— Oh! — mondotta Richelieu és a fejéhez
kapott.

— Mi az? Mi ragadja meg úgy, kedves mar-
sal?

— Semmi. Csak kitünőnek találom az ön szö-
vetkezési ötletét.

— Ugy-e?
— S kézzel-lábbal hozzájárulok véleményéhez.

— Bravó!

— Taverney Trianonban lakik a leányával?

— Nem, Párisban lakik.

— Szép-e az a leány, kedves gróf?

— Legyen bár olyan szép, mint Kleopátra, vagy mint... Jeanne, nem félek tőle már, ha mi négyen szövetségbe lépünk.

— Azt mondja, Taverney Párisban lakik, gondolom a rue Saint-Honorében?

— Nem mondtam, hogy a rue Saint-Honorében: a rue Coq-Héronban lakik. Talán van már ötlete, hogyan lehessen ráncba szedni azt a Taverney-családot?

— Azt hiszem, gróf, hogy van, azt hiszem, hogy van ötletem.

— Páratlan ember ön; magára hagyom és megyek megtudni, hogy mit beszélnek a városban.

— Isten önnel, gróf... Ah! Nem mondotta meg az új minisztérium nevét.

— Óh, vándormadarak: Terray, Bertin, többet nem tudok... Átmeneti kormány, míg elő nem áll Aiguillon, a tartalékban álló miniszter.

Jean elment. Rafté ismét belépett. Hallott mindent és tudta, hogy áll a helyzet; minden gyanuja valóra vált. Nem szólt semmit, mert ismerte a gazdáját. Nem is hívta a komornyikot, hanem ő maga segített a vetkezésnél és ágyához kísérte az öreg marsalt, ki lenyelte a pilulát, melyet az öreg titkárja adott neki.

Rafté aztán összehuzta a függönyöket és kiment. Az előszoba tele volt szorgoskodó és hallgatódzó cselédséggel. Rafté karonfogta a főkomornyikot és így szólt hozzá:

— Viseld a marsal ur gondját, szenved. Nagy

bosszuság érte ma reggel; kénytelen volt engedetlen lenni a királyhoz.

— Nem engedelmeskedett a királynak? — kiáltotta a komornyik ijedten.

— Igen, ő felsége tárcát küldött monseigneurnak; a marsal tudta, hogy a dolog Dubarry asszony közvetítésével történt, és visszautasította! Óh, fenséges az, diadalivet érdemelne a párisiaktól; erős dolog volt, s urunk beteg; jól viseld gondját!

E néhány szó után, melyekről tudta, mit jelentenek, ha forgalomba jutnak, Rafté visszatért a szobájába.

Negyed óra múlva egész Versailles másról sem beszélt, mint arról, hogy az öreg marsal mily bámulatos jelét adta nemes hazaszeretetének.

HARMADIK FEJEZET

A dauphin ur családi ebédje

Richelieu herceg azok közé az emberek közé tartozott, kik nem tétováznak soká. Dubarrynéval elhibázta a számításait, tehát nélküle megy útján. Minden késedelem nélkül átcsapott ellenségeinek táborába.

Már másnap megjelent a kis Trianonban, bemutatatta hódolatát a trónörökösnének és abban a szerencsében részesült, hogy jelen lehetett a családi ebéden.

A dauphin egyedül ebédelt a feleségével. Ők ketten foglalták el az asztal középrészt s kihagyták a főhelyet, melyet a király részéről várható meglepetésre számítva, sohasem foglaltak el, még akkor sem, ha az asztalt vendégek ülték körül. A főhelyen a királynak terítették. A trónörökösné ülőhelye mögött, bizonyos távolban, teljes kimért-

ségével Noailles hercegné állt s körülötte a többi hölgy, kinek az udvartartásban elfoglalt helyzete megadta azt a különleges jogot vagy kiváltságot, hogy jelen lehettek a királyi fenségek estebédjén. Noailles hercegné háromszor hetenkint egy asztalnál étkeztetett a dauphinnal és a dauphineval. De azokon a napokon is, melyeken nem étkezhetett velük, őrizkedett volna attól, hogy ne lett volna jelen az udvarnál.

Noailles hercegnével szemközt, körülbelül egyenlő magasságban, Richelieu herceg foglalt állást, csakhogy az ő szertartásossága nem tűnt szembe, mert állandóan a legteljesebb választékosság s néha ráadásul még a legfinomabb guny mögé rejtőzködött.

A trónörökösné ő fenségének kamarása és első hölgye közt fennálló ellentétnek egyenes következése volt, hogy a beszélgetésnek Noaillesné által minden untalan elejtett fonalát Richelieu ur mindannyiszor felvette. A marsal megfordult Európa minden udvaránál s mindegyiknél magára szedhette a választékosságnak azt a divatját, mely legjobban illett egyéniségéhez, úgy, hogy megőrizve bámulatos tapintatát és illemérzékét, mindig készenlétben tartotta azokat az anekdotákat, melyekkel úgy a trónörököspár asztalánál, mint Dubarry asszony meghitt vacsoráin előhozakodhatott.

Andrée nem volt jelen a hölgyek közt. Arra használta fel idejét, hogy fordult egyet a parkban. Ott találkozott először, mióta a kis Trianonban lakott, az új segédkertésszel, Gilberttel. Nem kis mértékben csodálkozott, hogy ott találja. Megkérdezte tőle, hogyan jutott ehhez az állásához.

— Az embernek dolgoznia kell, kisasszonyom, hogy megélhessen, — felelte Gilbert. — Egyik jóakaróm, Jussieu ur szerezte ezt a helyet.

— Hogyan, Gilbert, tehát ismeretségben van Jussieu urral? — kérdezte Andrée gunyos hangon.

— Jussieu ur jóbarátja másik jóakarómnak, Jean Jacques Rousseau urnak.

— No, remélem, jól érzi itt magát, — mondotta Andrée és tovább akart menni.

— Nagyon örülök, kisasszonyom, hogy helyreállt az egészsége, — mondotta még Gilbert. — Nagy veszedelemben forgott és közel állt a halálhoz.

— Igen ... no, Isten vele, Gilbert!

Mert Andrée nem beszélhetett túlhosszan a királyi kertek munkásemberével, Gilbert keserűen nézett utána.

Mikor Andrée már-már eltűnt az ut egyik kanyarodásán, az egyik mellékösvény felől egy ur közeledett hozzá cobolyprémes köpenyben. Gilbert halkán felkiáltott, mikor ez az ur köszöntötte Andrée-t. Gyorsan elbujt a cserjék mögé.

Andrée hallotta a háta mögött közeledő léptek neszt s kissé félrehuzódott, utat akarva engedni annak az urnak, mikor pedig az elhaladt mellette, reánézett.

Az ur is reánézett, még pedig a legnagyobb érdeklődéssel; sőt megállt, hogy jobban láthassa, s megfordulva, így szólt hozzá a lehető legszere-tetreméltóbb hangon:

— Ah, kisasszonyom, hova oly sietve, ha kerdennem szabad?

Andrée e hang hallatára felütötte fejét s a férfi háta mögött harminc lépésnyire két lassu léptekkel közeledő testőrtisztet látott; annak az urnak cobolyprémes kabátja alatt pedig, aki megszólította, észrevette a Szentlélek-rend kék szalagját; elsápadt ijedtében és mélyen meghajolva, rebegette:

— A király!

— Bocsásson meg, kisasszonyom, — folytatta XV. Lajos, közelebb lépve hozzá — rossz a szemem s kénytelen vagyok megkérdezni nevét.

— Taverney Andrée vagyok, — suttogta Andrée oly halkan, oly reszketve, hogy maga is alig hallotta szavát.

— Ah! leányom felolvasónője, — mondotta a király. — A trónörökösné asszonyt keresi? Elvezetem hozzá. Fogadja karomat, kisasszony, egy uton megyünk.

Andrée szédülést érzett. XV. Lajos karját nyújtotta neki. Oly kegy volt, minőre az udvar legtöbb hölgye egy emberéleten át hiába várt. Ujjainak végét a király keztyűjére nyugtatta, s együtt mentek abba a pavillonba, hol Andrée fel szokott olvasni a trónörökösnének. De a dauphine már a kastélyba ment, mert nem akarta megvártni férjét, ki sulyt vetett a pontosságra. Andrée ekkor szeretett volna egyedül térni vissza, de a király nem bocsátotta el kezét. Ragaszkodott hozzá, hogy a kastélyba kíséri.

Richelieu ur nem kis mértékben csodálkozott, mikor látta, hogy a király egy előtte merőben ismeretlen hölgygel lép a terembe.

— Leányom, — mondotta XV. Lajos — meghívom magam az asztalához. Mikor átjöttem a parkon, találkoztam Taverney kisasszonnyal és kértem, hogy tartson velem.

— Taverney kisasszony? — gondolta magában Richelieu. — Csakugyan úgy látszik, hogy szerencsém van.

— Nem vetem szemére, hogy késve jön, — felelte a dauphine — hanem inkább megköszönöm neki, hogy hozzám vezérelte felségedet.

A király helyet foglalt és hozzáfogott a vacsorához. Nagyon becsülte a jó konyhát és a bécsi szokás, melyet Mária Antoinette kezdett meghonosítani, az ujdonság ingerével hatott reá. Jókedvűen nézett körül.

— Ah, — kiáltotta — jó napot Richelieu urf!

— Boldognak érzem magam, — felelte a mar-

sal mélyen meghajolva — hogy megköszönhetem felségednek azt a nagy jószágát, melyet családom iránt tanusított.

— De mit tettem, herceg?

— Kinevezte unokaöcsémét, Aiguillon urat, a könnyű lovasság parancsnokává.

— Hát az csakugyan megtörtént.

— Tegnap volt szerencsém beszélgetni róla Taverney urral.

— Mit mond? A kisasszony atyjával? Ismerik egymást? — kérdezte a király.

— Fegyvertársak vagyunk, sire, — mondotta a marsal. — A siker merésszé teszi az embert. Szeretném felséged elé terjeszteni azt a kérelmet, mellyel Taverney báró, királyának ez a régi, hű szolgája, felkeresett. Taverney kisasszonynak, sire, van egy testvérbátyja. Ő királyi fensége, a trónörökösne, már átadta ennek a vitéz tisztnek kapitánnyá való kinevezését, de százada még nincs meg a rangjához.

A király Andréera nézett. Különösmódon bájosnak találta elpirulásában. Nagyon kedvére volt a jó alkalom, hogy örömet szerezhet neki. A trónörökösne is sietett pártolni az ügyet.

— Igaz biz' az, — mondotta, — arról egészen megfélekeztem. Hálás köszönet, marsal, hogy eszembe juttatja. Ennek a fiatal Taverney urnak még van minden igénye elismerésemre. Tudhattam volna, hogy nem csak a vállrojról, hanem a századról is gondoskodnom kell.

A király végigsimogatta pillantásával ezeket a nemes, őszinte arcokat; aztán Richelieura nézett.

— Oh, herceg, — mondotta halkán — bajba jutok Luciennessel. — Aztán, Andrééhez fordulva, élénken hozzátette.

— Mondja, hogy örömet szereznék vele önnek, kisasszonyom.

— Oh, sire! — mondotta Andrée, összekulcsolva kezét — esdve kérem.

— Elrendelem, — mondotta XV. Lajos; — herceg, ön választ majd egy századot a szegény fiatalembernek, a költséget én viselem.

NEGYEDIK FEJEZET

Mária Antoinette hajfűrtje

Estebéd után kis fogadtatás volt. A megjelent urak közt volt Rohan bibornok is. Sokáig — sőt oly sokáig maradt, amennyire az illem csak megengedte. Végre mégis attól kellett tartania, hogy alkalmatlanná válik és a leghódolóbb tisztelet jeleivel bucsuzott el a trónörökösnétől. Mikor felszállt a kocsijába, odalépett hozzá a trónörökösné egyik komornája és titokban egy összehajtogatott papírdarabkát csusztatott kezébe. A bibornok keze reszketett, mikor átvette és nehéz selyemerszényt adott érte cserébe a komornának.

Nem vesztegetve az időt, megparancsolta aztán a kocsisnak, hogy induljon Párisba és a város kapujánál kérjen újabb rendelkezést. Egész uton folyton kezében forgatta és ittasult szerelmes módjára csókolgatta a kocsi sötétségében a papír tartalmát.

Mikor a város határába értek, hangosan adta ki a parancsot:

— Rue Saint-Claude!

Nemsokára azután áthaladt a titokzatos udvaron és belépett a kis szalonba, hol a hallgatag német szolgálta állta útját.

Balsamo negyed óra hosszáig váratott magára és azt mondotta késedelmének okául, hogy éjszaka van már és nem remélte, hogy látogatója érkezhetik. Az idő csakugyan éjfélhez járt közel.

— Igaza van, báró ur, — mondotta a bibornok — és bocsánatot kérek, hogy így terhelem. De jusszon eszébe, amit öntől magától hallottam egyszer, hogy csak úgy lehet bizonyos egy tudvalevő dologban...

— Ha kézhez kapom a hajfürtjét annak, aki-ről beszéltünk, — vágott szavába Balsamo, ki már megpillantotta a főpap kezében azt a kis papirost.

— Ugy van, báró ur.

— És elhozta, monseigneur, azt a fürtöt?

— Itt van. Gondolja-e, hogy a kísérlet után visszakaphatom?

— Ha ugyan nem lesz szükség a tűzre. Ebben az esetben...

— Természetesen, természetesen, — mon-dotta a bibornok. — Lesz módom, másikat szerezni helyette. Megtudhatnám még ma...?

— Megpróbálom, monseigneur.

Balsamo átvette a fürtöt és sietve ment fel Lorenzához. Még be sem lépett hozzá és már de-lejes álomba merítette. Kezébe tette a papirost és megkérdezte tőle:

— Megmondhatod-e, kedves Lorenza, hogy kinek a haja van ebben?

Lorenza megérintette a hajfürttel mellét és homlokát.

— Oh, — mondotta — fenséges nő fejről való. Ez a nő nagyon boldog is lehet — de életét még árnyék borítja el...

— Tehát férjes nő?

— Igen, van férje, édes Balsamo, s mégis...

— Mit értesz azzal?

— S mégis...

Lorenza mosolygott.

— Nekem is van férjem, — mondotta.

— Mindenesetre.

— S mégis...

Balsamo mély csodálkozással nézett Loren-

zára; a fiatal nő mélyen aludt, de azért szemérmes pirosság lepte el az arcát.

— S mégis? — mondotta Balsamo. — Fejezd be, amit mondani akartál.

Lorenza megölelte kedvesének nyakát és melléhez rejtve arcát, így szólt:

— S mégis érintetlen vagyok.

— És az a nő, az a hercegnő, az a királyné, — kiáltotta Balsamo — jóllehet férje van, ő is?

— Az a nő, az a hercegnő, az a királyné, — ismételte meg szavait Lorenza — épp oly tiszta és érintetlen, mint én; sőt nálam is tisztább és érintetlenebb, mert ő nem szeret úgy, mint én.

— Oh, végzet! — suttogta Balsamo. — Köszönöm Lorenza, tudok mindent, amit tudni akartam.

Megcsókolta, óvatosan zsebébe rejtette a hajfürtöt, levágott egy másik fürtöt Lorenza fekete hajából, elégette a gyertya lángján s abba a papírhoz hullatta hamuját, melyben az imént a trónörökösne hajfürtje volt.

Aztán lement, s utja közben felébresztette Lorenzát.

Türelmetlenségében reszketve, reménnyel és kétséggel küzdve, várta a főpap.

— Nos, báró ur? — kérdezte.

— Nos, monseigneur?

— Az orákulum?

— Az orákulum azt mondotta, hogy remélhet.

— Azt mondotta? — kiáltotta a herceg elragadtatva.

— Legalább következtesse, monseigneur, azt, ami jól esik önnek, mert az orákulum azt mondotta, hogy az a nő nem szereti férjét.

— Oh! — kiáltotta Rohan ur örömtől ittasultan.

— Ami pedig a hajfürtöt illeti, kénytelen voltam elhamvasztani; itt van a hamuja, melyet

ezennel hiánytalanul átadok önnek. Oly lelkiismeretesen gyűjtöttem össze, mintha milliót érne minden részecskéje.

— Köszönöm, uram, köszönöm, sohasem leszek képes leróni hálámat.

— Szót se róla, monseigneur, csak azzal az egy tanáccsal szolgálhatok, hogy ne keverje borba azt a hamut, mint a szerelmesek szokták néha. Veszedelmes szimpátia volna az, mely gyógyíthatatlanná tenné szerelmét, imádottjának szíve pedig hideggé válnék, mint a jég.

— Örizzedni fogok tőle! — kiáltotta Rohan ijedten. — Jó éjszakát, báró ur, jó éjszakát!

Néhány perccel utóbb ő eminenciájának fogata a rue des Petits-Champs sarkánál keresztülvágott Richelieu ur fogata előtt s majd hogy bele nem fordította egy árokba.

A két ur ráismert egymásra.

— Ejnye, bibornokom! — kiáltotta Richelieu és mosolygott.

— Ejnye, hercegem! — felelte Rohan Lajos ur, és ajkára tette ujját.

Aztán egymással ellenkező irányban hajttattak tovább.

ÖTÖDIK FEJEZET

Richelieu ur megbecsüli a kis komornát

Ugyanaznap késő este látogató köszöntött be Taverney báróhoz. Az öregur éppen vissza akart vonulni hálósobájába, mikor Nicole Richelieu herceget jelentette. Taverney a tegnapi jelenet után azt hitte, hogy Richelieu urral való barátságának örökre vége szakadt. Hosszantartó vidéki életmódjában egészen elszokott már az udvari élettől s nem tudta már, hogy mily könnyen csapnak át ott az egyik táborból a másikba.

— Igen, én vagyok, — mondotta Richelieu. — Nálam tett látogatásod után bizonyára nem vártad. A kezedet, öreg barátom! Legutóbb félreértettük egymást. Találd ki, mi hozott hozzád? Századot hozok a fiadnak. Tegnap jóformán miniszter voltam, tehát nem tehettem semmit, de ma, hogy visszautasítottam a tárcát, jogom volt kérni valamit ő felségétől. Azt a századot kértem s megkaptam tőle.

— Igaz volna? — kiáltotta Taverney, szinte meghökkenne. — Tehát mégis igaz barátom vagy?

— Kétkeltél benne? — felelte Richelieu. — De azt hiszem, ő felsége kereste az alkalmat, hogy megtréfálja Dubarry asszonyt. Talán ennek is köszönjük hozzájárulását. Tudod, amiatt az asszony miatt nem fogadtam el a tárcát, követeléseit tulmentek volna minden mértéken.

— Tehát ujjat huzzál a kegyencnővel és bárátaival?

— Feltettem magamban, hogy megbuktatom és lehetetlenné teszem a kegyencnőt. Fiad bizonyos értelemben az első gránát, melyet az ellenség várba lövök. De kedves barátom, — folytatta a marsal — neked leányod is van. Megismerkedtem vele, oly szép, mint Vénusz. Majdnem egy óra hosszáig beszélgettem ma róla a királlyal. Ő felsége végtelenül érdeklődik leányod iránt. Nem győzi nézni.

— Mit nem mondasz, mit nem mondasz!

Az öreg marsal közelebb huzta székét a bárárhoz.

— Talán azt hiszed, — folytatta — hogy a király annyira hozzászokott már a rossz társasághoz, hogy nincs érzéke már egy nemes, szemérmes, tiszta erkölcsű leány iránt? Hogy csak szemérmetlen pillantásokban és trágár beszédben találja kedvét s nem képes megbecsülni a bájait és a tisztaságot?

— Isten őrizzen ily gondolatoktól! — felelte Taverney. — Ő felségének jogában áll, hogy olyan szokásoknak hódoljon, amilyenek tetszenek neki.

— De azért elismered, — mondotta Riche-lieu — hogy itt az ideje már, hogy vége szakadjon ennek. Ő felségének, véleményem szerint, nem volna már szabad, arra kényszeríteni bennünket, Franciaország pairjeit, hogy oly közönséges kurtizánnak csókoljunk kezét. Jobb körökbe kellene lépnie. Chateaurouxné még márkinő volt, Pompadour asszony már csak egy adóbérlő felesége volt, de Dubarry asszonyt... igen, őt már egyszerűen csak Jeannetonnak hívják. Ki biztosít bennünket arról, hogy ha ráun, nem száll-e még alább, egy szakácsnőhöz, vagy egy parasztlányhoz? Megalázó reánk nézve, báró, hogy ily asszonyszemélyek előtt kell hajlonganunk.

— Nagyon is igaz, — dünnyögte a báró.

— Nagy, hálás, lehetőségekben dus kilátás nyílnék most, barátom, a régi nemesség köréből származó asszonynak, egy szellemes, bátor és élesen látó urinőnek. A te leányod, bajtársam, bámulatosan szép. Tetszik minden férfinak, bájos és egyuttal erkölcsös lénye pedig tiszteletre készíti az asszonyokat. De csodálom, hogy még komornát sem fogadtál melléje — elvégre ez a legkevesebb, amit az emberek elvárnak egy olyan leánytól, akinek hivatása, hogy az udvar körében éljen. Miért nem volt arra gondod?

— Tudod, hogy nem vagyok gazdag, — felelte Taverney, és erősebben dobbant meg a szíve.

— Mégis csak kellene komornát tartania, miért nem küldöd el hozzá azt a takaros leányt, kit az imént láttam nálad?

— Nicolet, — kiáltotta a báró. — Nem lehet! Nem vetted észre, mennyire hasonlít...

— Hogyne ... fel is tűnt, — mondotta Richelieu.

— Nagyon kellemetlen következései lehetnének reám és gyermekeimre nézve, ha éppen ezt a leányt küldenők az udvarhoz ... vagy talán azt hiszed, a trónörökösné örülne, hogy egy cseléd a megtévesztésig hasonlít hozzá?

— Óh, azon könnyű volna segíteni, kedves barátom, — felelte Richelieu. — Küldd velem, a titkárom majd átfesti a haját és a szemöldökét, akkor majd nem tűnik fel senkinek.

Taverney beleegyezett, s így esett meg, hogy Nicole elkísérte Richelieu herceget Versaillesbe. Rafté értette a módját, hogyan kell enyhítenie megzavaró hasonlatosságát, és Nicolet másnap reggel a kis Trianonba vitték a herceg egyik kocsiján. Semmi sem lehetett inkább kedvére, mint ez a váratlan fordulat. Halálra unta magát egyedül, az öreg bárónál. Epedve vágyódott az udvar előkelő környezetébe, már azért is, mert a fiatal Beausire ur is Versaillesben tartózkodik. Andrée, természetesen, egyáltalában nem örült meg Nicole jelentkezésének, de minthogy atyja úgy kívánta, kénytelen volt magánál tartani.

Volt aztán Versaillesben még valaki, aki még kevésbbé épült Nicolenak Trianonban való felépésén, s ez a valaki Gilbert volt. Padlásszobájának ablakából reáismert már aznap reggel, mikor megérkezett. Urnőjének távollétében Nicole azzal foglalatoskodott, hogy a port törölgette Andrée lakásában, közben pedig sűrűn nézegetett ki az ablakon, hogy megismerkedjék közvetlen környezetével. Gilbert úgy érezte, mintha jöttével semmivé váltak volna boldog álmai, melyek a kis Trianonban incselkedtek vele. Mihelyt Nicole reájön az Andrée asztalát ékesítő mindennapi virágbokréta titkára, ami hamar megtörténhetett, vége ezeknek a gyöngéd figyelmességeknek. Pillanatig

sem kételkedett benne, hogy hova-hamarább nyílt harcba bonyolódik a komornával, s ennek következtében nagyon megörült, mikor már néhány nap múlva megállapíthatta, hogy Nicole megújította Beausire urral való titkos szerelmi találkozásait. Most már nem bánta, ha meglátja is, és ha reá is ismer, most már nem félt tőle.

Egyszer aztán összetalálkoztak.

— Nini! — kiáltotta Nicole. — Itt van Gilbert ur is?

— Nini! — kiáltotta Gilbert. — Mademoiselle Nicole Trianonban?

— Ugy van, Andrée kisasszony komornája vagyok, — felelte Nicole.

— Én pedig segédkertész vagyok itt, — felelte Gilbert.

Arra aztán kecsesen meghajoltak egymás előtt és tovább mentek. Gilbert úgy tett, mintha lakása felé tartana. De aztán megfordult és utána sompolygott Nicolenak. Láttá, hogy egy férfiúhoz tart, aki a fák árnyékában várja. De Gilbert hiába kereste fővegén a tollforgót, melyről Beausire urra ismerhetett volna. Mikor Nicole eltávozott, Gilbert az idegen után sietett. Öreg ur volt, ki nagy kora mellett még könnyen és fürgén lépegetett. Gilbert egészen közvetlenül ment el mellette és Richelieu hercegre ismert benne.

— Hm, hm! — gondolta magában. — Előbb Beausire altiszttel, most pedig Franciaország marsaljával. Mamsell Nicole előlépett!

HATODIK FEJEZET

A király törvényt ül

Mint a szélvész rohant végig a hír Párisban és az egész országban, hogy a király Aiguillon herceget szemelte ki Choiseul utódjává. Min-

denütt hevesen tiltakoztak az ellen, hogy az ország kormányát a parlamenti berendezkedésnek ez az esküdt ellensége vegye át, aki, mint Bretagne kormányzója, hirhedt volt hajthatatlanságáról. Az emberek sebhető pontokat kerestek multjában és találtak is oly tömegesen, hogy a párisi parlament egyhangu határozattal a nemesség előjogaira méltatlannak mondotta ki a herceget és javasolta, hogy töröljék nevét a paírek jegyzékéből.

Ez abban az időben, mikor a népképviselő még nagyon gyöngé lábon állt, oly merész állásfoglalás volt, hogy minden lagymatagsága mellett még XV. Lajos sem tűrhette. Aiguillon urnak ártani akartak, de inkább használtak neki. Mert a király most már fejébe vette, hogy a parlamentekkel dacolva, kinevezi a herceget. Richelieu, ki akart ugyan valami alárendelt helyzetet szerezni az unokaöccsének, de a legmagasabb állást irigyelte tőle, titokban támogatta Aiguillon ur ellenségeit. Titkárja útján felvonultatta a pamfletistákat és a gunyversek íróit, s ezer toll és temérdek sajtógép mozdult meg sűrögve, hogy Aiguillont gyalázó röpiratokat szórjon a nyilvánosság elé.

De csakhamar meggyőződött róla, hogy leginkább magának ártott vele. Mikor ismeretessé vált a királynak az az elhatározása, hogy a parlamenttel szemben érvényt szerez akarátának, a parlament is hősi elhatározásra szánta magát és kijelentette, hogy addig nem tart ülést, míg el nem fogadják azt a javaslatát, hogy Aiguillon ur nevét törölni kell a paírek jegyzékéből.

Tudnivaló, hogy a parlament akkoriban egyszerűen legfelső ítélőtábla volt, mely napról-napra törvényt ült, tárgyalásokat tartott. Ülésein elmaradása egyértelmű volt az igazságszolgáltatás felfüggesztésével, és azok közt, akik ezt megsínylették, nem állt utolsó helyen Richelieu herceg, kinek jelentékeny vagyoni értékek körül forgó

pöre várta éppen a napirendretüzését a parlament előtt. Ezeknek sorába tartozott Béarn grófné is, ki most ismét megcsalatkozott abban a reményében, hogy újra felveszik pörét. Emlékeztette is ígéretére Dubarry asszonyt, az pedig latba vetette minden befolyását s reá akarta bírni a királyt, hogy vesse végét a parlament lázadó magatartásának.

A dolog nem is volt nehéz; mert az ülések megszüntetésével a parlament csakugyan ellenséges álláspontra helyezkedett a kormánnyal szemben, s a király most már, ha csak nem akarta elveszteni minden tekintélyét, kénytelen volt határozottan fellépni. Béarn grófnétól és Dubarry asszonytól eredt az a gondolat, hogy *lit de justice*-ot kell tartani, a király pedig bátor elhatározottsággal fogadta el indítványukat.

Annak, amit *lit de justice*-nak mondtak, nyoma sincs már a mostani államéletben, mint ahogy nincs többé nyoma a francia parlament akkori intézményének sem. Ünnepestes cselekmény volt, mellyel a király, hatalmának minden külső tartozékától körülvéve, testőrségének, egész udvartartásának és minden udvari hivatalnokának élén megjelent a parlamentben s kinyilvánította akaratát az országgyűlés tagjai előtt. A *lit de justice* tehát voltaképpen annyi volt, mint a parlament rendreutasítása, mely ennek az eszköznek alkalmazása után rendszerint lemondott ellenállásáról. Mindenesetre ezt a következményt várták ettől a valóságos királyi lehordástól is, de hát nem volt már messze az az idő, mikor a *lit de justice* is elvesztette hatását a nép akaratára.

Hiszen a nép akkor még vajmi kevés részt vett a kormány és a parlament torzsalkodásában. A maga részéről beérte azzal, hogy kiabált és megbámulta a királyi felvonulás pompáját. A *lit de justice* mindenkor látványosság volt. Részt vett

benne az egész udvar és nagy katonai kirendeltség.

A király nyugodtan, de öntudatosan jelent meg s nem leplezte bosszankodását. Dubarry grófné ifjúságával és szépségével hivalkodott. Fellépése valósággal kiabálva adta tudtul a népnek, hogy egyelőre ő az ur, hogy semmi sem rendítheti meg hatalmát, míg a természet nem fosztja meg buja szépségeitől. Aiguillon herceg büszkén jelent meg a pairek közt, kiknek sorából ki akarta lökni a parlament. Nemes arca a nyugtalanság semmi nyomát sem árulta el. Látni lehetett, hogy nem kételkedik a viszály kedvező elintézésében. A trónörökösné nagyon kíváncsi, de nagyon gögös pillantásokkal kísérte az emlékezetes jelenet részleteit. Az igazságügyi palota nagy terme zsuflásig megtelt. A megjelentek számát háromezerre becsülték. A sort álló katonaság erős lánc tartotta vissza a népet, melynek zugása úgy halatszott be, mint a tenger morajlása.

Benn mély hallgatás uralkodott, míg mindenki el nem foglalta megillető helyét. Mikor a király fenséges, de sötét arckifejezéssel elfoglalta trónját, Maupeou kancellár emelt szót. Ragyogó szónok volt, és el lehetett várni tőle, hogy ez alkalommal kifejti minden ékesszólását. Szavai enyhébben hangzottak, mint helyénlevőnek látszott. Nagyon finoman megszerkesztett, tetszetősen csiszolt mondatokban sürgette az ellentét kiegyenlítését, a bírói tárgyalások újra való megkezdését, s békülékeny magatartásra intette a parlamentet. De szavai, bármily szelíden beszélt, éles rosszálásnak és szigorú parancsnak adtak kifejezést. A király nevében tagadta a parlamentnek azt a jogát, hogy szolidárisnak nyilváníthassa magát a bretagnei parlamenttel; a király nevében megsemmisítette az Aiguillon herceg, Bretagne kormányzója ellen hozott határozatot és még szigo-

rubbs rendszabályokat helyezett kilátásba abban az esetben, ha a parlament tagjai ragaszkodnának kormányellenes maguktartásához.

A parlament tagjai nem tettek semmi nyilatkozatot. Viselkedésük szembetűnt nyugalomával, majdnem egykedvűségével. Senki sem mondhatta volna meg, hogy engednek-e, vagy folytatják-e az ellenállást.

Ugy látszott, mintha az utóbbi eshetőségtől tartottak volna; mert a kancellár után közcsodálkozásra felszólalt a király. XV. Lajos korában ez már nem volt szokásos; mert a lomha, nehéz elhatározású uralkodó rossz szónok volt, s mindenki el is volt készülve reá, hogy Maupeou mélyhatású szavaihoz valami fölösleges, vagy éppen jelentéktelen megjegyzést fog hozzátenni.

— Kancellárom ajkáról hallották, hogyan gondolkozom az ügyről, — mondotta határozott hangon. — A szerint igazodjanak, a szerint cselekedjenek, mert az, amit a kancellár kifejtett, megmásíthatatlan akaratom!

Mennydörgő dobta oda ezeket a szavakat. Mindenki megijedt, még sohasem hallották XV. Lajost oly nyomatékosan beszélni. Ámulat és csodálkozás vett erőt a jelenlevőkön és a parlament tagjai most végre megfélemlülten horgasztották le fejüket. Dubarry asszony legjobban szeretett volna tapsolni örömeiben. A trónörökösné hálás pillantást vetett a királyra; a parlament tagjainak egykedvű magatartása a királyi felség hatalmat megsértéseként tűnt fel előtte.

XV. Lajos elhagyta a termet, a testőrségek és a királyi házi csapatok parancsnokai nyomon követték, és csatlakozott kíséretéhez az udvaroncok hosszú sora. Büszkén emelt fővel haladt a király a tömegben át. Utjában csak alázatos arcokat látott; de a katonai kordonnal visszatartott

nép zugolódott; a tompa zugás hangosabb volt, mint az imént.

Richelieu ur odalépett az unokaöccséhez.

— Most valamennyien lógaták fejüket, — mondotta — de vigyázz magadra, előbb, vagy utóbb bámulatosan magasra fogják felemelni.

Dubarry grófné hallotta ezeket a szavakat és így felelt:

— Nincs miért félni attól, marsal ur, hiszen ő felsége megmondotta, hogy sohasem fogja megmásítani akaratát.

— Valóban, félelmetes szavak, asszonyom, — felelte Richelieu mosolyogva; — de a jó parlamentí uraknak, szerencsénkre, nem tűnt fel, hogy ő felsége csak kegyedre nézett, mikor megmásíthatatlan akaratát említette.

Dubarry grófné hízeltetésnek vette ezeket a szavakat; de Aiguillon mélyebbre látott s gunyt és egyben fenyegetést ismert fel bennük.

A *lit de justice* közvetlen hatása kedvezett a király akaratának; de az erős ütés akárhányszor csak szédülést okoz, a szédület elmúltával pedig csak annál élénkebben és tisztábban kering a vér.

Legalább ezt a megjegyzést tette a nép sorai-ban álló három ember, ki történetesen egymás mellé került, mikor a király ragyogó kíséretével ott vonult el.

— Azt hiszem, ismerjük egymást, — mondotta egyikök, egy élemedett kóru ur egy sárgásan haloványképű fiatalembernek. — Nem találkoztunk már valamikor?

— Mindenesetre, Rousseau ur, — felelte a fiatalember — május harmincegyedikének éjszakáján.

— Az ám, ön az a fiatal sebész, Marat ur.

A harmadik még nem szólt semmit. Csak akkor lépett közelebb a filozófushoz, mikor a fiatal orvos már elment.

— A vízontlátásig ma este a rue Platrièreben, Rousseau ur; el ne maradjon!

Rousseau megrázkódott, mintha kísértet jelent volna meg előtte; felelni akart valamit, de az idegen már eltűnt a tömegben.

HETEDIK FEJEZET

A Platrière-utcai páholy

Este volt. Belefáradva a kitartó zsémbelésbe, karosszékében aludt Teréz; Rousseau, kinek hevesen dobogott a szíve, felvette új kabátját, mintha szerelmi találkára menne. Nádbotjára támaszkodva, kiment a szobából. Teréz tovább aludt.

Nem kellett messzire mennie, hogy elérjen ahhoz a házhoz, melyet megjelöltek neki. A küszöb előtt egy ember ült és ujságot olvasott. Mikor Rousseau odaért, kérdő pillantással nézett fel és mellére tette egy ujját. A filozófus azzal felelt erre a jelre, hogy egyik ujját az ajkára tette. Az az ember akkor felállt és a ház kapualjába vezette. Ott kinyitott egy ajtót, melyet észre sem lehetett volna venni a fal deszkaburkolatában.

Rousseau egyetlenegy gyertya fényével megvilágított meredek lépcső tetején látta magát. Lement rajta s benyitva egy második ajtón, földalatti boltozat alá lépett, hol egy függőlámpa világosságánál körülbelül harminc emberből álló gyülekezetet pillantott meg. Padokon ültek és halkan beszélgettek egymással. Észre sem vették, mikor belépett. Rousseau leült a legutolsó padok egyikére. Kis idő múlva megszólalt egy csengetyű, és a gyülekezet közepén felállt valaki és felment egy emelvényre, melyen íróasztal állt.

Rousseau nem ismerte ezt az embert. Fiatalember volt még s arcának vonásai nemesek vol-

tak. Mutatóujjával néhány jelet adott, melyeket a jelenvoltak mind megismételtek. Aztán mély csend következett.

— Uj tagot veszünk fel, — mondotta az elnök. — Azért gyülekeztünk ebben a helyiségben, mert a szóbanforgó egyéniséggel szemben lemondhatunk a szokott kikérdezésről. Az új testvér általánosan ismert filozófus, mély gondolkodó, kit legbensőbb meggyőződése vezet hozzánk. Nézetei, egyénisége ismereteseek. Tehát beérjük belépő nyilatkozatával és becsületszavával.

A szónok elhallgatott. Rousseau körülnézett. Tudott arról a szigorú kikérdezésről, melynek a szabadkőművesek egyébként alá szokták vetni az újonnan jelentkező tagokat és örült, hogy őt meg akarják kímélni tőle. Felelni akart az elnöknek reá nézve hízogató szavaira, mikor a gyülekezetből valaki felállt és így szólt:

— Indítványozom, hogy az újonnan felveendőket vessük alá a megszokott kikérdezésnek. Nem tartom megengedhetőnek, hogy valakivel, aki nálunknál nem különben, úgy bánjunk, mint egy fejedelemmel.

Rousseau megütözve fordult meg és a felszólalóban Maratra, az ifjú seborvosra ismert.

— Az elnök helytelenül jár el, — folytatta Marat — mikor ily kivételes elbánás mellett foglalt állást. Itt mindnyájan egyenlők vagyunk. Ami kötelező az egyikre, kötelező a másikat is.

Rousseau nem felelt semmit. Az elnök meglátta rajta, hogy bosszantja ez az ellenindítvány s már bánja, hogy késznek nyilatkozott a belépésre.

— Testvérünk, — fordult az elnök Marathoz — azt az egyéniséget, ki csatlakozni óhajtott szövettségünkhöz, annyira ismerjük mind, hogy nincs szükség bármily hiú szertartásosságra vele szemben. A magam részéről felszólítom az illető urat,

hogy nyilatkozzék a kérdésről és fejtse ki, mit keres szövetségünkben.

— Olyasmit, amit nem találok meg benne, — felelte Rousseau — igazságokat, nem pedig szofizmákat. Nem akarok kapni, hanem csak adni. De hát mindenesetre nagyon tartok tőle, hogy mire önök végbeviszik azt, amit maguk elé tűztek, én a természet követelése szerint már nem leszek. A haladás nehézkesen cammog, a világosság lassan terjed, de sebesen szállnak el az évek, az én napjaim pedig meg vannak számlálva. Ha még tovább kérdeznek véleményeimről, hitvallásomról, csak azt felelhetem: benne foglaltatik munkáimban. Megítélhetik belőlük, hogy hasznukra lehet-e s hogy mit várhatnak tőlem.

— Nem vitatom, hogy a munkái épp oly hasznosak, mint Pythagorászé, mint Szóloné, mint a szofista Ciceróé. Megjelölik a jót, de csak a mesterséges, a meg nem fogható, a hozzáférhetetlen jót; olyan ön, mint az az ember, ki a kiéhezett tömeget szappanbuborékokkal táplálná, melyeket többé-kevésbé a szivárvány színeiben csillogtat meg a nap.

— Láta ön már, — felelte Rousseau — hogy előkészületek nélkül is megtörténhetnek a természet nagy megrázkódtatásai? Tetteken akarja kezdeni? Hiszen az nem átalakulás, hanem felfordulás.

— Akkor ön nem szabadságra és függetlenségre törekszik? — kérdezte a fiatal orvos.

— Függetlenség és szabadság az én istenségeim, — felelte Rousseau. — De nekem melegséget árasztó, éltető szabadság kell, baráti, de nem rémségekkel kísért egyenlőség. Az embereket előbb meg kell nevelni az egyenlőségre, meg akarom érlelni őket reá. Megismétlem, amit lefektettem munkáimban: haladást, egyenlőséget követelek minden embernek, az egyes embernek önfel-

áldozását az összességért; de nem akarom, hogy ez az átalakulás máról holnapra, hanem évek, a testi és lelki nevelés éveinek multával következék be.

— Költők álmai! — vetette oda Marat fitymálva.

Rousseau leült. Az elnök szót emelt.

— Mindnyájan hallottátok, — kiáltotta — ezek után méltónak találjátok-e a felvételre új testvérünket? Hiszitek-e, hogy helyesen fogja fel feladatait?

— Hisszük, — hallatszott a felelet, de úgy látszott, hogy nem ellentmondás nélkül.

— Ugy hát csak az esküt kell letennie, — mondotta az elnök, Rousseauhoz fordulva.

— Azt hiszem, — felelte Rousseau — hogy többet használhatok a világnak és szövetségüknek, ha távol maradok tőle. Éppen azért jobbnak tartanám, lemondani arról a szándékomról, hogy belépjek szövetségükbe, s visszatérni munkámhoz, magányomba. A bánat és a betegeskedés következtében napjaim végéhez vagyok közel. Nem vagyok arra való, hogy együtt haladjak az emberekkel, mert embergyűlölő lettem. De azért ezentul is munkálkodni fogok az emberiség javán és segítségére akarok lenni erőm maradványával. Mert az emberiséget még mindig jobbnak képzelem, mint amilyen valósággal.

— Eszerint nem hajlandó letenni az esküt? — kérdezte Marat.

— Határozottan nem. Nem akarok belépni a szövetségbe.

— Testvér, — mondotta az elnök — engedje meg, hogy annak nevezzem, gondolkodásával, egész lényével valóban az is. Ne ragadtassa el magát bosszuságának kitörésével. Szükségünk van tanácsaira, eszméire s arra, hogy tagtársunk legyen! Szövétnekünk lehet, világosságunk a sötétségben!

— Azzal még nem vonom el önöktől azt, ami
vagyok és amit teszek, — felelte Rousseau. —
Valamint megadom az egész világnak, megadom
önöknek is. Ha maguk számára kívánják Rousseau
nevét és egyéniségét...

— Igen, azt akarjuk, — jelentette ki több
hang.

— Akkor szerezzék meg műveimnek egy
példányát, tegyék elnökük asztalára és ha reám
kerül a véleménynyilvánítás sora, nyissák ki
könyveimet s megtalálják benne nézetemet.

Igy szólva, Rousseau távozni akart.

— Alljunk meg! — kiáltotta a sebész. — El-
lenkeznék szabályainkkal, ha megengednők, hogy
az, akit nem vettünk fel szövetségünkbe, elenged-
nök ülésünkből anélkül, hogy titoktartásra kötelez-
tük volna.

— Kész vagyok letenni olyan esküt, — mon-
dotta Rousseau résztvevő mosollyal.

Felolvasták előtte az eskü szövegét s ő gé-
piesen megismételte szavait. Aztán elment és a
gyülekezet legtöbb résztvevője nyomon követte.
A földalatti helyiségben csak heten maradtak, a
szövetség fejei. Az ajtókat bezárták. Akkor fel-
fedezte magát egyikök a fők legfőbbjeként, felmu-
tatva egy gyűrűt, melybe ezek a titokzatos betűk
voltak bevésve: *L. P. D.* Ez az elnök tartotta ma-
gánál a szövetség nagy levélváltását és összekötte-
tésben állt a többi elnökkel, kik Svájcban, Svéd-
országban, Amerikában, Spanyolországban és
Olaszországban laktak. Nem volt senki más, mint
Balsamo József.

— Jelentést kell tennem a bizottságnak —
mondotta — a lefolyt időszak legfontosabb ese-
ményeiről. Jelentésemben Franciaországra szorít-
kozhatom, minthogy a szövetség egyéb területein
nem történt említésre méltó esemény. Francia-
ország Európa közepén van, mint a test közepén

a sziv. Azért jöttem Párisba, hogy itt dolgozzam, mint ahogy az orvos is legelőbb a szivre igyekszik hatni, mikor egy ember betegségéről van szó. Törekvéseimet leginkább egy olyan ember akadályozta, ki a király közelében a leghatalmasabb állást töltötte be. Voltak egyes tulajdonságai, melyek a nép kedvelt emberévé tették: gyűlölte az angolokat, Franciaországnak ezeket a természetes ellenségeit, gyűlölte a kegyencnőt, a népnek természetes ellenségét. Tudta enyhíteni a nép szolgásgát, azzal, hogy kezébe vette azt a lobogót, melyre esküszik a nép: a nemzeti öntudatot. De a főuri rendhez tartozott, védte a királyságot, bár a királyt magát megvetette. Pajzsa volt a királyságnak, hogy felfogja azokat a csapásokat, melyeket mi mértünk reá. El kellett buknia. Én vittem végbe ezt a nehéz feladatot, melyen tíz évig hiába fáradt önzés és gyűlölet. Egy titok segítségével, melyet kezemben tartok, sikerült megbuktatnom Choiseult. Franciaország visszakívánja őt; a parlament a sztrájk eszközéhez folyamodik. De ha sztrájkolnak a parlamentek, nem dolgozik többé a nép sem. A kormány erőszakhoz akar folyamodni, de ki harcolhat a nép ellen? A hadsereg, mely a nép fiaiból áll, meg fogja tagadni az engedelmességet és a király házi csapatai egymagukban nem lesznek képesek semmire. Mire mehet ez a maroknyi törpe, mikor a nép óriás módjára sikra száll?

— Akkor hát munkára fel! — kiáltotta Marat, ki fiatal kora mellett egyike volt a szabadkőmíves szövetség fejeinek.

— Ismerem a népet, — felelte Balsamo nyugodtan — zúgolódik, de még nem forral haragot. Még nem érett meg a felkelésre. Az elhamarkodottság kudarcra vinne. Az erők elforgácsolása mindig a legveszedelmesebb. Próbálkozni, egyre csak próbálkozni, még nem jött el a döntés napja, ez az én tervem.

— A sűrűn megismételt próbálkozás csüggetté fogja tenni és elaltatja a népet, — felelte Marat. — Azzal nem jutunk előbbre. Háromszáz év óta nem szüntettek meg egyetlenegy visszaélést sem. Végét kell vetnünk a leplezett elméleteknek. Tenni és cselekedni kell! Csak az gyönyörködjék a fantaszták képzelődéseiben, aki jóllakottan kel fel az asztaltól és ledől a kanapéra; a nép éhségét nem lehet velős mondásokkal csillapítani. Hangosan kiált az nyomoruságában. Siket ember az, aki nem hallja és átkozott, aki hallja és hagyja tovább kiáltani. Első támadásainkat az udvaroncok, a nemesek fajzata ellen kellene intéznünk. Számuk nagyobb kétszázezernél. Menjünk végig azon a szép kerten, melynek Franciaország a neve és üssük le a fejeket, mint Tarquinius cselekedte a mákfjekkel. Akkor aztán már csak két hatalom fog szemben állni egymással: a nép és a királyság. Nincs benne kétség, hogy melyik részé lesz a győzelem. Aki tölgyet akar ledönteni, a tövén kezdi munkáját. Ha elvágjuk a gyökereket, porba dől a fa büszke koronája.

— És estében összemorzsol benneteket is, — kiáltotta Balsamo. — Hadakoztok a költők ellen és merészebbek vagytok ábrándjaitokban náluknál is. Nem, ismétlem: még nincs itt az ideje. A most élő király még nagyon is magán viseli az elhunyt nagy uralkodó visszfényét. XV. Lajosban a tömeg még mindig tisztel valamit XIV. Lajosból. Király marad ő halála napjáig. Vegyetek példát Angliáról. Mi lett ott a nagy forradalomból? Semmi. És miért vallott kudarcot? Azért, mert elhamarkodták a dolgot. I. Károly a vérpadon halt meg — fia, II. Károly, a trónon halt meg. *L. P. D. Lilia pedibus destrue.* Ez a mi jelszavunk. De szent Lajos virágjából egy gyökérszálnak sem szabad megmaradnia, hogy soha többé ki ne virágozhassék. Várjátok be, míg eljön a kedvező pillanat! Hall-

játok a titkot, melyet kifürkészttem. A királyságnak az a titokzatos, a nép által századokon át megszentelt varázsa, mely ebben a szóban rejlik: legitimitás, rövid idő múlva kivész. A trónörökösné, kit azért hívtak Franciaországba, hogy császári vérrel való keveredés útján plántálja tovább a királyi nemzetséget — jertek közelebb, testvérek, hogy a szónak körülölkön túl szárnya ne keljen — a trónörökösné még érintetlen, mint a hajadon!

Kietlen moraj futott végig a kis gyülekezeten, oly gyűlölködő örömmel teljes, hogy a világ minden királya futva menekül tőle, ha fülébe jut.

— Mi következik ebből? — folytatta Balsamo. — Vagy az, hogy a trónörökösnének nem születik gyermeke; akkor kihal a nemzetség és nem lesznek nehézségeink. Az történik, ami Szép Fülöp, Civakodó Lajos,*) IX. Károly idejében történt. A dauphin és három öccse mind a hárman uralkodni fognak s mind a hárman gyermektelenül halnak meg, akkor együtt örülhetünk a királysággal, s míg az egész udvar ünnepeket ül, a markunkba nevetethetünk. Mert akkor tudjuk, hogy a trónörökösné gyermeke törvénytelen gyermek, hogy házasságtörés bűnéből származik. És ezzel a titokkal kezünkben tartjuk a királyság legfélelmetesebb, leghalálosabb fegyverét. Tehát csak várjatok, testvérek!

E szavak után nem hallatszott több ellenmondás.

— Mielőtt berekesztem az ülést, ki kell fejez-

---

*) Jegyezzük meg itt, hogy Civakodó Lajos francia királynak Clemenza magyar királyi hercegnő, Martell Károly leánya és Róbert Károly királyunk testvérhuga volt a felesége. Özvegységre jutva, nem sokára férjének halála után hozta világra posthumus gyermekét, Jánost, ki Franciaország trónörököse volt, de rövid idővel születése után meghalt. *A fordító.*

nem rosszalásomat, — folytatta az elnök — azzal a testvérünkkel szemben, kinek rosszkor alkalmazott buzgalma elijesztette Rousseaut attól, hogy belépjen szövetségünkbe. A nagy írónak ma este igaza volt egyesületünkkel szemben, amit sajnálnunk kell, mert nagy számmal voltak jelen oly tagjaink, akik csak hézagosan ismerik szabályainkat.

Az ülés aztán véget ért. Balsamo feltette kalapját és beburkolódzott köpenyébe.

A többiek a beavatottak közül egyenkint és némán szóródtak szét, hogy ne keltsenek gyanut.

NYOLCADIK FEJEZET

A test és a lélek

Az utolsó, ki együtt maradt a mesterrel, Marat, a seb orvos volt. Alázatosan és nagyon sápadtan közeledett Balsamohoz.

— Mester, — mondotta — csakugyan hibát követtem el? Én másképp hittem. Csakugyan oly helytelen volna ítéletem?

— Mindenesetre tévesen ítélt, — felelte Balsamo — még pedig nem csak ebben, hanem egyebekben is. Úgy-e bár, a bonctani intézetben és a kórházban dolgozik?

— Úgy van, mindjárt oda is megyek, dolgom van ott, — felelte Marat. — Egy agybántalomban elhalt nő holtteste van ott. El kell mennem a fejéért, mert tanulmányozni akarom a betegségét. Holnap reggel már későn érkezném. Akkorra már megelőznének kollégáim.

Együtt mentek a bonctani intézetbe. Hosszu, keskeny teremben márványasztalon feküdt egy még fiatal nő holtteste.

— Nem kellemetlen önnek az ily látvány? — kérdezte Marat a kísérijétől.

— Csak fájdalmas, — felelte Balsamo.

— Engem teljesen hidegen hagy, — mondotta Marat. — Hiszen élettelen valami, szobor, mely húsból van s nem márványból.

— Tehát azt hiszi, hogy a holttestben nincs már semmi? De mi van az élő testben?

— A mozgás, — felelte Marat.

— Nem egyszersmind a lélek is? — kérdezte Balsamo.

— Boncolás közben sohasem találtam nyomát.

— Mert csak holttesteket boncolt.

— Oh nem, — felelte Marat büszkén — végeztem már műtétet élőkön is.

— És nem talált azokon semmi mást, mint a hullákon?

— De igen, a fájdalmat. Az volna a lélek?

— Menjünk a kórházba, — ajánlotta Balsamo.

— Kérem egy pillanatig, — felelte Marat — csak el akarom választani ezt a fejet a törzsétől.

Elővett tárcájából egy éles kést, ügyes kézmozdulattal átvágta az izmokat és az inakat, a kést aztán a nyakcsigolya két izülete közé dugta és erőset ütött reá fakalapáccsal. A fej az asztalra gurult. Balsamo elfordult.

— Lássá, — mondotta Marat diadalmasan — a holttest nem érez semmit.

— Úgyesen csinálta, — mondotta halkan Balsamo. — Láttam oly lefejezéseket, hol a hóhér nagyon otromba munkát végzett.

— Az embernek néha reszket a keze, — mondotta Marat. — Előbb vagy utóbb feltalálnak olyan gépet — egy orvos, akit ismerek, foglalkozik is ezzel a problémával — olyan gépet, mely egyetlen csapással választja el a fejet a törzstől s egy pillanat alatt előidézi a halált. Azzal nem

történhetik hiba, azzal nincs rá eset, hogy az áldozat szenvedjen.

— Milyennek képzel egy ily készüléket?

— Talán állványnak, mely két merőlegesen álló gerendából s köztük egy keresztgerendából van együvésszerkesztve, amelyben egy mozgó bárd jár fel s alá, — felelte Marat.

— Valami ehhez hasonlót használnak Olaszországban is, — mondotta Balsamo — ott *mannajá*-nak nevezik. De láttam gonosztevőket, kiket a mannájával végeztek ki, felugorni a székről és csak néhány lépés után roskadni össze holtan. Láttam, hogy levágott fejek kinyitották a szemüket.

— Nem egyéb az izom önkénytelen mozgásainál, — mondotta Marat.

Ily beszélgetések közben érkeztek a kórházba. Már várták a fiatal orvost, mert műtétet kellett végeznie, melyet nem volt szabad tovább halasztani. Egy elűszkösödött láb levágásáról volt szó. Behozták a beteget — egy fiatal embert — és a műtőasztalra tették. Az rémült pillantásokkal nézett körül. Akkoriban még nem tudtak elkábító szerekről és minden seborvosi beavatkozást a betegnek teljes öntudatossága mellett végeztek el. A fiatalember néma pillantásokkal esdekelt kiméletért és vigasztalásért, de csak egykedvű arcok voltak körülötte.

— Nagy fájdalmaim lesznek? — kérdezte reszketve.

— Oh nem, csak legyen nyugodt, nagyon hamar végzünk, — felelte Marat.

Aztán Balsamohoz fordult és így szólt hozzá halkán:

— A műtét roppantul kényes. Meglehet, hogy ez az ember belehal szörnyű fájdalmaiba.

— Akkor hagyja a műtétet, — felelte Balsamo. — Úgy könnyebben hal meg.

— Az orvosnak kötelessége, — mondotta Marat — hogy megpróbálja a gyógyítást.

— Miért tartotta ámitó vigasztalással?

— Hogy kissé megnyugtassam.

— Azzal, bár akaratlanul, már a lelkére hat, — felelte Balsamo — de elégtelen és helytelen formában teszi meg. Pedig oly önuralmat önthetne a lelkébe, — felelte Balsamo — hogy teste megőrizné nyugodt tartását, sőt nem érezne fájdalmat sem.

— A lélek dolga, megtalálni, hogyan kimélje meg a fájdalomtól, nekünk nincs reá eszközünk, hogy ebben segíthessünk, — felelte Marat a fejét csóválva. — Az egyetlen eszközt, a hazugság eszközét éppen az imént alkalmaztam.

— Szánalmas eszköz! — mondotta Balsamo megvető hangon. — Ha nem tud többet, mint levágni az egyik lábát, akkor nem különb a mészárosnál. Az ember ne csak a testnek, hanem a léleknek is orvosa legyen.

— Ugyan, próbáljon egyszer szerencsét, — mondotta Marat nem kevésbé kicsinylő hangon. — Nem lesz képes megakadályozni, hogy ez az ember borzasztóan ne orditozzék. Ön hisz a test és a lélek szoros együvértartozásában, s amennyiben a fájdalomban akarják elismerni ennek külső jelét, hozzájárulhatok felfogásához. Semmi mesterség sem tehet érzéketlenné élő testet a fájdalom iránt. Semmi mesterség sem képes elkülöníteni a testtől azt, amit ön léleknek nevez.

— Azt hiszi? — kérdezte Balsamo fölényesen és a beteg mögé lépett. — Helyes, végezze a műtétet! — És a fiatalemberre hajolva, halkan mondotta: — Aludjék!

A seborvos megtapogatta a beteg lábát és felhívta az asztal körül álló fiatalemberek figyelmét a műtét nehézségeire. Ugy látszott, a fiatal-

ember nem érez semmit, szeme lezárult, feje félrebillent.

— Elájul, — mondották némelyek.

— Nem, — felelte Balsamo — csak alszik.

— Hogyan? Alszik? — kiáltották többen és zavarodottan néztek a különös orvosra.

Marat hitetlenül mosolygott.

— Majd felébred mindjárt, — mondotta gu-nyosan.

Aztán vágni kezdette; de a beteg szemhéjai zárva maradtak; a fájdalomnak semmi hangja sem szólalt meg ajkán.

— Akkor csakugyan már előbb ájult el, — dűnnyögte Marat, kissé megütközve.

— Azt hiszi? — felelte Balsamo diadalmasan.

— Szokott az ájult ember beszélni?

— Semmi esetre sem.

— Akkor kérdezzen a fiatalembertől, felelni fog önnek, — mondotta Balsamo.

— Hé, fiatalember! — kiáltotta Marat.

— Nem kell úgy kiáltania, — mondotta Balsamo. — Beszéljen úgy, mint közönségesen.

— Mondja meg csak nekünk, mi baja, — folytatta Marat.

— Azt parancsolták, hogy aludjam, és alszom, — felelte a beteg.

A jelenlevők mind ámulatlan néztek egymásra.

— Eloldhatja a kötelékeit, nem fog moz-
dulni, — mondotta Balsamo.

— Hm, — mondotta a főorvos — oly hatá-
rozottan mondja, hogy csakugyan kedvem van,
megtenni a kísérletet.

— A betegnek legkisebb megmozdulása meg-
hiusíthatja a műtétet, — ellenkezett Marat.

— Nincs mitől félnie, — felelte Balsamo nyugodtan.

— Oldják el a kötelékeket, — mondotta a
főorvos.

Az ápolók megtették s aközben, hogy Marat kivette a lábat a térdizületből, a fiatalember mozdulatlanul feküdt tovább.

— Hova való, fiatalember? — kérdezte Balsamo.

— Bretagneba, — felelte a beteg teljesen érthető hangon.

— Énekelje el nekünk azt a dalt, melyet a batzi sófőzők szoktak énekelni este, mikor hazafelé mennek.

A beteg halkán egy nótát dudolt. A fűrésze belevágott a csontba s mielőtt a dal véget ért, a levágott láb a földre esett. A körülállók nem érthették meg a hallatlan esetet.

De Marat nem zavartatta magát munkájában; lekötötte az átvágott ereket. Balsamo is segített neki, amennyiben kivett a zsebéből egy üvegcset s néhány cseppet töltött belőle egy tépésgalacsinra, s kérte a főorvost, hogy érintse meg vele az ütőereket.

A fősebész nem minden kíváncsiság nélkül fogadott szót. Reányomta a kis galacsint az érre, mely vonaglott, bugyborékolott s már csak cseppenkint bocsátotta a vért.

A körülállók nem tudtak hova lenni csodálkozásukban. Mindenki azt kérdezte Balsamótól, hogy hol tanult.

— A göttingai főiskola tanítványa vagyok, — felelte Balsamo — de az, amit most láttak, a saját találmányom. De tartsák titokban, mert nem szeretném, ha boszorkányság vádjá miatt a parlament elé idéznének. Ébredj fel, barátom!

A megoperált fiatalember kinyitotta szemét és körülnézett.

— Hol vagyok? — suttogta. — Mélyen és édesen aludtam. De miért akarják, hogy oly soká szenvedjek? Miért nem operáltak meg még mindig?

A hallgatók annyira csodálkoztak, hogy senki sem felelt.

— Nyugodjon meg, barátom, — felelte Balsamo — már megoperálták.

— De hiszen nem éreztem semmit, — felelte az megütközve. Aztán körülnézett, megpillantotta a vért s végre meglátta a levágott lábat is, mely még mindig a földön hevert. Rémülten kiáltott fel s ezúttal csakugyan elájult.

— Most kérdezzen tőle valamit, — mondotta Balsamo Maratnak — és próbálja meg, kap-e most tőle feleletet, ha ugyan még kételkedik benne, hogy van különbség az ájulás közt és a közt az álom közt, melybe én meritettem.

Az ápolók ágyába vitték az ájult beteget. Balsamo a főorvoshoz fordult.

— Tegye el ezt, — mondotta s egy drága gyémántgyűrűt huzott le az ujjáról — adja el, körülbelül huszezer livret fog kapni érte. Ezt az összeget aztán adja oda a betegnek. Ha magához tér, mondja meg neki, hogy gondoskodtak róla meg a családjáról. Ezen majd megvigasztalódik és megnyugszik. És a sebláz kedvezően folyik le.

— Köszönöm és szívesen fogadom el az ajándékot a szegény betegnek. Szabad kérdenem a nevét?

— Főnix gróf vagyok.

A főorvos egy asztalhoz ment, tollat, papírt vett kezébe, aztán átnyújtott Balsamónak egy kis papírlapot, melyen ezek a szavak álltak:

„Alulirott ma átvett Főnix gróftól egy gyémántgyűrűt, melynek értékét a gróf huszezer livrere becsüli. Ez az összeg a bretagnei Havardnak lesz átadandó, mikor elbocsátják a kórházból.

1751 szeptember 15-én.

Dr.

Balsamo Marathoz fordult.

— Nos, mit szól hozzá? — kérdezte.

Marat a vállát vont.

— Arra, amit láttam, nem találok magyarázatot, — felelte mogorván. — Egyikét látom benne azoknak a különösségeknek, melyeket a régi zsidók csodának mondtak.

— Nem volt az más, mint az anyagnak a szellemtől való különválasztása, — mondotta Balsamo — különválasztása az érzéketlen pornak a lélektől, az isteni szikrától, mely rövid időre a testbe van zárva s mely a test feloszlása után az égbe visszatér. Egy pillanatra elvontam a testtől a lelket s a műtő orvosnak nem maradt más, mint az érzéketlen hus, épp oly érzéketlen, mint azé a leányé, kinek fejét levágta.

— Mondhat, amit akar, a dolog még sem ment a természet rendje szerint, — mondotta Marat megátalkodottan.

KILENCEDIK FEJEZET

Az ember és művei

Aközben, hogy Marat és Balsamo a kórházban időzött, Rousseau a Platrière-utcában azzal foglalatoskodott, hogy emlékezetébe idézte egymás után tegnapi estjének eseményeit és azt kérdezte magában, hogy csakugyan oly nagy bűnös-e, vagy hogy talán még sem az. Két könyökét gyengén az asztalra támasztva, s fejét a bal vállára hajtva, mélyen gondolkozott.

Előtte kinyitva heverték az asztalon politikai és filozófiai művei, az *Emil* és a *Társadalmi szerződés*.

— Szent Isten, mily lázító szavak, — dühnyögte olvasás közben. — Volt-e már a világon valaki, aki így beszélt, mint én? Micsoda villámokat

szórok én itt a trón, az oltár és a társadalom ellen! Hogyan is csodálhatom, hogy éretlen lelkek félre-
értik mindezt és gyámoltalanságukban utat té-
vesztenek azokon az ösvényeken, melyeket oly
tetszetősen szórok tele szóvirágaimmal? Nem
vagyok-e csakugyan az államra nézve veszélyes
ember? Felemelem szavamat, hogy felvilágosít-
sam a sokaságot — s a szavam eközben égő sző-
vetnékké válik, mely lángba borítja a világot.
A bármily sorsban levők egyenlő voltáról minden
ember testvériségéről prédikálok. És mi lesz be-
löle? Elbizakodottság, mely megtéveszti az embe-
rek gondolkodását, a lelkek durvasága, mely a
művelődést hat évszázadra visszavetheti! És a
rendőrség egyszer majd feloszlat egy oly gyüle-
kezetet, az emberek kezében ott találja a köny-
veimet és azokat az embereket Rousseau tanít-
ványainak fogják mondani — gyönyörű siker!
Voltaire ur jól nevet majd rajta.

Csöngették.

Teréz kiment, ajtót nyitott egy szép fiatal-
embernek, s künn váratta az előszobában, míg
megjelentette urának, hogy látogató érkezett.

— Takarítsd el mindjárt ezt a lim-lomot, —
mondotta — az udvartól jött valaki, Coigny ur.

— Mit beszélsz? A trónörökös első kama-
rása! Rögtön jövök.

Rousseau a tükörbe pillantott, leverte a port
a kabátjáról, felhuzta félretaposott sarku cipőjét,
melyet papucsnek használt és belépett a szom-
széd szobába.

Coigny ur a préselt virágokat nézte, melyek
papirkartonra ragasztva és farámákba foglalva
függtek a falon.

— Rousseau urhoz van szerencsém? — kér-
dezte udvarias meghajlással.

— Ugy van, uram, — felelte a filozófus kissé
bosszus hangon.

Coigny ur egyike volt Franciaország legszebb és legszeretetre méltóbb férfiainak. Nehéz lett volna elképzelni nála előkelőbb emberalakot; s úgy tűnt fel, mintha annak a kornak viseletét egyenesen a hozzá hasonló urak számára találták volna ki. Válla széles, melle domboru volt, feje karcsu nyakat koronázott s a keze fehér volt, mint az elefántcsont. Rousseauban megvolt az igazi művészember szépérzéke. Nem állhatta meg, hogy kedvtelve ne nézze a nemes férfiasságnak ezt a példaképét.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte a kamarástól.

Coigny bemutatkozott s kijelentette, hogy a trónörökösné megbízásából jött.

Rousseau pirulva hajolt meg.

— Foglaljon helyet, gróf ur, — mondotta. — Mit kíván tőlem ő királyi fensége?

— Ő fensége, a király, Trianonban legutóbb nagyon dicsérően nyilatkozott az ön zeneszerzőményeiről, Rousseau ur. Tudniillik a trónörökösné elénekelt néhányat az ön áriái közül. Ő királyi fensége elkövet mindent, hogy kivívja a felséges ur tetszését s azért elhatározta, hogy Trianonban színrehozza az ön egyik vig operáját. A szerepet az udvar urai és hölgyei vállalták. A főszerepet maga ő királyi fensége fogja énekelni.

— Nagyon megtisztelő reám nézve, gróf ur, — felelte Rousseau mélyen meghajolva.

— De minthogy az uraknak és hölgyeknek vajmi kevés gyakorlottsága van, az előadás sikere érdekében sürgősen szükséges, hogy a zeneszerző személyesen vegye át a felügyeletet és vezetést, — folytatta Coigny. — Tehát ő királyi fensége arra kéri, hogy jöjjön Trianonba és vezényelje személyesen a főpróbát.

— Óh, ő királyi fensége nem akarhatja komolyan! — kiáltotta Rousseau ijedten. — Hogy

Trianonba menjek én, Rousseau, a filozófus, a kiközösített, az embergyűlölő Rousseau! Ellenségeim meghalnának nevettükben.

— Nem értem, hogyan törődhetik az együgyű nép locsogásával és megszólásával olyan író, kit az ország első írójának mondhatunk, — felelte Coigny. — Azonkívül pedig bizonyára elhiszi, hogy senki sem merészel gunyolódni, ha megtudja, hogy csak a francia trónörökösné óhajtságának engedett.

— De oly soká éltem elvonultan, oly szomorú kedélyállapotba merültem, hogy egyáltalában nem lelem helyem a társaságban, — felelte Rousseau. — Csak kedvét fogom rontani a királynak és a trónörökösnének.

— Ejnye, Rousseau ur, — mosolygott a gróf — azt akarja ezzel mondani, hogy az *Új Heloise* és a *Vallomások* szerzője nem tud szellemesebben beszélni és viselkedni, mint mi valamennyien együttvéve?

— Biztosíthatom, gróf ur, teljességgel lehetetlen reám nézve...

— Vállaltam a feladatot, hogy meghívom, — mondotta Coigny — ne tegye fel rólam, hogy dolgomat el nem intézve térhetek vissza. Oly megsegényítőnek tartanám magamra nézve, ha kénytelen volnék visszautasító választ vinni a trónörökösnének, hogy már holnap lemondanék hivatalomról és odahagynám Versaillest. Kedves Rousseau ur, amit megtagad a királyoktól és hercegektől, meg kell tennie érettem, ki munkásságának egyik legőszintébb tisztelője vagyok.

— Nem állhatok ellen nagy jószágának és rábeszélőképességének, gróf ur ... de tiltja az egészségem, hogy oly utra vállalkozzam...

— Utra? Rousseau ur, hiszen csak két órai sétakocsikázás az egész. Rendelkezésére áll a király egész istállója, s hogy ne legyen kénytelen

késő éjszaka térni haza, Trianonban egy szobát tartottak fenn számára. A dauphin, ki ismeri minden munkáját, kijelentette az egész udvar előtt, hogy azt a szobát, melyben Rousseau ur töltött egy éjszakát, látványossággként fogja mutogatni minden vendégének.

— Kénytelen vagyok engedni, — felelte Jean Jacques. — Tehát jelentse a trónörökösné asszonynak, hogy eljövök. Mikorra legyenek ott?

— A főpróba idejét holnap délután hat órára tűzték ki.

— Jól van, gróf ur, pontosan ott leszek.

— Köszönöm, Rousseau ur, — mondotta a gróf és felállt. Teréz kísérte ki az ajtóig s oly vészjósló kedvben tért vissza, mely vihart jósolt Rousseaunak.

TIZEDIK FEJEZET

Hogyan jelent meg Rousseau az udvarnál

Teréz megneheztelt a férjére, mert azt hitte, képmutatásból vonakodott engedni a meghívásnak.

— Boldog, hogy elmehet az udvarhoz s örömet hazug egykedvűség alá rejt, — lobbantotta szemére.

— Óh! Istenem! — kiáltotta Rousseau a vállát vonva, mert megalázta, hogy úgy átláttak rajta.

— Azt akarja elhíttetni velem, hogy nem nagy megtisztelés magára nézve, hogy a király hallgatja meg azokat a melódiákat, melyet, spinétjénél ülve, henyélő módjára itt firkant a papirosra?

— Mily együgyű ön, — mondotta Rousseau — az olyan embernek, mint én vagyok, nem megtiszteltetés, ha megjelenek a király előtt. Kinek köszöni, hogy a trónon ül? A természet szeszélyének, mely úgy rendelte, hogy királyné szülje a

világra; de én méltó vagyok reá, hogy meghívjon a király s azt várja tőlem, hogy gyönyörűséget szerezzek neki; munkámnak és tehetségemnek köszönöm, a munkám által tettem szert reá.

Teréz nem volt az az asszony, kit oly könnyű legyőzni.

— Szeretném, ha Sartines ur hallaná így beszélni, majd lenne gondja egy kis szobára a Bicêtreben vagy egy cellára a Charentonban.

A beszélgetés kezdett türhetetlenné válni Rousseau-nak, s Teréz jónak látta, áttérni a gyakorlatibb kérdésekre.

— Persze felveszi a frakkját? — kérdezte gunyosan.

— Nem veszem.

— De csak felteszi az uj parókáját.

— Szó sincs róla.

— Nem fog hunyorogni az apró szemével?

— Vegye tudomásul, hogy szabad emberként megyek oda minden szenvelgés, minden félelem nélkül; úgy megyek az udvarhoz, mintha színházba mennék s nem törődöm vele, milyen szemmel néznek reám a komédiások. Megmaradok a szokott utcai ruhám mellett. Úgy, amint az utcán a polgárok közt mutatkozom, megjelenhetek a király előtt is, mert az sem különb azoknál. Nem bánom, hogy tetszem vagy nem tetszem-e az udvaroncoknak. Cicomázzák fel magukat és szedjenek magukra annyi aranyat, amennyi jól esik nekik; hiszen az ő bőségüket is csak a néptől lopták el.

— Hallja, Jacques, legyen már esze, hiszen olyan förtelmes így, mint egy hamispénzverő.

— Megyek, — felelte Rousseau és fejére csapta a kalapot.

— Mondom, vigyázzon magára, uram, hiszen úgy fest, mint egy csirkefogó.

— Vigyázzon a tüzre, — felelte Rousseau — és ne nyuljon az írásaimhoz.

— Igaz lelkemre mondom, olyan, mint egy rendörkém, — kiáltotta Teréz kétségbeesetten.

Rousseau nem felelt semmit. Dudorászva ment le a lépcsőn, a sötétség védelme alatt mégis megkeféltte kalapját a kabátujjával, végigsimogatta balkezevel a vászonujjasát s ilyképpen hamarosán, de egyszerűen rendbeszedte magát.

Lenn szembeszállt, de csak lábujjhegyen, a Platrière-utca sarával; ilyképpen jutott ki a Champs-Eliséesre, ahol azok a patachoknak nevezett jóra való szekerek álltak sorban, melyek olcsó pénzen bonyolították le akkoriban a közlekedést Páris és Versailles közt.

Este fél hat órakor érkezett Rousseau utjának céljához. Az udvar már Trianonban gyülekezett. Várták a királyt, de a szerzőről nem volt szó. Némelyek ugyan tudtak, hogy a genfi Rousseau ur maga fog vezényelni a próbán; de nem tartották érdekesebbnek, ha Rousseau urat látják Rameau ur, Marmontel ur vagy bármely más érdekes csodaállat helyett, melyeket, pénzt nem kimélve, az udvarbeli urak szívesen mutogattak szalónjaikban vagy nyárilakaikban.

Rousseaut egy szolgálattevő tiszt fogadta. Coigny ur megkérte, hogy értesítse nyomban, mi-helyt a genfi megérkezik.

Coigny ur szokott udvarias modorában sietett elő s a legszeretetreméltóbb előzékenységgel fogadta Rousseaut. De alig, hogy reávetette pillantását a filozófusra, annyira elcsodálkozott, hogy nem állhatta meg, hogy alaposabban szemügyre ne vegye az udvar vendégét. Rousseau csupa por és gyűrődés volt, sápadt arca szörnyen kiritt a remeteszakállából, melyhez hasonlót a szertartásmester még nem látott visszaverődni Versailles tükreiben.

Megvallva az igazat, Rousseau most már maga is bánta, hogy oly csökönyösen tiltakozott a megfelelő öltözködés gondolata ellen. Nagyon kényelmetlenül érezte magát, mikor a legragyogóbb udvari diszruhájában páváskodó tiszt mellett a terembe lépett, mert ott kellett megtörténnie a bemutatásnak. Elkápráztatta a fénynek valóságos tengere, kábitó illatok csapták meg plebejusi orrát s a szeme előtt ide-oda hullámszerűen látszott a ragyogó egyenruhák, lengő csipkék, rendjelszalagok és drágakövek kusza sokasága. Érezte, hogy minden pillantás feléje fordul s hogy mindenki az orrát fintorgatja megjelenésén. Coigny a zenekarhoz vezette, hol a zenészek már várták dirigensüket. Mikor olyan emberek közt ült ott, kik hegedűn és gordonkán hangicsáltak, jobban megnyugodott. Tartott tőle, hogy bemutatják minden elképzelhető grófoknak és grófnőknek, hogy a kérdések és kíváncsi pillantások egész viharával szemben kell helyt állnia — de úgy látszott, senki sem törődik vele.

Egyszerre odalépett hozzá egy tiszt és megkérdezte tőle, hogy ő volna-e Rousseau ur.

— Az vagyok, — felelte.

— Ő királyi fensége, a trónörökösné, beszélni óhajt önnel.

Jean Jacques felállt és elindult utána.

A kis színpad kulisszái mögé egy kis páholyba vezették. Mária Antoinette a főszereplő kosztümjében várta. Rousseau mélyen meghajolt előtte s a trónörökösné oly nemes udvariassággal és oly valóban fejedelmi nyájassággal köszöntötte, mintha Európa legtökéletesebb nagyura állna előtte. Néhány utbaigazítást kért tőle arra nézve, hogyan énekelje a nagy ária harmadik versszakát.

Rousseau tudós fejtegetésre készült, de abban a pillanatban belépett a király. Megállt és épp oly csodálkozva nézett a hanyagul öltözött emberre,

mint az imént Coigny ur; de míg ez ismerte Rousseaut, a király nem tudta, ki az a regényes külsejű ember. Rousseau megkezdte előadását a trónörökösnének, de mikor magán érezte a király felségesen merő pillantását — azt a pillantást, mely semmiféle ember tekintetétől sem szokott megrebbenni — akadozni kezdett és elhallgatott.

A trónörökösné mentette ki zavarából.

— Sire, — mondotta — engedje meg, hogy bemutassam felségednek Jean Jacques Rousseaut, elragadó operánk zeneszerzőjét.

A király egy arcvonását sem rándította meg, mikor hallotta, hogy az a kopott kabátu, gondozatlan szakállu, rosszul fésült parókájú ember legnagyobb írója országának.

— Ah, Rousseau ur, — mondotta — üdvözlöm önt.

Rousseau egy pillanatig azon gondolkozott, hogyan üdvözlje a királyt anélkül, hogy megalázkodónak lássék. Lajos eközben tovább beszélt, és a filozófusnak alkalma sem nyílt, hogy előhozakodjék azokkal az igazságokkal, melyeket már kicirkalmazott magában a zsarnok számára.

A zenéje nagyon kedves, Rousseau ur, — mondotta a király. — Nem egy órát tette már vele kellemetessé, — és semmiképpen nem dallamos, fülsértő hangon eltrillázta az operának egyik dalocskáját.

Rousseau meghajolt s még mindig nem tudta, mit is mondjon. Olyan arcot vágott, mint a majom, mely vöröshagymát evett s az egyik szemével sír, a másikkal nevet. Elvégre nem lehetett rossznéven venni tőle, mikor kénytelen volt elviselni ő felsége borzalmas énekét.

A király újabb versszakra gyújtott. Rousseau még jobban elfintorította az arcát.

— Mondja, Jean Jacques ur, — mondotta

hirtelen a király — igaz-e, hogy néha örmény dervisnek öltözik? — És kérlelhetetlen pillantásával még egyszer végignézett a nagy író szegényes alakján.

Annak forrón szökött arcába a vér, de még mindig hallgatott.

— Hallottam, hogy nincs jó viszonyban Voltaire urral! — folytatta a király.

És feleletére sem várva, XV. Lajos eltávozott.

Rousseau körülnézett. A trónörökösné is visszavonult, hogy befejezze öltözködését. Kilépett a kabinetből a folyosóra s egy urral meg egy dámával került szembe, kik úgy közeledtek hozzá, mint a csipkék, gyémántok és virágok mozgó kiállítása. Az ur gyöngéden simult a hölgyhöz. Olyan volt, mint egy gyermek. De a Szentlélek-rend kék szalagját viselte keresztben a mellén. A hölgynek óriási méretű hajdíszt volt a fején, a legyezője úgy ragyogott, mint a csillagos mennyboltozat.

Rousseau felismerte Dubarry grófnét. Kisézője Artois gróf, a trónörökös legifjabb öccse volt.

— Hiszen ez Rousseau ur, — kiáltotta a kegyencnő.

— A genfi Rousseau ur? — kérdezte Artois gróf. — Jó napot ... ma este az ön zenéjét fogjuk hallgatni, Rousseau ur...

— Nagyon bájos muzsika, — tette hozzá a grófné — teljesen megfelel a filozófus gondolkodásmódjának, érzületének.

Rousseau most megint nem tudta, hogy mit feleljen. Dubarry grófné észbontó szépsége egészen kivette sodrából. Beérte azzal, hogy mélyen meghajolt, aztán félénken surrant el az emberpár előtt, mely pajzánul nevetgélve ment tovább. De nem volt szerencséje. Alig tett néhány lépést, már megint olyan urral találkozott, ki szintén kék rendszalagot viselt a mellén. A provençei gróf, a

trónörökös másik öccse volt, a hercegek nevelőjével. A két ur Artois gróftól hallotta nevét.

— Rousseau ur! — kiáltotta a herceg. — Ni, ni, ez Rousseau ur, kedves la Vauguyon. Jó estét! Örülök, hogy megismerkedhetem önnel. Olvastam Tacitus-fordítását.

Rousseau meghajolt.

— Tacitust nehéz fordítani, — folytatta a herceg — ön pedig maga mondja az előszavában, hogy gyöngé latin.

— Csakugyan úgy van, monseigneur, — felelte Rousseau, kissé megütközve.

— Akkor hogyan mert belevágni Tacitusba? — kérdezte a provencai gróf.

— Stílusgyakorlatnak tekintettem.

— Néhány durva botlást követett el. Sok helyen egész tévesen adta vissza az értelmét. Ugy bizony, Rousseau ur, több oly helyet is mutathatnék, megjegyeztem magamnak valamennyit.

A szegény Jean Jacquesnek kiverte homlokát a hideg verejték. Csöbörből-vödörbe esett s úgy állt ott, mint a megpirongatott diák a tanítója előtt.

— A filozófiában, — tette hozzá a királyi fenség leereszkedően — mindenesetre jobb eredményeket ért el, de *Emil*-je veszedelmes könyv. Egészen hamis fogalmakat szerezhetnek belőle a polgárok és a kisemberek. Nagyon mulatságosnak tartom a Vallomásait. Mondja csak, Rousseau ur, hány gyermeke volt önnek?

Rousseau elsápadt. Ugy érezte, mintha mellbevágták volna. Visszahátrált s ijedt, felháborodott pillantást vetett a hercegre. De az be sem várva feleletét, továbbment udvarmesterével és faképnél hagyta a század nagy emberét.

— Óh, úgy kell nekem, — füstölgött magában Rousseau — miért jöttem ide? Mit is keresek itt? De még mindig van idő...

Éppen menekülni akart már, de megkésétt vele. Megjelent egy tiszt s a zenekar helyére szölitotta. A trónörökösné mint a *Falusi varázsló**) Colette-je és Coligny ur mint Colin már a színpadon várták. Rousseau mélyen felfohászkozdva követte a tisztet. A filozófus megkapta a magáét, most pedig a muzsikusnak is ki kellett venni részét. De legalább már nem nézett reá senki, mikor a próba megkezdődött s a figyelmet a színpadon folyó játék kötötte le.

A trónörökösné jól énekelt, de oly vékony volt a hangja, hogy alig értették meg. Tartása és mozdulatai félszegek voltak. Az urak majdnem egytől-egyik hamisan énekeltek, a mellékszerepeket játszó hölgyek is erősen akadoztak. A király egy páholyban foglalt helyet; a trónörökös volt a sugó.

Rousseau legjobban szeretett volna semmit sem hallani, de nem dughatta be a fülét, szerencséjére most oly hölgy lépett a színre, aki csakugyan kitünően énekelt. Ez megint megbékítette. Hangjegytartója fölött kitartóan nézte a bájos kardalosnőt és gyönyörködött dallamos hangjában.

A trónörökösné, mikor látta, hogy mily elragadtatva ül helyén, előrelépett, s mintegy bókot várva tőle, megkérdezte:

— Nos, jól végeztük feladatunkat?

Rousseau nem is hallotta; pillantását rajta felejtette azon a parasztnőnek öltözött hölgyön, ki hangjával, tömörség és dallamosság dolgában, tultett a kar valamennyi tagján.

— Ah, — folytatta a trónörökösné — Taverney kisasszonyt nézi. Talán hamisan énekelt?

Andrée elpirult. Minden szem reá nézett.

---

*) Rousseau operájának címe.

— Ellenkezőleg, — kiáltotta Rousseau — ez a kisasszony énekel legszebben valamennyi közt.

Dubarry grófné megsemmisítő pillantást vetett a filozófusra. Taverney báró boldogan mosolygott.

— Oly szépnek tartja, sire, ennek a fiatal leánynak hangját? — kérdezte a grófné a királytól.

— A kar együttesében nem tudom megkülönböztetni, — felelte XV. Lajos.

A próba tovább folyt. A színház háttérében Richelieu egész kört vonzott magához s e kör közepén ott volt a trónörökösné is.

— Bravo, Taverney kisasszony! — kiáltotta a herceg fennhangon. — Isteni szépen énekel.

— Colette szerepét kellett volna neki adnom, — mondotta Mária Antoinette. — De oly szép az a szerep, nem szívesen engedném át bárkinek is.

— Óh, Taverney kisasszony sem énekelhetné szebben, mint királyi fenséged, — hízeltkedett Richelieu.

— A kisasszony énekel legszebben valamennyi közt, — mondotta Rousseau oly ember hangján, ki elhatározta, hogy megadja az igazságnak, ami az igazságé.

— És sokkal ügyesebben táncol is, mint én, — tette hozzá a trónörökösné.

A nézők egy szót sem szalasztottak el ebből a beszélgetésből s a legkülönbözőbb érzelmek vívták egymást mindeme kíváncsi, irigy és ármányos ember szívében. Száz fürkésző szem nézett fel várakozásteljesen a színházból a királyi páholyra. A trónörökösné most megismételtette Andréével azt az áriát, melyet az imént maga énekelt, s az emberek látták, hogy a király nagy kedvét lelve biccentett fejével s Dubarry asszony felállt — ami ellenkezett az etikett minden szabályával, mert a király még ült.

— Nézd csak, — sugta Richelieu az öreg barátjának — a leányod nagy feltűnést kelt!

Kivonszolta magával a folyosóra és hirtelen kinyitott egy üvegajtót. Egy fiatalember, ki arcával az ablaktáblának támaszkodott, hogy belásson a terembe, hirtelen félreszökött. A ruhája munkásemberre vallott és virággal tele kosarat tartott a karján.

Taverney báró csodálkozva nézett reá.

— Gilbert! — kiáltotta. — Mit keresel itt, te kötni való?

— Láthatja, — felelte a fiatalember nyugodtan. — Benézek.

— Ahelyett, hogy dolgoznál, mi? — kérdezte Richelieu.

— Végeztem a munkámmal, — felelte Gilbert.

— Az ember mindig csak belebotlik ebbe a naplopóba, — kiáltotta Taverney ingerülten.

— Ej, hagyják békében az én kis Gilbertemet, — vágott a szavába egy hang — megteszi ő a kötelességét, szorgalmas botanikus biz' ő.

Taverney megfordult s megpillantotta Jussieu urat. Szót sem felelt és dohogva ment el. A folyosó tulsó végén találkozott Nicole-lal, ki egy csomó másik leánnyal együtt az előadást nézte.

— Mindenhol ez a csürhe, — dörögte a báró.

— Jer velem, — mondotta Richelieu herceg, utána sietve — azt hiszem, a király keres.

Örömében elsápadva követte Taverney a tábornagyot. Mikor közeledtek a páholyhoz, hallották, hogy Dubarry asszony kérdi:

— Szabad ma este vacsorára várnom feliségedet?

— Fáradt vagyok, kedves grófné, — felelte a király. — Kérem bocsánatát.

Richelieu megszorította a báró karját. Hallották, mikor a dauphin így szólt:

— Sire, megtisztel-e bennünket, hogy ma este Trianonban vacsorázik?

— A grófnénak is mondtam már, kedves fiam, hogy fáradt vagyok, — felelte XV. Lajos — a fiatal népetek idegessé tenne. Egyedül akarok vacsorázni.

A dauphin és Dubarryné meghajolt s elment. Richelieu megjelent az ajtóban. A király magához intette.

— Beszélnem kell önnel, — mondotta. — Velem vacsorázhatik. — S a báróra pillantva, hozzátette: — Ismeri ezt az urat?

— Hogyne, sire, Taverney báró.

— Ah, annak a szép leánynak atyja?

— Úgy van, sire.

A király lehajolt a marsal füléhez s néhány szót sugott. Richelieu aztán visszavonult s mikor elment Taverney mellett, így szólt hozzá halkán:

— Jöjj utánam, bajtárs, de úgy, hogy fel ne tűnjék.

Előrement. Husz lépéssel utána ballagott Taverney. Így jutottak a király lakosztályához.

Richelieu bement, a báró az előszobában maradt.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

XV. Lajos király meghitt vacsorája

Taverney ur nem várakozott soká. Néhány pillanat mulva megjelent Richelieu s egy kis csomagot hozott a kezében.

— Öreg barátom, — mondotta — gyermekeidnek szerencséje van. Fiad századot kapott, melynek váltságát a király fizeti meg, s megbízásom van, hogy adjam át leányodnak ezt a kis ajándékot, mellyel ő felsége tiszteli meg azon való

örömében, hogy oly szépen énekelte a kedvenc áriáját.

— Ékszerrel ajándékozza meg a király? — kiáltotta Taverney meglepetten.

— Semmiség, barátom! Pár ezer livre értékű nyakék. De tartok tőle, hogy leányod sokkal rá-tartósabb lesz...

— Herceg, sértés volna a királlyal szemben... Óh, Andrée nem oly esztelen...

— Nos, az a te dolgod, barátom, neked adom át az ékszert. Atyja kezéből majd elfogadja. De legyen gondod reá, hogy Dubarryné barátai ne tudjanak meg semmit a királynak erről a kegyéről. A grófné magánkívül volna, és dühében kitelik tőle minden. De nem szabad még kicsibe venni a királyra való befolyását.

— Lesz reá gondom, de téged megkérlek, hogy fejezd ki a királynak köszönetemet, — mondotta Taverney.

— Óh, személyesen is megteheted, — mondotta Richelieu, a vállára ütve. — A király meghív vacsorára.

— Engem? — kérdezte Taverney visszahátrálva.

— Csak ne oly aggódva! — kacagott a marsal — egészen magunk közt leszünk, mi hárman. S leányodról meg az erényeiről fogunk csevegni. De egyelőre Isten veled, báró! Látom, hogy Dubarryné közeledik Aiguillon urral. Nem szabad, hogy együtt lássanak bennünket.

Magára hagyta a bárót. Fejét csóválva nézte Taverney még mindig az ékszert és csodálkozott, mint a gyermek, kinek Jézuska váratlan ajándékot hozott.

XV. Lajos a szobájában volt. Elbocsátotta magától minden udvari emberét s az urak többsége, mikor látta, hogy a királynál nincs mit keresnie, a trónörökösné lakosztályába ment, hogy legalább

jelen lehessen azon a vacsorán, melyet a dauphin a főpróba alkalmából adott.

A király kinézett az ablakon. Lenn megállt egy kocsi, jött Dubarry grófné a sógorával és Aiguillon herceggel. Mind a hárman beszálltak, a kocsis megsuhintotta ostorát és a kocsi elvágatott.

— Semmi kétség, — dünnyögte XV. Lajos — magánkívül van.

Richelieu herceget már előbb behívták a királyhoz. A szoba háttérében állt és hallotta ezeket a szavakat.

— Magánkívül? — mondotta — és miért? Mert felséged kissé a grófné nélkül akar szórakozni?

— Szórakozni? Hiszen nem is azt akarom, — felelte a király. — Nyugtót akarok. A zene meghat. Ha Luciennesben vacsoráznám, bort kellene innom, a grófné borai pedig alattomosak, mindig a fejembe szállnak. Jobban szeretem, hogy itt kedélyesen magamra maradhatok, úgy van, herceg, az ember öregszik és gondol egyet-mást. Csodálom, hogy kora ellenére még úgy van az asszonyokkal, mintha husz éves volna.

A marsal kacagott.

— Ami a grófnét illeti, — mondotta — ne higgye felséged, hogy bűnnek ereszti fejét. Megtalálja ő a szórakozását.

— Bizonyára nem lehetne rossznéven venni tőle, herceg, — felelte XV. Lajos kissé nyugtalan hangon. — Bár szinte azt hinném... Mondja, marsal, kéznél van a titkárja?

— Hogyne, felség.

— Nem próbálhatná megtudni, az ön nevében, marsal, hogy a grófné ma este csakugyan Luciennesbe megy-e?

— Hova menne máshova, felség? — mondotta a herceg.

— Az ember nem tudhatja, — jegyezte meg a király. — Féltekenységében képes mindenre.

— Sire, nem felséged inkább az, aki féltekeny?

— Herceg! — kiáltotta a király erőltetett kacajjal — csak nem gondolja komolyan?

Richelieu csakugyan nem is gondolta; inkább azt gyanította nagyon helyesen, hogy a király csak bizonyosságot akar szerezni, nem jut-e véletlenül eszébe Dubarryénak, hogy visszaforduljon Trianonba.

— Tehát küldjem ki kémszemlére Raftét, felség? — kérdezte Richelieu.

— Ugy van, küldje ki. Mindjárt asztalhoz ülünk. Itt van az illető ur?

— Az előszobában van, sire.

— Mit mondott a leánya?

— Még nem beszélhetett vele.

— Ön tudja, herceg, hogy Dubarry asszony gyűlöli ezt a bárót meg a leányát, — mondotta a király. — Legyen reá gondunk, hogy ezen a mai éjjelen valamiképpen meg ne tréfáljon bennünket. Adja ki parancsait a Raftéjának, aztán jöjjön az illető urral az ebédlőbe.

A király asztalhoz ült. Öt perc múlva megjelent Richelieu Taverney báróval.

Az öreg báró tudta, hogyan kell viselkednie; XV. Lajos látta azt, nagy elégtételére, már azon a meghajlason is, mellyel a királyt köszöntötte. Helyet foglaltak és hozzáláltak az étkezéshez. XV. Lajos rossz király, de szeretetreméltó ember volt. Mikor jókedvében találták, nem volt nála jobb társalkodó. És ezuttal jókedvében volt. Jó étvágygyal evett, biztatta vendégeit, hogy igyanak és a zenére terelte a beszélgetést. De alig ejtettek néhány szót, a beszéd sora — mintha el sem kerülhették volna — Dubarry grófnéra fordult.

— Csodálom, — jegyezte meg a király Richelieuhöz fordulva — hogy most hadilábon áll vele. Nem gondolja meglehetősen veszedelmesnek?

— Tehetek róla, sire? — kérdezte a marsal.

— Hogyne tehetne, herceg! — mondotta a király mosolyogva. — Hogyan utasíthatott vissza oly miniszteri tárcát, melyet a grófné ajánlott fel önnek, azzal a megokolással, hogy a nép körében a grófné nem eléggé kedvelt?

Richelieu zavarba esett.

— Hogyan, felség? — felelte, hogy időt nyerjen.

— No, úgy mondják, — felelte a király, ki mesterileg értett hozzá, hogyan kell adni a tudatlant. — Nem tudom, hogyan jutott a fülembe, lehet hogy az ujságban olvastam...

Richelieu kényes helyzetben volt. Minden áron abban a hitben kellett tartania Taverneyt, mintha visszautasított volna egy tárcát, melyet felajánlottak neki, amellet pedig nagyon tisztában volt vele, hogy a király átlátott a színjátszáson.

— Sire, — felelte — az, hogy visszautasítottam-e egy tárcát, államtitok, melyet felségednek nem szükséges bor közben elárulnia; hiszen a dolog azon fordul meg, miért utasítottam volna vissza a tárcát, ha felajánlották volna.

— És ez az ok nem államtitok, hercegem? — felelte kacagva a király.

— Nem, sire, s minthogy oly kedélyesen és kedvesen vagyunk itt egymás közt, nincs titkom felséged előtt. Feltárom felséged előtt egész szívemet, mert ne mondja senki, hogy a királynak nem volt egyetlenegy szolgálója sem, aki megmondotta neki a teljes igazságot.

— No, akkor ki azzal az igazsággal, — felelte a király, míg Taverney, attól tartva, hogy Richelieu tulmессzire ragadtatja magát, az ajkába harapott.

— Sire, — szólalt meg Richelieu — birodalmában a miniszter mindenekelőtt önnek tartozik engedelmeskedni, aztán legközvetlenebb barátainak, akár a férfi-, akár a nőnemhez tartozzanak. Királyának akaratahoz örömmel is alkalmazkodik, de nem mindenki kapható arra, hogy a kegyenckekhez vagy a kegyencnőhöz alkalmazkodjék, még ha azt a kegyencnőt Dubarry asszonynak hívják is. Nem, felség, még ha étellel adtam volna is meg az árát, Dubarry grófné eszközévé nem tehettem volna magam.

A király hallgatott.

— Volt egy eszmém, — folytatta Richelieu. — Nemrégiben körülnéztem felséged udvarában, s ekkor a legmagasabb rangban levők hölgyei közt oly szép alakokat láttam, hogy, ha én vagyok a király helyén, valóban nem esett volna nehezemre a választás.

XV. Lajos a báróra nézett, ki reszketett féltelmében és reménykedésében.

— Báró ur, — kérdezte a király — önnek is ez a véleménye?

— Valóban, sire, — felelte Taverney — nekem is úgy tűnik, hogy nagyon sok szép leány van udvarában.

— És ön is azt tanácsolná, hogy válogassak ezek közt a szépek között? — kérdezte XV. Lajos.

— Megvallanám, hogy egy véleményen vagyok a tábornaggal, amennyiben szabad volna hinnem, hogy felségednek is az a véleménye, — felelte a báró.

A király barátságosan nézett Taverney báróra.

— Uraim, — mondotta rövid hallgatás után — megfogadnám ezt a tanácsot, ha nem volnék idősebb harminc évesnél. De most már nem vagyok oly könnyenhívó, hogy lehetségesnek tartanám, hogy az én koromban levő férfi szerelmet ébreszthetne valakiben.

— Óh, jusson eszébe felségednek, — kiáltotta Richelieu kacagva — hogy én tizenhat évvel öregebb vagyok önnél!

— No, de csak nem hiteti el magával, hogy még saját magáért szeretnék? — kérdezte a király.

— Ha nem hinném, sire, — felelte a marsal — meg kellene hasonlanom két hölgygel, kik csak ma reggel biztosítottak róla.

— No, majd meglátjuk, uraim, — mondotta XV. Lajos. — Hiszen igaz, hogy az ifjúsággal való érintkezés fiatalítólag hat az emberre. Viszont az is bizonyos, hogy megboldogult nagyatyám sem udvarolt már a hölgyeknek, mikor annyi idős volt, mint én.

— Óh, sire, — vágott közbe Richelieu — hódolat és tisztelet az Istenben boldogult felségnek, ki kétszer küldött a Bastilleba; de XIV. Lajos érett kora és XV. Lajos érett kora közt nagy különbség van. Legkeresztényibb felséged amellet, hogy becsületére válik címének, mely az egyház legidősb fiának mondja, nem hajtja tul annyira az aszkétaságot, hogy közben megfeledkeznek emberi voltáról is.

— Lelkemre, nem! — kiáltotta XV. Lajos — magam is beismerem, minthogy nincs itt sem az orvosom, sem a gyóntatóatyám.

Richelieu elérkezettnek láta a kedvező pillanatot és gyöngén meglökte a báró térdét.

— Sire, — szólalt meg Taverney — engedje meg felséged, hogy kifejezzem legalázatosabb köszönetemet azért az ajándékért, mellyel megtisztelte leányomat.

— Ne köszönjön meg, báró, semmit, — felelte a király. — Taverney kisasszony tetszik nekem, oly kecses és oly erkölcsös. Ha leányaim már nem tették volna teljessé udvartartásukat, Andrée kisasszony mindenesetre első helyre kerülne a

névsorban. De pártfogásomba veszem leányát, számíthat rá, báró. A kisasszony, úgy-e bár, nem gazdag? Majd szerzek neki férjet.

A báró mélyen meghajolt.

— De, úgy-e bár, még nagyon fiatal, a dolog még nem sürgős nagyon, — jegyezte meg a király.

— Annál inkább nem, sire, — tette hozzá a báró — mert felséged nem barátja a férjes udvarhölgyeknek.

— Hallja? — sugta a király a marsalnak. És fennhangon hozzátette: — Mondom, pártfogásomba veszem leányát.

Igy szólva, felállt, és félrevonta Richelieut.

— Mit szólt a kicsike az ékszerhez? — kérdezte tőle.

— Sire, el volt ragadtatva, — felelte a marsal halkán. — Biztosíthatom felségedet, hogy irtózik a férjhezmenéstől, és nagyon vonzódik felségedhez.

Azzal tipegve elszaladt s a báróval együtt elhagyta az ebédlőszobát. A király legjobb kedvében volt, mikor magára maradt. A két ur, mikor átment a kerten, felnézett a trónörökös párterméinek kivilágított ablakaira. Még táncoltak ott fenn. Egy bokor mögött ott guggolt Gilbert és a sötétségbe fényes sugarakat bocsátó ablaktáblákat nézte. A báró meg a marsal szinte surolták a mély árnyékban meghuzódó rajongó kabátját. Gilbert hallotta, mikor Richelieu kacagva mondotta a bárónak:

— Öreg barátom, legjobban teszed, ha sürgősen kolostorba küldöd a leányodat, fogadást ajánlok, hogy a király fülig szerelmes belé!

E szavak hallatára Gilbert sápadtabb lett, mint azok a kövér hópelyhek, melyek vállára és homlokára szálltak.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Gilbert regénye

Másnap, mikor az óra éppen tizenkettőt ütött Trianonban, Nicole felkiáltotta urnőjének, ki még nem hagyta el szobáját:

— Kisasszony, kisasszony, Fülöp ur!

Nagyot csodálkozva, de nagyon örülve is, sietve kapcsolta össze Andrée a mousseline reggeli köntösét és eléje szaladt a fiatalembernek, ki éppen akkor szállt le nyergéből Trianon udvarán. Andrée maga nyitotta ki az ajtót és csakhamar szemtől-szemben állt Fülöppel. A nyakába borult, és együtt mentek fel Andrée szobájába, nyomukban pedig Nicole követte őket.

Csak most vette észre Andrée, hogy Fülöp komolyabb, mint máskor, sőt, hogy a mosolya sem ment némi szomorúságtól.

— Mi baj van, Fülöp? — kérdezte mindjárt a finom lelkeknek azzal az ösztönével, melynek egyetlen pillantás is eleget mond.

— Andrée, — mondotta Fülöp — ma reggel parancsot kaptam, hogy vonuljak be ezredemhez.

— És menni fogsz?

— Megyek.

— Kedves Fülöp, — mondotta Andrée — bizonyára el voltam készülve reá, hogy a napokban bucsuzol tölem és elmegy. Mégis mélyen szomorít, hogy el kell hagynod. Hiszen rajtad kívül nincs senkim — tudod, hogy apánk milyen. Te vagy a védelmezőm, a bizalmasom. S hogy megvalljam az igazat, félek itt. A trónörökösné nagyon jó hozzám, nagyon nagyra is becsülöm, de úgy rémlik, nem tudna segíteni rajtam, ha én itt nehéz helyzetbe jutnék. Nem tudom, mi az, amittől félek — szeretném, ha csendes Taverneynkben

maradtunk volna. Úgy érzem, mintha egy hang az égből azt kiáltaná nekem: Vigyázz magadra!

— De édes hugom, mi miatt kellene vigyáznod? — felelte Fülöp. — Nem kedvezett-e nekünk mostanában a szerencse? Én századot kaptam, téged a trónörökösné udvarába rendelt és apánk tegnap este együtt vacsorált a királlyal.

— Még egyszer, nem tudom, mi az, Fülöp, — folytatta Andrée — de úgy érzem, mintha örvény szélén volnék, melyben menthetetlenül elmerülök.

— Kedves Andrée, Reimsben nem vagyok messze tőled, ha szükséges, fordulj hozzám, bármikor visszahívatsz, — mondotta Fülöp, akarata ellenére megijedve ettől a hangtól. — Aztán meg nem is azt mondom, hogy Isten hozzád, hanem csak azt, hogy: viszontlátásig.

Megölelte, a szívéhez szoritotta és a szemébe nézett.

— Csak bátorság, — tette hozzá — ne légy oly szomorú!

— Igazad van, nem akarom ily agyrémekkel gyötörni magam. Bocsáss meg, édes Fülöp, megtörlöm a szemem, és én is azt mondom: A viszontlátásig!

— Így van jól, hugocskám! És hallod-e, minden héten kapsz tőlem levelet, de te is írj nekem gyakran.

— Megteszem, Fülöp. Az lesz itt a legnagyobb örömöm, ha távollevő bátyámmal cseveghetek.

Eközben a kapuhoz értek, még egyszer megölelték egymást, aztán szétváltak. Fülöp künn lovára pattant és elvágtatott. Andrée megállt és utánanézett. Aztán megfordult, egy padhoz ment és leült. Kezébe rejtette arcát. Fehér ujjai közül könnyek peregtek elő. Ekkor megzörrent mellette a bokor. Ijedten fordult oda.

Gilbert állt előtte.

Férfiembert pillantva meg — nem ismert mindjárt reá — hamar megtörölte szemét, mintha szégyelne sirni, és nyugodt magatartást vett magára. De aztán a bosszuság piros színe futotta el arcát.

— Már megint ez a Gilbert? — mondotta halkan. — Miért néz reám úgy? Mit akar?

— Szomorít, hogy szenvedni látom, kisasszonyom, — felelte Gilbert.

— Ki mondja önnek, hogy szenvedek? — felelte Andrée. — Nem tudnám...

— Bocsásson meg, kisasszony, végighallgatam panaszait.

— Ah, hallgatódzik! — kiáltotta Andrée.

— Csak véletlenül történt, — felelte Gilbert — aztán meg, Andrée kisasszony, nem bírom, hogy sirni lássam.

— Nincs szükségem senki részvételére, — felelte Andrée büszkén — legkevésbé pedig Gilbert uréra.

— Igazságtalan hozzám, kisasszony, — szólt Gilbert — hogy ily szigorúan beszél velem. Éppen most sajnálta, hogy bátyja elment és védelem nélkül hagyta — de, kisasszony, még itt vagyok én, és soha hűségesebb szív nem vert önért, Taverney kisasszony nem lesz védtelen soha, míg agyam gondolkozni tud s a karomban van erő.

Az őszinte odaadás nemes hangján mondotta, de úgy látszott, mintha minden visszatetszenék rajta a fiatal leánynak, mintha hódolata, önfeláldozása sértésként érintené.

— Mondottam önnek már egyszer, hogy tلاكónak tartom, — felelte kimérten. — Miért igyekszik folyton oly makacsul, találkozni velem? Nem annyira orcátlan embernek tartom, mint inkább bolondnak.

— Nem vagyok sem ez, sem az, kisasszonyom, — felelte Gilbert egész nyugodtan. — A természet

minden embert egyformának teremtett, de a véletlen kegyedet adósommá tette.

— Adósává? — kérdezte Andrée fitymálva.

— Talán úgy kellett volna mondanom, hogy a gondviselés. Ha tiszteli atyját, kisasszonyom, csak azért, mert tőle van az élete, miért taszít el magától megvetéssel engem, aki halálától menttettem meg?

— Ön? — kiáltotta Andrée. — Ön mentette volna meg az életemet?

— Elfelejtette volna? Óh, persze, hiszen már egy éve mult. Úgy hát eszébe kell juttatnom. Igen, kisasszonyom, én mentettem meg az életét, a saját életem veszélyeztetésével, május 31-ikének azon az estéjén, mikor a XV. Lajos-téren az emberek, katonák és megbokrosodott lovak torlódásába jutott.

— Azon az estén lett volna az életem megmentője? Ön? E szerint ön Balsamo báró? Nem is tudtam.

— Nem! — kiáltotta Gilbert, s a szeme égett haragjában, ajka reszketett — én a nép szegény gyermeke vagyok. Gilbert vagyok, aki oly szerencsétlen, oly bárgyu, oly örült, hogy mindenekfölött szereti önt, Gilbert, aki a tolongásban odarohant önhöz, aki felemelte önt, átvitte a hullámozó néptömegben, aki odavitte Balsamo báró karjaiba, aztán ő maga eszméletét veszítve összeroskadott, eltaposva, összetörve, halálához közel; Gilbert, aki abban a pillanatban is megtartotta kezében ruhájának egy darabját s az ajkához szoritotta, mikor azt hitte, hogy most meghal, és örült abban a tudatban, hogy önt biztonságba tette!

Gilbert egészen kikelt magából, szilaj, őszinte, magasztos volt elszántságában. Andrée egy pillanatra csodálkozva nézte, de aztán újra felülkerekedett benne a büszkeség. Hátravetette a fejét s a legsértőbb közöny hangján kérdezte:

— Meddig volt ön Rousseau ur házánál?

— Azt hiszem, három hónapig, — felelte a fiatalember — amibe természetesen nincsenek beleszámítva azok a napok, melyeken azután a szerencsétlen est után betegen feküdtem az ágyban.

— Nem érdekel, beteg volt-e s meddig volt beteg, — felelte Andrée. — Ez a betegség mindenestre hatásosan koronázza történetét, de engem az cseppet sem érdekel. Csak azt akarom mondani, hogy az alatt a rövid idő alatt sokat tanult a híres írótól. A tanítvány már regényes történeteket költ, melyek nem rosszabbak a mester történeteinek. Mondják, hogy Rousseau nem keresett sok pénzt a regényeivel. De az öné megfizethetetlen.

— Tehát ezt feleli nekem? — kiáltotta Gilbert magánkívül dühében.

— Nem felelek önnek semmit, — felelte Andrée és magára hagyta.

A faszorító végén megjelent Nicole és hívta urnőjét. Odasietett és felismerte Gilbertet.

— Mi baj van, Nicole? — kérdezte Andrée.

— A báró ur és Richelieu herceg akarja meglátogatni, — felelte Nicole.

— Jövök már, — felelte Andrée és elsietett.

Nicole egy pillanatra megállt és gunyos arc kifejezéssel nézett a sápadt s még erősen reszkető Gilbertre, aztán röviden felkacagott és követte urnőjét.

— Szívtelen teremtés! — dörmögte a fiatalember és ökölbe szorította kezét. — Megmentettem az életedet, elfojtottam eddig a szivemben minden érzelmet, mely sérthette volna tisztaságodat. De most már látom, mi vagy — ezentul nem vagy szememben más, mint asszony, asszony, akin a megvetett férfi bosszut áll. Kétszer voltál már a kezemben, Andrée, vigyázz, hogy harmadszor a kezembe ne kerülj! Látjuk még egymást!

És átszökve a cserjéken, elment, mint a sebzett farkas, mely vissza-visszafordul és megmutatja éles fogait és vérbenforgó két szemét.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Apa és leánya

A fasor végéről Andrée csakugyan meglátta a marsalt és atyját, kik reá várakozva, fel s alá jártak a ház csarnoka előtt. A két jóbarát szokatlanul jókedvűnek látszott, kart karba öltve jártak; Oreszteszt és Pyladest még senki sem adta oly hiven az udvarnál, mint most ők ketten.

Richelieu mélyen meghajolt Andrée előtt. Hódolatának ezzel a módjával elragadta a bárót, de nem kis mértékben lepte meg magát Andréet is, mert hiszen alárendelt helyzetét tekintve, ily köszöntés voltaképpen nem is illette meg. Tehát nem kevésbé ünnepélyes meghajlással felelt s felkérte a két urat, hogy kövessék.

A marsal csodálta a finom izlést, mellyel Andrée ugyszólván kis templommá alakította szobáskáját. Leült egy zöld karosszékre s egy porcellánvázára nézett, melyből pompás akácvirág fürtjei omlottak elő. Taverney egy másik székre ült. Andrée a zongoraszéken foglalt helyet.

— Kisasszonyom, — szólalt meg a marsal — parancsot kaptam, hogy kifejezzem a király legteljesebb dicséretét remek énekéért. Ő felsége ott mindjárt maga fejezte volna ki megelégedését és tetszését, ha nem tartott volna tőle, hogy kihivja a jelen volt urak és hölgyek irigységét. Biztosított róla, hogy még sohasem találkozott senkivel, aki oly nagy mértékben egyesítette volna magában a szellem és a szép külső adományát, mint kegyed.

— Megfeledkeznek a szivéről, — tette hozzá a báró — mert Andrée a legjobb gyermek a világon.

— Azt csak az apa, vagy az imádó ítélheti meg, — felelte a marsal — s én a magam részéről, ha még huszonöt éves volnék, lába elé tenném életemet és minden javamat.

Andrée még nem értett hozzá, hogy egykedvűen fogadja egy udvaronc hódolatát, tehát csak zavart elpirulással felelhetett.

— Kisasszonyom, — folytatta a herceg — ő felsége kéri, hogy fogadja el meglegedésének csekély bizonyítékát. Ő felsége megbizta atyját, hogy adjon át kegyednek egy kis ajándékot. Mily feleletet szabad átadnom ő felségének?

— Uram, — felelte Andrée — biztosítsa ő felségét, hogy alázatosan köszönöm kegyét, melynek jelével megtisztelt, de mondja meg ő felségének azt is, hogy nagyon méltatlannak érzem magam oly hatalmas uralkodó figyelmességére.

Richelieu megcsókolta a kezét. Aztán az öreg Taverneyhez fordult és sugva mondotta neki:

— Királyi kéz, tündéri láb... szellem, báj és ártatlanság... oh, báró, mily drága kincset öriz ön a házában, királynénak született ez a leány.

Igy szólva, elbucsuzott. Taverney magára maradt leányával.

Mindketten hallgattak. A báró, bármennyire örült, nem szabadulhatott némi zavartól. Andrée mély és átható pillantással nézett reá.

— Mit adott atyámnak a király? — kérdezte rövid hallgatás után.

— Oh! — mondotta magában Taverney — érdeklődik... nem hittem volna. Annál jobb, sátán, annál jobb!

Elővette zsebéből az ékszerdobozt és átadta neki. Nagyértékű igazgyöngykészlet volt benne. Tizenkét nagy gyémánt fogta össze a gyöngysort; gyémántcsat, fülbevalók, egy hajdisznak való gyémántsor, mindez pénzben körülbelül harmincezer tallért ért meg.

— Istenem! — kiáltotta Andrée ijedten. — Lehetetlen! A király tévedett. Mivel érdemlek én ilyet?

— Szinte azt hiszem, hogy nem is örülsz, — dörmögte Taverney.

— De hogyan viseljem ezeket a drágaságokat, hiszen nincs hozzávaló ruhám, — hebegte Andrée.

— A király, aki az ékszeret adta, elég gazdag, hogy adjon hozzá megfelelő toalettet is.

— Sohasem fogom viselni ezt az ékszeret. Ön, atyám és Fülöp bátyám, kénytelenek nélkülözni a legszükségesebbeket, én meg...

— Ne aggódjál, gyermekem, — felelte Taverney, megszorítva a kezét — érettem a király többet tett, mint teérted. Kegyben állunk, Andrée. Ha engedelmes alattvaló és hálás leány akarsz lenni, meg kell jelenned ezzel az ékszerrel, melyet ő fel-ségétől kaptál ajándékul.

— Engedelmeskedni fogok, atyám — de legalább is különös, hogy ő felsége nagyértékű ékszerrel ajándékoz meg, — mondotta Andrée. — Kellemtelen feltűnést fog kelteni, ha megjelenek benne.

— Hát aztán, gyermekem? — felelte a báró. — Nyisd ki a szemed és lásd, hogy mi kínálkozik neked! Ragadd meg a szerencsét és ne rettenj vissza tőle gyáván! Nem mutatkozik elég világosan a király kegye és hajlandósága? Franciaország királynéja lehetsz. A trónörökösné kitüntet, a király kegyel... a trónörökösné barátnője, a király barátnője... mily jövő! És mily hivatás! Azt az alantas asszonynépet, mely megbecsteleníti Franciaország trónját, te el fogod kergetni, te fogod újra tisztességhez juttatni az udvart, melyet Dubarryné lealjasított, jobb erkölcsöket, finom műveltséget és valóban előkelő tónust fogsz meghonosítani — elévülhetetlen érdemet fogsz szerezni magadnak az ország és főuri rendje érdekében.

Andrée csodálkozva nézett atyjára.

— És mit kell evégből tennem? — kérdezte hebegve.

— Mit kell tenned? — felelte az atyja. —

Megóvni erényedet, de ezt az erényedet kacér-ságba, a csábítás művészetébe öltöztetni, oly kelle-messé tenni magad a királynak, hogy ne lehessen el nélkülöd, senkit kegyeidben nem részesíteni, csak a királyt, akkor aztán hamar elismerik benned azt a hatalmat, melyet kétségtelenül el kell érned. Hallgasd meg mindig tanácsomat és ahhoz íga-zodjál. Hiszen okos leány vagy. Itt van ez a pénz és egészítsd ki toalettedet úgy, mint rangod meg-követeli...

Taverney átadott leányának száz Louisdort, megcsókolta a kezét és sietve kiment.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Mire van szüksége Althotásznak, hogy elkészíthesse életitalát

E beszélgetés napján, délután négy óra tájban, Balsamo rue saint-claudei házának szobájában fel-bontott egy levelet, melyet éppen akkor vitt be a szolgája. A levélen nem volt aláírás, de Bal-samónak úgy rémlett, hogy ismeri ezt az írást. És olvasta a levelet:

„Gróf ur! Valaki, aki nem sok idővel a legutóbbi kormány bukása előtt tanácsát kérte, s aki már jóval azelőtt is élt tanácsával, je-lentkezni fog ma önnél s újabb tanácsát fogja kérni. Bokros teendői megengedik-e, hogy dél-után négy és öt óra közt fél órát szenteljen ennek az egyéniségnek?”

Balsamo érdeklődve nézte a levelet s azt mon-dotta:

— E miatt a csekélység miatt fárasszam Lo-renzát? Nem találhatom el magam, hogy kitől jött ez a levél? Arisztokrata kézírata; a betűk rendet-lenek, reszketősek, tehát ez az arisztokrata már

őreg; a helyesírási hibák nagy száma udvaroncra vall, aki a műveltséget magához nem méltó dolognak tartja. Miért is kételkedem még? Richelieu herceg az, aki tanácsomat kéri. Hogyne, herceg, jöjjön csak, az ön számára van időm. Hiszen mindketten ugyanarra az egy célra törekszünk, kiki a maga módja szerint: tönkretenni a királyságot.

Elővette az óráját, hogy lássa, mennyit kell még várnia a hercegre. Ekkor csengetyűjelzés hallatszott ki Lorenza szobájából.

— Ő szólit? — suttozta. — Vajjon mit akarahat?

Bement Lorenza szobájába. Az ajtóban této-vázott még egy pillanatig, hogy álomba meritse-e, vagy ébren hagyja? Az utóbbira határozta el magát. Igen, szembe áll még egyszer a haragjával, a szemrehányásaival, megkísérli, hogy megbékítheti-e, hogy szerelme természetfölötti eszköz nélkül is győzhet-e rajta.

Csodálkozására teljes nyugalommal fogadta Lorenza.

— Lorenzám, — szólalt meg, leülve melléje — mit kívánsz tőlem?

— Tudja, hogy meghalok itt unalmamban és szomorúságomban, — felelte Lorenza. — Napjaím egyetlen végtelen sóhajtasban telnek, éjszakáim végtelen félelemben. Sokszor mondotta, hogy jó keresztény... ámbár...

— Ámbár te istentelennek tartasz — ugye bár, azt akarod mondani...

— Miért hagy így pusztulni el és lassu halállal halni meg? — folytatta Lorenza. — Nem kérem arra, hogy bocsásson szabadon, mert tudom, elhatározta, hogy rabságban tart, amíg élek, hanem csak arra kérem, engedje meg, hogy láthassak emberi arcokat, ne hagyja, hogy mindig csak az ön hangját halljam, engedje meg, hogy ki-kimehessek innen, hogy észrevehessem, hogy élek.

— Magad vagy az oka, Lorenza, hogy ilyen az életed, — felelte Balsamo. — Te magad óvtál. Elmondottam neked mindkét titkomat. Tudod, hogy Althotász megtalálta a bölcsek követ s hogy rövid idő múlva felfedezi az életelixirt is; tudod, hogy összeesküdtem barátaimmal, hogy megsemmisítjük e föld királyságait. Máglyára vagy vérpadra juttathatnál, ha csak egyet is elárulnál ezekből a titkokból. Pedig magad fenyegettél meg, hogy elkövetnél mindent, hogy visszanyerd szabadságodat és hogy ha kiszabadulhatnál, feljelenenél Sartines urnak. Szent és megszeghetetlen esküt kellene tenned, Lorenza, akkor szabaddá tennélek...

— Mire esküdjem meg?

— Jer velem a templomba, áldozunk meg együtt és esküdjél meg a szent ostyára, hogy semmit sem árulsz el Althotász tudományáról s az én összeköttetéseimről, és hogy nem fogsz elszakadni tőlem.

— Soha! — kiáltotta Lorenza — istenkáromlás volna!

— Akkor tűrj békén, — mondotta Balsamo, vállát vonva. — De teszek még egy ajánlatot. A véletlen, vagy ha úgy tetszik, a sors, eltéphetetlen közösséggel fűzött össze bennünket. Ne próbáljuk meg elszakítani ezt a köteléket, mert csak a halál oldhatja fel...

— Tudom, tudom, — vágott szavába Lorenza türelmetlenül.

— Nos, adok melléd egy társalkodónőt, az majd elűzi unalmadat.

— Társalkodónőt ezek mögé a vasrácsok és vasajtók mögé? Hiszen akkor érezném csak igazán fogságom nyomoruságát! — felelte Lorenza keserűen. — Látnám azt a leányt napról-napra hervadni és lassu halállal pusztulni el mellettem! Egyszer aztán két holttestet találna itt egy helyett!

Balsamo megint a vállát vonta.

— Vagy talán kémeket akar mellém rendelni? — folytatta a leány fokozódó haraggal. — Bizonyos, őriztetni akar, tájékoztatni akarja magát mindenről, amit teszek. És annyi aranyat ad ezért a szolgálatért annak a nőnek, amennyit csak kíván... hiszen az arany önnek semmi!

— Képtelenségeket beszélsz, Lorenza, — vágott a szavába Balsamo — olvass már jobban a szivemben. Ha társalkodónőt szerzek, nagy áldozatot hozok érte, mert komoly veszedelemnek teszem ki magam. Kockára vetem a szabadságomat, a biztosságomat, az életemet és feladataimat, de kész vagyok megtenni, hogy megnyugtassalak.

— Akkor engedje meg, hogy zárdába mehessek! — vágott közbe Lorenza.

— Mondottam már, hogy nem szabad elszakadnunk egymástól. Ne kíváncsi lehetségre! És hidd el, hogy eljön a nap, mikor szabaddá leszel. Csak kis ideig légy még türelemmel.

— Óh, ez a nap eljöhet mindjárt! — fakadt ki Lorenza. — Sokszor láttam mikor kísérletet végeztél állatokon és láttam, hogy egy csepp folyadékkal, vagy az erüket megnyitva, fájdalmat nem okozva, gyors halállal vetettél véget az életüknek. Tedd meg velem is! Ölj meg és halálom pillanatában hálásan csókolom meg a kezéd. Balsamo, üdvöztönk vérére, anyád emlékére, mindenre kérlek, ami szent, könyörgök, hogy ölj meg!

— Örültséget beszélsz, Lorenza! Én öljelek meg, téged, a kedvesemet, az életemet?

Lorenza térdre borult előtte.

— Nem kelek fel, míg nem teljesíted kérésedet! Ölj meg, ha szeretsz! Altass el és tedd, hogy sohasem ébredjek fel.

— Hát annyira gyűlölsz, Lorenza?

— Gyűlöllek, — kiáltotta — mert fogva tartasz, mint valami rabszolganőt. Szabadság kell

nekem, vagy halál! De miért is koldulok tőled? — tette hozzá, s felugrott, hirtelen mozdulattal a keblébe nyult s egy kis hegyes tört rántott elő. Mielőtt Balsamo hozzáugorhatott volna, mellébe dőfte a tört.

Balsamo felkiáltott és felfogta karjával, Lorenza pedig kirágadta a sebből a tört, úgy hogy kiszökkent nyomában a vér.

Balsamo lebocsátotta a kanapéra és föléje tartotta kezét.

— Aludjál, Lorenza! — kiáltotta.

De Lorenza annyira izgatott volt, hogy a parancs nem hatott mindjárt.

— Nem, nem, — mondotta s újra a törhöz akart kapni — nem alszom.

— Aludjál, — mondotta újra Balsamo — akarom.

Hangja oly parancsoló volt, fölemelt kezéből oly erővel áradt a delejes áram, hogy a leány egyet sóhajtva roskadt le és behunyta szemét. Balsamo gyorsan megvizsgálta sebet; jelentéktelennek látta, de a seb erősen vérzett. Mozgásba hozta azt a készüléket, mellyel lebocsáthatta a szoba padmalyából az Althotászhoz vivő csapóajtót, felvitette magát és megkereste az üvegcsét, melyben az a gyógyító és vérelállító folyadék volt, mely eddig még sohasem tagadta meg a szolgálatot.

Althotász tartóztatni akarta.

— Maradj, Acharat, és hallgass reám! — kiáltotta az aggastyán. Egy hét leforgásán belül meg kell kapnom egy gyermek, vagy egy szűz leány vérét — mert másnap nem készíthetem el az étitalomat, másképp meg kell halnom!

Balsamo körülnézett.

— Igen, igen, — kiáltotta — meg fogod kapni!

Visszatért Lorenza szobájába és megint felengedte az emelőkészüléket. Ugyanabban a pillá-

natban belépett a szolgál és Richelieu urat jelentette.

— Várjon, — mondotta Balsamo — ha még annyira pair és herceg is.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Két csepp folyadék

Richelieu herceg félöt órakor hagyta el a Saint-Claude-utcai házat.

Elérte célját Balsamónál.

Trianonba visszatérve, asztalnál találta Taverney urat leányával. Megörvendeztette őket azzal az ujsággal, hogy a király nem századot, hanem egész ezredet ad Fülöpnek.

Mikor elbucsuzott, intett Nicolenak, hogy kövesse. És a park egyik mellékfasorába tért vele.

— Komoly beszédem van magával, kis leány, — mondotta neki. — A dolog így nem megy tovább. Egy udvarbeli hölgy komornájának tisztességesen kell viselkednie. Érti, amit mondok? Hogyan szabad magának itt szerelmeskednie és találkoznia esténként, a kedvesével? Ugy bizony, rájöttek a botrányra, kicsike, és ha Noailles asszony neszét veszi a dolognak, akkor bajba keveredik. Mert akkor a dolog már Sartines urra tartozik, az pedig nem sokat gondolkozik, hanem hamar a Salpetrièrebe küldi az erkölcstelen komornákat, ott aztán hamarosan megtanítják őket tisztességre.

Mamsell Nicole halálra rémült ezen a beszéden. Richelieu urtól legkevésbé várta volna, hiszen mindig oly nyájasan bánt vele. Csak nem féltékenykedik Beausire urra?

— Egy szó mint száz, kicsike, magának el kell mennie innen, el bizony, — folytatta a marsal. — Csak a javát akarom. Ha itt marad, teljességgel

le kell mondania arról, hogy találkozzék a kedvesével, már pedig, amennyire magát ismerem, ezt még sem teheti meg. Mert, úgy-e, szereti...?

— Találkoznám-e másképp vele? — kérdezte Nicole sunyi hangon.

— Az még nem bizonyíték. Lehet, hogy csak főköttő alá akar jutni, — mondotta Richelieu.

— Óh, mi szükségem van reá, hogy oly nagyon kívánjam? — kérdezte Nicole.

(Csakugyan, nagyon kedves ez a kis szobacicus. Az öreg marsal nagyon kedvesnek találta.)

— Mondom, kicsike, magának el kell mennie innen... Még ma éjjel kereket kell oldania, de magával viheti Beausire urat is. Ez majd megvigasztalja kissé. Ne habozzék — fogadja tanácsomat, mert másképp holnap már a Salpetrièrben csinálhatja a tépést.

— Óh, marsal ur, — felelte Nicole még mindig nagyon szepegeve — de a kisasszonynak éjszaka szüksége lehet reám és hívhatna, akkor aztán mindjárt észrevennék, hogy megszöktem, s mielőtt elérném Párist, már utánam küldenének és elcsipnének.

— A kisasszony mélyen fog aludni, Nicole, — mondotta a marsal.

— Óh, ellenkezőleg, nagyon nyugtalanul alszik, herceg ur, — siráncozott Nicole.

— Mondom, hogy mélyen fog aludni, lesz gondunk reá. Magam is álmatlanságban szenvedek és van ellene egy kitűnő szerem. Két cseppet töltök az ártatlan folyadékból a pohár vízembe, melyet lefekvés előtt iszom, attól aztán úgy alszom, mint a tej és friss erővel ébredek reggel. Itt van ez a kis üveg, beletöltöttem egy keveset az esszenciámból. Andrée kisasszony, remélem, szintén szokott inni lefekvés előtt egy pohár vizet?

Erre aztán Nicole nézett nagyot. Több van a

dolog mögött, mint a mennyit a herceg bevall. A fenyegetődzése csak cselfogás volt.

— Igen, — mondotta tétovázva — Andrée kisasszony mindig iszik egy pohár vizet... Csak-hogy ...

— Következésképpen a dolog a legegyszerűbb a világon, — vágott szavába a marsal. — Két cseppet, eggyel se többet, és bizonyos lehet benne, hogy nem tudja meg senki. Hagyja meg Beausire urnak, hogy kocsin várja a kapu előtt... Itt van egy kulcs, hogy éjnek idején kimehessen, és utaz-zék szerencsével. Még egyet, Nicole! Mikor ki-megy a kisasszony szobájából...

— Ugye, a világért se felejtsem el bezárni az ajtót?

— Ellenkezőleg, kicsike, okvetlenül hagyja nyitva, ez a legfontosabb az egészben.

(Ohó! most már tudta Nicole, hogy hányadán van. Most már más hurokat is pengethet. Valami huncutság készül és csak el akarják távolítani a kisasszony komornáját.)

— Marsal ur, — mondotta, nagyon kritikusan vágva — ha magammal viszem Beausire urat, ahhoz...

— Tudom, pénz kell, hogy megélhessenek. Mennyit akar? Mondjuk tizezer livret?

— Egyelőre elég volna, — mondotta Nicole oly hangon, mintha többet várt volna. — De ha azt akarja, herceg ur, hogy nyitva hagyjam az ajtót...

— Akkor akar külön még ezért is ... No, méltányos, kicsike. Mondjuk még egyszer tizezer livret. Számítottam reá, — mondotta a herceg s egy csomó pénztárjegyet vett elő zsebéből és Nicole kezébe nyomta. — Ime, gyermekem! És lás-son el mindent pontosan és óvatosan. Ugy-e, meg-értette?

Nicole megértette.

De mit ér az óvatosság, mikor oly megátalkodott leselkedő is van a világon, mint Gilbert.

Ez a fiatalember látta, hogyan találkozott Beausire urral, látta azt is, mikor mindjárt azután sietve tért vissza a kastélyba, Beausire ur pedig nagysietve elment.

Gilbert várt.

Körülbelül két óra múlva Nicole visszatért. Ugyanakkor kialudt a világosság Andrée ablakában.

Gilbert utánasompolygott a komornának. Nicolenak kulcsa volt a kert ajtajához, be is bocsátotta Beausiret és egy padhoz vezette.

— Beausire ur, — mondotta — azért rendelem ide kocsin, mert meg akarok szökni magával. Már többször ajánlotta, hogy megszöktet.

— Sőt hogy feleségül is veszem! — kiáltotta Beausire ur lelkesen.

— Arról majd beszélünk még, tehát egyelőre majd csak megszökünk.

— A kocsi itt áll Nicole, de hogyan képzeled a jövőt?

— Arról egyelőre történt gondoskodás, — felelte Nicole és Gilbert aranypénzek megcsörrenését hallotta.

— Óh, Nicole, — kiáltotta Beausire — a tűzbe megyek magáért!

Arra aztán mindketten elmentek.

Gilbert nem tudta, mire vélje a dolgot. Miért szökött meg Nicole? Honnan vette a pénzt? De akárhogy történt, gondolta magában, az a fő, hogy elment. Andrée most már egyedül van, most már neki sincs mit tartania az álnok komornától.

Ugyanabban a pillanatban még egy másik gondolat villant meg felhevült agyában. Talán bizony Nicole, elmentében, nyitva hagyta Andrée szobáját? Talán most éjszaka bejuthat az imádott leány szobájába?

TIZENHATODIK FEJEZET

A kettős látás

Andrée még nem feküdt le. Olvasott, mint minden este. Válogatás nélkül vette le a polcról az első könyvet, mely kezébe jutott. Küzdött az álmosággal s mikor elkezdett olvasni, már félig aludt is.

Félretette a könyvet és előre hajtotta a fejét, s el akarta oltani a gyertyát. Meglátta azt a pohár vizet, melyet Nicole odakészített éjszakára. Megkeverte benne a cukrot és ajkához emelte a poharat, de amikor éppen inni akart, különös érzés rohanta meg. Keze reszketett, agyán nyomást érzett. Nagyon megijedt, mert ugyanaz az érzés volt, mely akkor este lepte meg, mikor Taverneyben a varázsló atyjának vendége volt.

Csak annyi ideje volt még, hogy letehetette a poharat, aztán érezte, hogy nem tud szólni, nem lát, értelme felmondja a szolgálatot és halálos kábulatba esett, szeme zárva maradt, tagjai megdermedtek és megmerevedtek. Kis idő múlva felállt mint a dróton rángatott bábu, szögletes mozdulatokkal kiment a szobából, ki a folyosóra, le a lépcsőn, a ház feljáró lépcsőjéig.

Éppen, mikor a felső lépcsőfokra lépett és le akart menni, Gilbert az első lépcsőfokra tette lábát azzal a szándékkal, hogy felmegy a házba.

De mikor megpillantotta a fehér alakot, hátravonult és elbujt a legközelebbi bokorba. Andrée oly közel ment el mellette, hogy megérintette hálóköntösével.

Gilbert nem értette, hogy mi történhetett a kisasszonnyal. Csak arra emlékezett, hogy látta már egyszer így, Taverneyben. Vajjon örült ez a leány? Megigézték? Utána nézett a hársfasor tulsó végében most megpillantott egy férfit, aki

előrenyújtotta egyik karját, mintha magához akarná hívni az alvajárót.

Andrée gondolkodás nélkül e férfihoz tartott.

Gilbert nem hitt a szemének. Ugy érezte, mintha tüzes vas furódnék a szívébe. Felállt és közeledett hozzájuk az árnyékban. Ekkor megismerte Balsamo bárót. Hogyan juthatott be az éjnek idején Trianon mindig zárt kertjeibe?

Az idegen megfogta Andrée kezét, és Gilbert látta, hogy a fiatal leány hevesen megrázkódik.

— Lát? — kérdezte Balsamo.

— Látok, de váratlan hívásával halálra rémített, — felelte Andrée.

— Bocsánat, nem vagyok ura érzéseimnek, az örülethez, halálomhoz vagyok közel, — tört ki a szó Balsamóból. — Csak önnél találhatok menekülést. Még egyszer kérdem, lát? Kövessen a lakásomra!

— Ha gondolatban akar vezetni...

— Helyes! Akkor most ... Párisba vezetem ... a rue Saint-Claude-ba ... az előszobába ... fel a lépcsőn ... egy szobába ...

Egy szobába, — dadogta Andrée, — két oroszlánbőr van a padlón, fegyverek a falakon ... ni, a kandalló ajtaja kinyílik ...

— Átmegyünk rajta ... hol van most?

— Egy rácsos ablaku szobában ... mily rendtelenség!

— Nincs ott senki, senki?

— Senki.

— Itt van egy hajfürt annak a hajából, aki abban a szobában lakott ... Látja most azt a nőt?

Andrée homlokára tette a hajfürtöt.

— Igen ... ismerősnek tűnik fel ... Már látam egyszer ... egyszer, mikor éppen Párisba menekült ...

— Helyesen mondja. Megmondhatná-e, hogy mit művelt ez a nő a legutóbb lefolyt két órában?

— Pamtagon fekszik, kis seb van a mellén, most feláll, zsebkendőt keres elő, feláll egy székre, a kendőt az ablak keresztlécére köti...

— Szent Isten, hát csakugyan el akarja pusztítani magát? — hebegte Balsamo. — Folytassa!

— Elmegy az ablaktól, a kandalló felé tart, a stukkódíszitmény oroszlánfejet ábrázol, nézi a fejet, vérfoltot lát rajta, seb van a mellén, de az a vér nem tőle származik, hanem öntől.

— Tőlem? — tört ki a szó Balsamóból. — Igen! megkarcoltam az ujjam a törrel s vérző kezemmel érintettem meg az oroszlán szemét. Most pedig...

— Ugy történt, most pedig, most reánéz a vérfoltra, ő is odanyul a kezével, gondolkozik és keres, s míg az ujjával tapogatja, az oroszlán szeme enged, a kandalló lemeze kinyílik.

— Saját vigyázatlanságommal árultam el magam! — hebegte Balsamo. — Ugy-e bár, ki-megy, úgy-e bár, megszökik? Kövesse nyomon, Andréel!

— Belép egy szobába, lát egy nyitott szekrényt, lát benne egy ládikát, magához veszi ... kék bársonnyal van bevonva...

— Ah! — kiáltotta Balsamo böszülten. — És elviszi?

— Lesiet a lépcsőn, átmegy az előszobán, kinyitja az ajtót, meghuzza azt a láncot, mely az udvarra szolgáló ajtót nyitja, és elmegy, futva megy a boulevardra, fut megállás nélkül, a Bastille felé. Most megkérdezi valakitől, hogy hol lakik a rendőrminiszter...

— Tehát nem volt üres fenyegetés?

— Megfordul, egy kanyargó utcába lép és kiér egy nagy térre.

— A Place Royale, úgy van! Olvashat-e annak a nőnek a lelkében? Megmondhatja-e nekem, hogy mire készül?

— Jelentést akar tenni ön ellen a rendőrmíniszternél. Ha nem előzi meg, el van veszve.

Balsamo bőszünten kiláltott fel, kiugrott egy kis ajtón, melyet egy árnyyszerű alak nyitott meg előtte, felkapott egy künn álló paripa hátára és elvágtatott Páris felé.

A következő pillanatban ló és lovasa eltűnt a sötétségben.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Dermedten

Andrée úgy maradt helyén, mint a köszobor. Most egyszerre összeroskadtt, mintha Balsamo magával vitte volna az életét. Balsamo elfelejtette felébredni.

Gilbert nem tudta, hogy mi az a magnetizmus. Nem értette meg, hogyan történhetett, hogy Andrée leroskad és látszólag holtan marad a földön. A beszélgetésből, amelyet Balsamóval folytatott, jóformán nem értett meg semmit. Úgy vélte, az az ember titokszerű befolyást gyakorol Andréera, a leány kénytelen engedni hívásának, mikor megérzi. Rejtemes szerelmi viszonyt gyanított a történetek mögött. Úgy rémlett neki, mintha vitáztak volna egymással, és a sietség, mellyel Balsamo elment, egészen olyan benyomást tett reá, mint mikor a szerelmes ember kétségbeesésében elrohan.

Mikor látta, hogy Andrée elesik, előreszökött, karjára kapta és felvitte a szobájába. Mikor belépett, megbotlott a pamlagban és mindjárt oda is tette le Andréét.

Ujra melléhez szorította az imádott leányt, forró vére lázas tűzben égett. Reszketve állt előtte és reánézett az ágy mellett még mindig égő gyertya fényénél.

Ekkor a lépcső felől halk lépteket hallott. Nicole nem lehetett, mert hiszen az megszökött, Balsamo sem lehetett, mert az elvágtatott, tehát okvetlenül idegennek kellett lennie.

Gyorsan eloltotta a gyertyát és behuzódott abba a kis szobába, melyben egyébkor Nicole szokott hálni. Onnan kiláthatott nemcsak a hálószobába, hanem az előszobába is. Abban egy éji lámpa égett.

Gilbert nem ért reá, hogy azt is eloltsa, mert nehéz léptek sulya alatt már megroppant a padló.

A következő pillanatban látta, hogy egy alak oszon a szobába és reátolja a reteszt az ajtóra. Gilbert visszafojtott lélekzettel nézte a kis oldalajtó üvegablakán át.

Künn dörgött az ég; az eső úgy zuhogott, mintha csatornából ömlött volna s nyitva hagyott ablak csikorgott valahol a csendes éjszakában. De mi volt az elemek háborgása Gilbert vadul háborgó szívének viharához képest! Látta, hogy az az ember tapogatódzva keresi Andrée ágyát és csodálkozó mozdulatot tesz, mikor üresen találja. Meglökte s feldöntötte az asztalon álló gyertyát. A gyertya összetört a padlón.

Nicole! Nicole! — kiáltotta a jövevény.

Nem jött senki. Az idegen felvette a gyertyát, visszament az előszobába és meggyújtotta a lámpánál.

Gilbert dermedten nézett utánna, mikor pedig meglátta az arcát, halálra rémült.

Megismerte benne a királyt.

Most már tisztán állt előtte minden; megértette, miért szökött meg a komorna, megértette, honnan vette a pénzt, tudta, mily gyalázatos játékot üzött Richelieu és Tavarney és hogy a játék középpontján Andrée személye áll.

De mikor arra gondolt, hogy mit akar itt a király és hogy minek kell itt játszódnia a szeme

előtt, egyszerre sötétség borult a szemére. Kiáltani szeretett volna, de úgy érezte mintha valami összeszorítaná torkát.

A király most visszatért a gyertyával és látta Andréet, inkább öltözetlenül, mint letakarva, a kanapén fekvé. Mosolygott. A gyertyafénynél Gilbert meglátta ezt a baljóslatu mosolyt. A király aztán az asztalra helyezte a gyertyát, lehajolt az alélt leányra s pár szót suttozott, melyet Gilbert nem értett meg. Térdére ereszkedett Andrée előtt, megfogta kezét és megcsókolta fehér ujjait.

Gilbert letörölte homlokáról a gyöngyöző verejtéket. Andrée mozdulatlan maradt helyén.

A király megölelte a leány nyakát s megínt halkán szolt hozzá. Közben megérintette arcát.

De Andrée arca is épp oly jéghideg volt, mint a keze.

Gilbert a kabátja zsebébe nyult és meggyőződést szerzett róla, hogy nála van az az éles kés, mellyel az élösövényt szokta nyesegetni.

A király felállt, megpillantotta s kezébe vette Andrée lecsüggő kis lábát. Az is teljesen hideg volt.

Gilbert a fogát csikorgatta. Úgy érezte mintha tolvajt látna, ki arra készül, hogy elrabolja tőle egy drága javát.

Kivette zsebéből és kinyitotta a kést.

A király eleinte azt hitte, hogy a leány bátortalanságból, vagy számításból, csak színleli az alvást; de most csodálta, hogy oly hidegen és mereven fekszik még mindig, és kezdette kétségbevonni, hogy él-e még. Tehát kibontotta éji köntösét és bátortalanul, de mohón tette kezét kítakart mellére.

Ekkor észrevette, hogy a melle is oly hideg, mint az alabástrom.

Gilbert elhatározta, hogy ha a király még tovább megy, kirohan, leszurja, aztán megöli magát.

Egy lángoló villámsugár kísérteties fényt vetett a halottként fekvő Andréera. A király látta, hogy kékes fény esik arcára, felbomlott fekete hajára, mellére, mely, úgy rémlett, lélekzet nélkül áll.

Szörnyű mennyköcsapás reszkettette meg a házat, úgy, hogy megrázkódott minden butor; de a leány nem mozdult. A király iszonyodva hátrált.

— Meghalt! meghalt! — tört ki belőle a szó.

A gondolat, hogy holttestet érintett kezével, borzadállyal töltötte el. Ittas ember módjára tá-molygott az ajtóhoz, és elmenekült. A következő pillanatban Gilbert hallotta lefelé botorkálni a lépcsőn és végigsietni a kerten. Aztán a vihar zúgása tulharsógott minden zajt.

Gilbert előbujt rejtekéből és Andréet nézte. Visszatette a kést a zsebébe; arcán egy vad elhatározás sötét kifejezése ült. Az, amit az ajtó ablából látott, eltépte égő szenvedélyének láncát; vére forrott, nem volt többé ura érzékeinek. Kirohant az előszobába, hallgatódzott az ajtón, előretolta a reteszt, mint előbb a király, elfujta az ott égő lámpát és elfuló lélekzettel, lángoló szemmel tért vissza Andrééhez.

— Harmadszor vagy a kezemben, Andrée! — suttogetta. — Megmondottam, óvtalak. Kétszer megmenekültél tőlem, harmadszor nem menekülsz! Azt mondtad, regényt gondoltam ki... Nézd, borzasztó lesz a vége!

Karját kitárva lépett a pamlaghoz, amelyen Andrée még mindig mozdulatlanul feküdt.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

A rendőrminiszter palotájában

Balsamo sebesen vágatott Dserid hátán az országuton. Túrelmetlenségében sápadtan hajolt a ló sörényére és félig nyitott szájával kapkodta a levegőt, melyet a ló úgy hasított meg szügyével, mint a gyorsan járó hajó orra a vizet. Egyszerre, mikor már messzire volt Versaillestől, hirtelen rándítással állította meg lovát.

— Én bolond! — pihegte. — Nem az a fő, hogy Dseridnek gyorsan járjon a lába, a delejes szikra kell nekem, mely villám módjára bénítja meg azt a nyelvet, melynek árulásától rettegek. Távolból kell álomba merítenem a rabszolganőt, ki eltépte láncát! Óh, ha még egyszer a kezembe kerülsz! De késő lesz már... bizonyára ott van, ahova elindult, bizonyára beszélt már. De mindenestre megpróbálom.

Főlegyen esdedett nyergében és kiterjesztette a két kezét.

— Lorenza! — mondotta ünnepélyes hangon — aludj, akarom ... bárhol vagy, aludjál! Óh, — szakította félbe szavát — kételkedem ... pedig a kételkedés semmivé teszi az akarat erejét. — Nagy erővel szedte magát össze. — Félre a kétséggel! Győzzön akaratom, hasson át akaratom a falakon, szálljon át a messzeségen, kövesse nyomon, bárhova megy, találja meg, bénítsa meg, sujtsa le akaratom és hiusítsa meg gyalázatos merényletét... Aludj, Lorenza, ugy akarom!

Néhány pillanatra valójának minden erejét ebben az egy akaratban gyűjtötte össze. Aztán megeresztette Dserid kantárszárát, de nem sarkantyuzta többé lovát. Páris kapujánál megállt. Egy ember lépett hozzá.

— Te vagy az, Fritz? — kérdezte, mert a

szolgája volt. — Tudakozódtál? Hol van Dubarry asszony? Párisban-e vagy Luciennesben?

— Párisban.

— Szultánt lovagoltad?

— Azt, báró ur.

Balsamo néhány sort irt le egy papírlapra.

— Add át személyesen Dubarry asszonynak, — mondotta. — Fél óra mulva légy ismét otthon és várd haza signora Lorenzát. Bocsásd be, és ne feledd, hogy fél óra alatt meg kell történnie.

— Parancsára, báró ur.

Fritz elvágtatott.

Nyugodtabb lélekkel folytatta most útját Balsamo Páris felé. Háromnegyed óra mulva érkezett oda. Igaza volt, mikor azt hitte, hogy Dserid minden gyorsaságával sem lesz képes utolérni a menekülőt.

Lorenza Páris utcáin tévelygett.

A Saint-Antoine külvárosban megszólította egy fiatalember, ki néhány perc óta kíváncsian ment utána. Lorenza nem ismerte Párist és természetesen, hogy olyan leány ki félig keleties ruhában jár, feltűnést keltett az utcán.

— Madame, — szólította meg a fiatalember — látom, hogy idegen. Felajánlhatom kíséretemet?

Lorenza reánézett a sötét, átható szemével.

— Igen, elfogadom, — mondotta rövid gondolkodás után — vezessen el, kérem, a rendőrmíniszter házába.

A fiatalember meghökkent.

— Sartines urhoz? — kérdezte.

Ez a fiatal nő, ki külsejéről ítélve, keleti nő lehet és ládikát visz a hóna alatt, a rendőrségre készül? Gyanus.

— Nem jó uton keresi, — tette hozzá. — Arra kell Sartines urhoz menni. Háza a Saint-Germain-külvárosban van. Legjobban teszi, ha kocsira ül.

Odaszólitott egy arra járó bérkocsit, meghagyta a kocsisnak, hogy vigye a fiatal hölgyet a rendőrminisztériumba, felsegítette még Lorenzát a kocsiba, udvariasan meghajolt, aztán fejét csóválva nézett a kocsi után.

Husz perccel azután a kocsi megállt. Lorenza kiszállt belőle.

— Megvárjam itt lenn, szép asszony? — kérdezte a kocsis.

— Várjon, — felelte Lorenza félig öntudatlanul. Aztán eltűnt a kapubejáró alatt.

Sartines ur nagyon óvatos ember volt. Nagyon is sokszor próbálkoztak már azzal, hogy női bájak segítségével menjenek nála valamire. Ezért már elvből sem bocsátottak eléje nőt csak úgy egyszerűen, hanem előbb az erre a célra alkalmazott tisztviselő által hallgattatták ki. Így történt Lorenzával is. De a tisztviselők semmit sem tudhattak ki tőle. Ez a nő nagyon sötét hallgatásba burkolódzott előttük. Am lássa a miniszter, hogyan boldogul vele.

Hálókabátban, óriási parókával a fején ült az íróasztalánál, az akták roppant halmaza mögött Sartines ur. Körülbelül ötvenéves férfiu volt. Az az íróasztal bizonyos tekintetben nagy hírességnek örvendett titkos fiókjai miatt; Fleury miniszter idejéből maradt ott, annak a Fleurnak idejéből, aki régens volt XV. Lajos fiatakorában. Az emberek gyanították, hogy fontosabb irományok vannak ebben a butordarabban, mint a királyi palota levéltárában. A falak deszkaburkolatát tükrök borították, úgy, hogy Sartines ur anélkül, hogy hátra kellett volna fordulnia, megláthatta, hogy ki lép a szobájába.

Igy látta meg most a halovány arcu nőt is.

— Kicsoda ön? — kérdezte tőle.

— Sartines rendőrminiszter urral beszélek? — kérdezte ő is.

— Azzal.

— Ki biztosít róla?

Erre a miniszter megfordult.

— Bizonyítékot kíván? — mondotta. — Be-
érné azzal, ha börtönbe vettetném?

Az olasz nő büszke pillantásával keresett
Lorenza egy széket, melyre leülhessen.

Sartines ur tapintatos férfiu volt. Mindjárt
tisztában volt vele, hogy jobbfélével van dolga,
mint kezdetben hitte, s egy karosszékre mutatott.

— Üljön le, — mondotta röviden. — Mit
kíván? Rövid az időm.

— Azért jöttem, hogy védelmet kérjek öntől,
— szólalt meg Lorenza. — Elszakított a családom-
tól egy ember, ki erőszakkal tart magánál s azt
mondja, hogy a felesége vagyok.

— Mely országból való ön? — kérdezte Sar-
tines és szemügyre vette.

— Rómából.

— Kinek hívják?

— Feliciani Lorenzának. Védelmet kérek az
ellen az ember ellen, aki rabként őriz.

— A felesége ön?

— Ő azt mondja, hogy az vagyok, de semmit
sem tudok az esküvőnkről, akkor történt meg az,
mikor aludtam.

— No, akkor egészségesen alhatik, — je-
gyezte meg Sartines ur. — Az eféle dolgok nem
tartoznak reám. Forduljon ügyvédhez és fogja
perbe.

Azzal oly kézmozdulatot tett, mintha azt
akarná mondani, hogy elmehet.

— Mondottam, — felelte Lorenza — hogy
római nő vagyok. Az én hazám leányai nem fog-
nak perbe senkit, hanem bosszút állnak. Akar
ebben segítségemre lenni?

— Hogy bosszút állhasson a férjén? Az én

segítségem kell ahhoz? Hát olyan hatalmas ember a férje?

— Hatalmasabb, mint a király.

— Hm, nem bánom, álljon bosszut, ahhoz sincs semmi közöm. De jusson eszébe, hogy ha bünt követ el, akkor lefogatom.

— Uram, az, ha én bosszut állok, áldást jelent önre és Franciaország királyára nézve. A bosszum abból áll, hogy elárulom annak az embernek a titkait.

— Ah! Titkai vannak? — kérdezte a rendőrmiszter, kit a dolog érdekelní kezdett. — És milyen természetűek azok a titkok?

— Politikai természetűek, — felelte Lorenza.

— És hogyan védjem meg önt? Pénzt akar, vagy mit kíván?

— Zárdába akarok menni, ahol nyugodtan és ismeretlenül maradhatok életem fogytáig.

— Ha más kívánsága nincs, azt megkaphatja, — felelte Sartines ur.

— Akkor vegye át ezt a ládikát, — mondotta Lorenza. — Abban vannak a titkok, és ha tudomást szerez róluk, megrémül attól a veszélytől, mely a királyt és az országot fenyegeti.

— Önnek tehát van tudomása róluk?

— Csak egészen felületesen. Csak azt tudom, hogy titkos társaságról van bennük szó.

— Csak nem a szabadkőművesekről?

— A láthatatlanokról.

Sartines a vállát vont.

— Tudom, — mondotta, de nem hiszek benne.

— Ha kinyitotta ezt a kis ládát, hinni fog benne.

— Mutassa meg!

És Sartines ur szemügyre vette a ládikát, de aztán mást gondolt.

— Nem, — mondotta — nyissa ki ön maga.

— Nincs hozzá kulcsom.

— Micsoda? Idehoz ilyesmit és otthon fejti a kulcsát?

— A zárat fel lehet törni, — vetette oda Lorenza.

— Várjon! — mondotta Sartines ur — van itt nekünk mindenféle kulcsunk, majd lesz közte hozzávaló is.

Asztalának egyik polcáról levett egy csomó mindenféle nagyságu kulcsot és odaadta Lorenzának.

— De, — kérdezte — miért nem hozta magával a kulcsot is?

— Azért, mert a ládika tulajdonosa mindig magánál hordja.

— Ki az az ember?

— Ki? Csak az Isten tudja. Csak Isten a megmondhatója, mióta van már a földön és miket cselekszik.

— Hát kinek hívják?

— Tízszor változtatta már nevét.

— És milyen néven ismeri ön?

— Acharat néven.

— Hol lakik?

— A rue Saint...

Lorenza egyszerre megrázkódott; erős reszketés vett erőt rajta; a láda és a kulcsosomó kiesett kezéből. Szája eltorzult, a torkához kapott olyanféle védekező mozdulattal, mintha fojtogatnák. Szólni akart, de csak zavaros hangok jöttek ki az ajkán. Két karját az ég felé emelte, aztán hanyatt esett a szőnyegen.

— Mi ez? — kiáltotta Sartines ur. S felugrott és csengetett. — Szép teremtés! — tette hozzá s reánézett. — Különös! Valószínűleg féltékenységnek van része a dologban.

Két szolga belépett.

— Vigyétek ezt a hölgyet a másik szobába és legyen reá gondotok, hogy eszméletre térítsék.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

A ládika

Sartines ur, mikor egyedül volt, óvatosan kezébe vette a ládikát és megnézte minden oldaláról. Aztán megpróbálta hozzá a kulcsokat. Elmondhatta, hogy van mindenféle fajtájú kulcsa, amilyen csak kikerül a lakatos műhelyéből. De a ládikához nem illett egy sem. Akkor kis vésőt keresett elő, meg egy kis kalapácsot, aztán felpatantotta a különös láda födelét.

Tulajdonképen lehetségesnek tartotta, hogy pokolgépet talál benne, vagy valami mérget, melynek halálos gőzei egy szempillantás alatt elkábítják. De csak irományokat látott benne. Az első, amit észrevett, a következő, nyilván elváltoztatott írással papírra vetett néhány szó volt: „Mester, itt az ideje, hogy levesse a Balsamo nevet.” Alatta pedig ezek a betűk: *L. P. D.*

— Balsamo? — dünnyögte. — Ismerősnek tűnik ez a név. Nézzünk csak utánna!

Kihuzott egy fiókot íróasztalának sok fiókja közül, s elővett belőle egy lajstromot.

— Óh, — mondotta magában — hiszen itt sok tudnivaló van Balsamóról.

Átfutotta, és visszatette helyére a lajstromot, aztán tovább vizsgálta a titokzatos iratokat. Csakhamar a legfeszültebb érdeklődéssel nézte a láda tartalmát, aztán hirtelen felállt és csengetett.

— Jöjjön be mindjárt a titkárom, — kiáltotta a belépő szolgának.

Két perc múlva belépett egy hivatalnok. Sartines átadott neki egy papírlapot, melyet a ládikában talált.

Valami titkos jegyű írás, — mondotta. — Fejtse meg itt mindjárt, la Fouine.

A tisztviselő kicsiny, száraz emberke volt;

ajkát összeszorította, sűrű szemöldökei alól szurós szempár nézett elő, homloka hátra hajlott, álla előreállt. Rögtön munkához fogott és tíz perc múlva leírta a következőket:

1. Parancs, hogy háromezer testvér Párisban gyülekezzenek.

2. Parancs, három kör és hat páholy alakítására nézve.

3. Parancs, hogy a nagykofta számára négy lakás biztosítandó, melyek közül az egyiknek a királyi palotában kell lennie.

4. Parancs, előteremteni ötszázezer livret külön rendőrség szervezésére.

5. Parancs, Párisban körünkbe vonni a legkiválóbb költőket és filozófusokat.

6. Parancs, nagy számmal nyerni meg a főrangú urakat, különösen pedig a rendőrminisztert, és csellel, megvesztegetéssel, vagy erőszakkal az ügy szolgálatába állítani őket.

7. Parancs, levetni a Balsamo nevet és helyette ezen a néven nevezni magát: Fő...

Sartines ur la Fouine vállára hajolva, elolvasta, amit titkárja írt. Az utolsó soroknál elsápadt és végre heves türelmetlenséggel kapta ki az írást titkárának keze alól, hogy jobban olvashassa. Eközben történt, hogy a név utolsó betűit egy nagy tintacsepp olvashatatlanná tette.

— F..., — próbálta Sartines olvasni.

Ekkor belépett egy szolgáló és jelentette:

— Főnix gróf ur kihallgatást kér.

A rendőrminiszter meghökkent, sietve küldte ki a titkárt, összeszedte minden lélekjelenlétét és íróasztalához ült. Néhány másodperc múlva a tükrében meglátta komoly képét annak az embernek, akivel akkor este ismerkedett meg, mikor Dubarry grófnét bemutatatták az udvarnál.

Sartines felállt, szertartásosan meghajolt és

lábát nyugodtan keresztbevetve, ismét helyet foglalt asztalánál.

Első pillanatra tisztában volt a céljával ennek a látogatásnak. De Balsamo is megpillantotta már a félig kiüritett ládikát.

— Minek köszönhetem a szerencsét, gróf ur? — kérdezte Sartines szárazan. — Mert ha nem jött volna el, elhozattam volna.

— Mily szerencse, hogy eljöttem, — jegyezte meg Balsamo rendületlen mosollyal. — Szolgálhatok valamivel?

A nyugtalanság minden jele nélkül tette ezt a kérdést.

Sartines gunyosan hajolt meg.

— Meglehet, gróf ur, — felelte. — Képzelse csak, egy nagyon veszedelmes embert keresek, akiben, úgy látszik, összetalálkozik a világ minden bűne, mert atheista, összeesküvő, csaló, házasságtörő, hamispénzverő, varázsló és egy titkos felekezeti feje. Története meg van itt írva a könyveimben és éppen az imént találtam meg ebben a ládikában is...

— Ahá, kezébe jutott ez a dolog, — mondotta Balsamo — de az az ember még nem.

— Nem sok hiányzik már abból sem, — felelte Sartines — ámbár úgy tudja változtatni formáit, mint Proteus. Egyiptomban Acharatnak hívják, Olaszországban Balsamonak, Korzikában Pelleggrini marchesenek, Maltában Anna marchesenek, végre Franciaországban nem tudom milyen grófnak...

— Milyen grófnak? — kérdezte Balsamo.

— Nem olvashattam el jól ezt a nevet, segítenie kell benne. A világ minden táján végzett utazásai közben bizonyára megismerkedett ezzel az emberrel. Korra és alakra nézve, — tette hozzá és erősen szeme közé nézett a grófnak — olyanforma ember mint ön. Hol szórja a pénzt,

mint valami fejedelem, hol adja, kuruzsló létére, a komoly tudóst, hol meg összeesküvésekben vesz részt, amelyek el akarnak pusztítani a föld színéről minden királyt.

— Sok embert ismertem, akire illik ez a leírás. Ha azt akarja, hogy segítségére legyek, — felelte Balsamo — akkor pontosabb adatokat kérek. Ez idő szerint hol van ez az ember?

— Ez idő szerint Franciaországban, mint egy nagyszabású összeesküvés feje.

— Hiszen akkor már van támaszpontja. Ha tudja, hogy miféle összeesküvés, akkor reáakadhat könnyen.

— Magam is azt hiszem, — mondotta Sartines ur.

— No, akkor miért kér tőlem tanácsot? — kérdezte Balsamo.

— Mert egy pontra nézve még nem vagyok tisztában magammal, nevezetesen arra a kérdésre nézve, hogy letartóztassam-e őt, vagy se? Előkelő nevet visel, ezen a néven jár-kezel, de éppen ezt a nevet nem ismerem. Nem mondhatná-e meg kegyed?

— És ha tudja azt a nevet, le akarja tartóztatni azt az embert? — kérdezte Balsamo.

— Nyomban, — felelte a miniszter.

— Nos hát, Sartines ur, — mondotta Balsamo — én tudom.

— Hogyan? E szerint ismeri azt az embert?

— Mint sajátmagamat.

— És hogy hívják? — kérdezte Sartines, és hamis bemozdást várt.

— Főnix grófnak!

— Hogyan? nem ez a név az, melyen bejelentette magát?

— De az.

— Tehát ön az az Acharat, Jomini, Anna, Pellegrini, Balsamo?

— Én vagyok, — felelte Balsamo egész nyugodtan.

Sartines ur a legnagyobb mértékben meghökent ezen a példátlan vakmerőségen.

— Mindjárt gondoltam, — mondotta — hogy Főnix gróf és Balsamo József egy és ugyanaz a személy. Le van tartóztatva, uram, — és a csengetyü zsinorja felé nyult.

— Oh nem, — felelte Balsamo, gyorsan közbelépve — engem nem lehet letartóztatni. Álljon meg miniszter ur, egy lépéssel se tovább! Mert golyót röpítek az agyába.

Egy pisztoly csövét szegezte Sartines ur fejének. A miniszter holtápadtan rogyott székére.

HUSZADIK FEJEZET

Melyben Sartines ur kezdi hinni,
hogy csakugyan varázslóval van dolga

— Ugy, — mondotta Balsamo s egy karoszéket tolt maga alá. — Most már ülünk és kedélyesen cseveghetünk egymással. Azért kerestem fel önt, Sartines ur, hogy szolgálatot tegyek önnek. De ön félreismeri jó szándékomat. Összeesküvőnek mond, holott éppen egy összeesküvést akartam tudomására hozni. A porosz király öfelségének követe vagyok, de követ létemre kíváncsi ember is vagyok és sok dologról szereztem tudomást, elsősorban pedig a gabonavásárlásokról.

E szavak hallatára Sartines ur fülét hegyezte és felütötte fejét.

— Ügyes spekulánsok, — folytatta Balsamo — reábeszélték Franciaország királyát, hogy nagy készletraktárakat teremtsen avégből, hogy elláthassa népét gabonával, ha rossz lesz az aratás.

Nagy hombárokat építettek és töltöttek is meg. Feltehető, hogy temérdek mennyiségű gabonát kellett ehhez összegyűjteni, úgy-e bár, miniszter ur?

— Mindenesetre, — felelte Sartines ur, ki még mindig nem értette, mire akar kilyukadni.

— Ha már most a napi kereskedelmi forgalomból egyszerre annyi gabonát vonnak ki, azt természetesen a nép sinyli meg. Az az ezer zsák, melyet a hombárban halmoznak fel, úgy-e bár, hiányzik a piacról? Ha pedig tizezerről van szó, akkor a gabona ára tüstént magasra szökik. A spekuláns, ki a gabonarakat megépítette, felgazdagodott ezen az áremelkedésen. Úgy-e bár, ez világos beszéd?

— Teljesen világos, — felelte Sartines ur — s ön tehát ezt bűnnek mondja, bünszerzőjének pedig öfelségét jelöli meg.

— Helyesen értett meg, uram.

— Akkor csakugyan kíváncsi vagyok, mit fog szólni a király az ön feljelentéséhez. Tartok tőle, hogy nem igen néz ki a dologból más, mint a Bastille.

— Ne tartson oly ostobának, Sartines ur. Azt hiszi talán, hogy a király elé merészkedném? Kérem, hallgasson végig. Azok, akik felfedezték ezt a francia nép ellen elkövetett gyalázatosságot, nemzetgazdák, szorgalmas, lelkiismeretes emberek, és úgy találták, hogy mások is részesek ebben a játékban a királyon kívül. Ön tudja, Sartines ur, hogy ő felsége pontos jegyzéket vezet minden piac gabonaáráról és örül, ha az áremelkedés ötvenzer frank hasznot hajt neki; de tudja azt is, hogy ő felségét olyan ember segíti, kinek hivatali állása pontos áttekintést tesz lehetővé a felhozatalokon, a bevásárlásokon, a felhalmozáson. Ez az ember képviseli a királyt. A nemzetgazdák

nem a királyt, hanem a képviselőjét támadják, aki az üzletet ő felsége javára bonyolítja le.

Sartines ur igazítani akart a parókáján, de sehogy sem boldogult vele.

— Nos, hogy a dologra térjünk, — folytatta Balsamo — amily jól tudta ön, hogy én vagyok Főnix gróf, épp oly jól tudom én is, hogy ön Sartines ur.

— Abban nincs semmi új, — mondotta a miniszter zavarodottan.

— És éppen ez a Sartines ur az az ember is, aki összevásárolja a gabonát a királynak, akinek huszonhétmillió éhező franciát kellene olcsó élelemmel ellátnia. Képzelve csak, minő hatással lenne a népre, ha kiderülnének ily mesterkedések! A nép önt, mint rendőrmisztert amúgy is gyűlöli; de ha még reájönnek a csalafintaságaira is, akkor a nép fejét fogja követelni a királytól és a király, aki nem tulságosan lágyszívű ember, sietni fog megnyugtani a népet, önt pedig az akasztófa alá küldeni.

— Vádoljon be, ha akar, — mondotta Sartines ur türelmetlenül. — Mit árthat nekem egy olyan ember feljelentése, akinek nincs befolyása?

— Éppen azoknak van némelykor nagyon is nagy befolyásuk, akikről a látszat azt mutatja, hogy nincs, — felelte Balsamo. — Gondolja csak meg, elég, ha irok uralkodómnak, a porosz királynak, aki filozófusember és szereti népét; elég volna, ha a porosz király csak levelet váltana erről Voltaire urral; Voltaire ur az ő éles tollával tüstént magáévá tenné a dolgot; Alembert ur, a nagyeszű számolótudós, figyelmessé válnék és kiszámítaná, hogy azzal a gabonával, melyet ön elvont a piactól, négy évig lehetne eltartani százmillió embert; Jean Jacques Rousseau ur, Beaumarchais ur, Grimm ur, Marmontel ur, ezek valamennyien belefujnának felháborodásuk trombitá-

jába, akkor aztán, rendőrminiszter ur, el volna intézve az ön dolga. A leghatalmasabb fejedelem sem védhetné meg attól a vihartól, mely akkor törne ki.

Sartines ur minden teketória nélkül levette fejről a parókáját és megtörölgette verejtékező homlokát.

— Nem bánom, tegyen tönkre! Bizonyítékokat a bizonyítékok ellen! Önnek megvannak a maga bizonyítékai, — nekem meg van ez a ládika.

— Ez a ládika nem marad az ön kezében.

— Ah, megfeledkeztem róla, — mondotta Sartines — hogy Főnix gróf az országut mentén portyázó lovag, ki ért az utonálláshoz. Megfeledkeztem a pisztolyáról is. Bocsásson meg, hogy egy pillanatig különbnek tartottam, mint amilyen valóban, követ ur.

— Szó sincs már pisztolyról, — felelte Balsamo. — Csak nem gondolja komolyan, hogy elragadom öntől a ládikát és leviszem magammal a lépcsőn, hogy ön meghuzzassa a csengőt és nyomomba küldhesse az embereit? Oh nem. Önkényt fogja visszaadni nekem ezt a kis ládikát.

— Én? élve nem! És ha a pokol kérné, annak sem adnám ki! — kiáltotta a miniszter.

— A földalatti hatalmakat azért még nem szándékozom mozgósítani, — felelte Balsamo nyugodtan. — Elég lesz annak a hölgynek a közbenjárása, aki ebben a pillanatban érkezik ide kocsiján.

A rendőrminiszter csodálkozva egyenesedett fel. Ekkor belépett egy szolgáló és jelentette, hogy Dubarry grófné kihallgatását kéri.

Sartines meghökkent és ijedten nézett Balsamora.

A grófné csakhamar belépett, mert nem tartotta szükségesnek bevárni a feleletet, melyet a

szolgának kellett meghoznia. Sartines ur ijedt mozdulattal kapta fel és szorította melléhez a még nyitott ládikát.

— Jó estét, kedves Sartines, — mondotta a grófné. Aztán Balsamohoz fordult és odanyújtotta neki a fehér kezét, melyet az tiszteletteljesen emelt ajkához. Közben pedig mondott néhány halk szót, melyeket a miniszter nem érthetett meg.

— Nini! — kiáltotta most a grófné — mit látok, Sartines ur? hiszen az én ládikám van önnél.

— A ládikája, grófnő?

— Hogyne! És merészelte kinyitani? Ellop-ták tőlem és éppen arra akartam kérni, hogy kerítse meg. Tehát megtalálta már feljelentés nélkül? Hálás vagyok érte. De még sem szép, hogy kinyitotta.

— Grófné, — mondotta Sartines ur, — engedje meg azt a tiszteletteljes megjegyzésemet, hogy valószínűleg félrevezették.

Dubarry asszony habozva fordult Balsamohoz.

— Miről van itt szó, báró? — kérdezte hal-kan. — Emlékeztetett arra az ígéretemre, hogy szolgálatot teszek önnek, mihelyt megkér reá. Szavamat tartom és azért siettem ide. Mit tegyek érdekében?

Balsamo hunyorgatott.

— Grófné, — mondotta — ugy-e bár, nemrég ön adta át nekem tartalmával együtt ezt a ládikát?

— Mindenesetre én, — felelte a grófné.

— Igazolja, asszonyom? — kiáltotta Sartines ur. — Azt a ládikát, melyben talán tíz összeküvés tervei vannak?

— Rendőrminiszter ur, a grófné visszakéri a ládikáját, tehát adja át neki.

— Mindenesetre, — tette hozzá Dubarryné. — Nem szeretném, ha hiába jöttem volna ide.

— Az élő Isten nevében, asszonyom, — kiáltotta Sartines — ő felsége iránt való szerelmére kérem...

— Ide adja, vagy nem? Gondolja meg, mielőtt kimondja, hogy nem! — vágott szavába a kegyencnő.

— Amint parancsolja, — felelte Sartines meghunyászkodva és átadta neki a ládikát, melybe Balsamo akkorra már belerakta az asztalon szanaszét heverő irományokat.

Dubarry asszony Balsamohoz fordult.

— Nem volna oly szíves, báró ur, — mondotta — lehozni ezt a ládikát a kocsimhoz? A karját kérem. Köszönöm, Sartines ur!

Mindketten odahagyták a miniszter szobáját. Sartines utánuk nézett. Egy pillanatig arra gondolt, hogy csenget az embereinek és elfogatja a grófot; de aztán mást gondolt. Nem járhat el az egész világ szemeláttára az ellen az ember ellen, kit Dubarry asszony védelmébe vett. A mindenható asszony az egész rendőrmisztérium ellenében magával vitte volna.

Balsamo nagy csodálkozására Sartines egész nyugodt maradt; nyomát sem árulta el annak a dühnek, melyet feltett benne.

— Eredj csak! — gondolta magában. — Visszed a szekrénykét, de kezemben az asszony!

Mikor mindketten elmentek, behívott egy szolgát.

— Vezesd be azt az asszonyt, ki az imént eljött, — parancsolta neki.

— Tessék? — mondotta a szolga. — Azt az asszonyt? Nincs az már itt.

— Micsoda? Hát hol van?

— Elment.

— De hiszen nem állhatott a lábán.

— Aközben, hogy Főnix gróf benn volt, — jelentette a szolga — az asszony felocsudott, kinyitotta szemét, felállt és az ajtó felé tartott.

Mínthogy nem parancsolta senki, hogy tartsuk itt, hagytuk elmenni.

— Varázsló az az ember! — dörmögte Sartines. — Én a király rendőrminisztere vagyok, ő meg az ördög rendőrminisztere.

Balsamo József közben, hogy Sartines a pízstolytól való megrettenéséből magához tért, akarataival csakugyan újra magához láncolta Lorenzát és megparancsolta neki, hogy térjen vissza házába.

Sartines közel érezte magát a gutaütéshez és lefeküdt.

Balsamo, a kocsihoz érkezve, el akart bucsuzni a grófnétól; de az kérte, hogy szálljon be hozzá, mert kíváncsi volt a történetek magyarázatára,

— Nagyon dusan hálálta vissza azt a kis szolgátot, melyet tettem, — felelte Balsamo Dubarry asszony kérdésére. — De meg fog győződni, asszonyom, hogy tudok hálás lenni. Sartines ur azt mondotta, hogy összeesküvő vagyok. Ne higgyen neki. Ebben a ládikában csak az alchimista titkaim vannak. Hivatalnokai hamisan értelmezték titkos jegyű írományaimat. A beavatottat, asszonyom, még most is ugyanazok a veszedelmek fenyegetik, mint a középkorban. Nagy zavarból mentett ki, grófné. A Bastilleba küldött volna. Tudom a titkot, hogyan kell megolvasztani a követ; de az írományaimat mégis elvesztettem volna, s mint már említettem, van köztük néhány nagyon értékes recipe, a többi közt egy fiatalítószér, mellyel például, örök szépséget biztosíthatok önnek,

— Megnyugtató és megörvendeztet. Ifjaltítószér, mondja?

— Igen, de a grófné számára még nem sürgős! Csak husz év múlva lesz szüksége rá.

— Nagyszerű ember ön! Még egy kérdést! Azt mondotta, elárulta valaki. Talán szerelem játszott szerepet a dologban?

— Sajnos, igen! Annak a nőnek szerelme az örülettel határos féltékenységgel van egybekötve. Meg is ölné, de tudja, hogy nem fog rajtam semmi fegyver. Tehát a börtönbe akar juttatni.

— Kedves báró, itt megállítom a kocsit, vagy elvigram lakására? — kérdezte a grófné.

— Köszönöm, asszonyom, van lovam, — felelte Balsamo.

— Még egyet, báró ur, hiszen megbízhatom önben. Altalánosan beszélík, hogy a király nagy kedvét leli a kis Taverney leányban. Mondja, igaz-e? Nagyon kérem, mondja meg róla a teljes igazat.

— Grófné, — felelte Balsamo — kezeskedem, hogy Taverney Andrée sohasem lesz a király kedvese.

— Hogyan? Megakadályozná?

— Hogyne, megteszem! Kétségbe vonja, hogy képes volnék reá? Tudja, hogy tudok rokonszenvet ébreszteni. De épp úgy tudok ellenszenvet is támasztani. Bizzék meg bennem.

— Jól van, báró, — felelte Dubarryné — segítsen nekem s én is segítek önnek. Szövetséges-társak vagyunk.

— Mindíg számíthat reám, — felelte Balsamo, s megcsókolta a kezét.

Nemsokára azután felpattant Dseridre és elvágatott.

Néhány perc múlva megállt a rue Saint-Claudeban, háza előtt.

— Fenn van a fegyverszobában, — jelentette Fritz, eléje lépve.

Balsamo felsietett.

Lorenza idegsokkban feküdt az oroszlan-bőrön és görcsök bántották. Haragtól villogó szemmel nézett reá Balsamo. De aztán karjára vette és felvitte szobájába, melynek titokzatos ajtaja bezárult mögöttük.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Az életital

Tudjuk, mily lelkiállapotban tért vissza Balsamo Lorenza szobájába. Éppen fel akarta ébreszteni, hogy melegen táplált haragja szerrint szemrehányásokkal illesse, és el volt határozva, hogy haragjának tanácsára hallgatva, bünteti meg, mikor a padmaly háromszori megzörrenése tudtára adta, hogy Althotász észrevette, hogy hazatért és beszélni akar vele.

Nem akart hallgatni hívására, de aztán arra gondolt, hogy akkor Althotász talál leszállni hozzá, amit már máskor is megtett, már pedig nem szerette volna, ha az aggastyán találkoznék Lorenzával.

Tehát mozgásba hozta a csapóajtó szerkezetét és felszállt maga.

Ugy látszott, az öreg közel van halálához. Arca fakó volt, csontkarjai reszkettek; mélyen fekvő szemei nyugtalan fényben égtek.

— Eljöttél végre, hálátlan, ki elhagyod meszteredet? — kérdezte rekedten.

— Csak most hallottam hívásodat, mester, — felelte Balsamo szeliden.

— Eltartottalak, felneveltelek, gazdaggá tettelek, te pedig elhagysz, nem gondolsz reám, engedsz meghalni.

— De most itt vagyok, mi bajod, mester?

— Még kérdezed? — felelte az öreg indulatosan. — Mintha nem tudnád, mire van még szükségem, hogy elkészíthessem elixiremet. Ha nem szerzed meg, amire már többször kértelek, akkor velem együtt egy századév tudása pusztul el, akkor elveszik az emberiségre nézve az a nagy titok, melyet kikutattam! És ennek te leszel az oka, Acharat!

Villám cikázott kihunyó szeméből, heves köhögésroham rázta meg ösztövért testét.

— Mondottam, mester, — mondotta Balsamo — hogy megteszek érted mindent, amit csak lehet, de...

— Igen de, igen de, — pihegett Althotász — nem is kívánom azt, hogy gyermeket hozzál, mint-hogy oly nehéz azt megszerezni, s minthogy inkább foglalkozol a kedveseddel, mintsem hogy velem törődnél.

— Mondottam, hogy Lorenza nem kedvesem, — felelte Balsamo.

— Csak ámitasz... vagy talán elhiggyem, hogy szeplőtelen? — felelte az aggastyán.

— Esküszöm, mester, hogy oly szeplőtelen, mint Istennek anyja! De ha nem ragaszkodol a gyermekhez, akkor mit kívánsz tőlem?

— Szűzi teremtetést, — felelte Althotász — mindegy, bármely nembelít, de inkább nőnemű legyen! Csakhogy mielőbb. Már csak néhány napom van hátra.

— Rajta leszek, hogy megszerezze, — mondotta Balsamo. — Keresni fogok valakit, akitől kaphatok pénzért egy ily emberi lényt, de a bűnért csak te leszel felelős, nekem ne legyen benne részem.

— Rajta leszel, keresni fogsz? — mondotta az öreg. — Nem ezt a feleletet várom. Megszerzed-e, amire szükségem van? Igen-e, vagy nem?

— Igen, ha megtalálom... nem, ha nem találom meg, — felelte Balsamo.

— Hah! Nem akarod, hogy hitvány ember-élet pusztuljon el, inkább nézed, hogy én pusztuljak el! — rikácsolta az aggastyán. — Jól van, Acharat, nem kérek tőled többé semmit. Még várok rövid ideig, de ha azután sem segítesz raj-

tam, segíték magamon én magam! Ugy-e, megértettél? De most már eredj!

Balsamo úgy tett, mintha nem hallaná az öreg fenyegetését; visszament a csapóajtóhoz és magára hagyta. Althotász még mindig úgy mosolygott, mint a gonoszság szelleme, mikor Balsamo már újra ott állt az alvó Lorenza előtt.

Az öreggel való jelenet a haragnak utolsó nyomát is eltörölte Balsamo lelkéből.

— Gyülöl, — mondotta magában, Lorenzára nézve — elárult, titkom már nem magamé, szélnek eresztette. Ugy vagyok, mint a róka, melynek egyik lába csapdába szorult. Ezt a végtelen szerencsétlenséget, mely semmivé teszi Franciaországban minden reményemet és ezzel semmivé teszi az egész világon is, melynek Franciaország a lelke — ezt a szerencsétlenséget neki köszönöm, aki itt alszik előttem. Neki fogom köszönni gyalázatomat és bukásomat, száműzetésemet, fogásomat és halálomat. És nem ölöm meg?

Gyöngéd mosoly kezdett játszadozni Lorenza ajkán.

— Ha megölöm őt, aki gyülöl, megölöm azt, akit szeretek, — folytatta Balsamo. — Nincs hozzá erőm... hadd éljen... de ne ébredjen fel többé. Csak az álom élete legyen az övé, amelybe én meritettem, s melyben szeret, én pedig boldoggá teszem.

Kezét homlokára tette. Lorenza mélyen fel-sóhajtott, lassan felegyenesedett és Balsamo mellére fonta karját. Az elhárította az ölelést.

— Nem, nem, — suttogta és végighuzta kezét forró homlokán — ez a kedvesség megőrjítene, nem állhatnék ellene soká az érzékiség ördögének, akkor aztán vége volna hatalmamnak, vége dicsőségnek, halhatatlanságnak. Nem, felébresztem. De ha felébresztem, újra elején kezdődik a harc, életemre és saját életére tör, reá-

kényszerít, hogy megöljem. Oh, Lorenza, szerelem, vagy halál, ez a te végzeted.

Lorenza felállt és feléje tartott. Ránézett félig lehunyt, vágytól égő szemével, megfogta és melléhez szorította kezét.

— A halált! — suttogta. — Igen! De előbb a szerelmet!

— Sok! — rebegte Balsamo, legyőzve szerelmének varázsától. — Küzdöttem, míg emberi erővel lehetett. Szeretem ezt a nőt, miért taszítasz el magamtól, miért vessek féket erre a szerelemre? Lorenza, Lorenza, ha átadom magam a szerelemnek, akkor vége életem munkájának, oda van jövőm. Mihelyt karjaimba zárok egy nőt, mihelyt földi vágynak hódolok, elvesztem égi hivatásomat. De té akarod, Lorenza, te akarod!

— Szerelem! Boldogság! Oh, szerelmem! — suttogta Lorenza.

— De te is elveszted, Lorenza, azt a tehetséget, mellyel egy Isten ajándékozott meg. Soha többé nem tölt el a látnokság ragyogó ereje! Ha meg akarom tudni az emberek jövőjét, ha azt akarom, hogy hatalmam legyen az embereken, a hangoz nem mondhat nekem többé semmit. Lesz kedvesem, de elvesztem prófétalelkű angyalomat!

Lorenza szorosan és forrón ölelte magához.

— Oh, szeretni foglak mindig, mindig, egyetlenem!

— Legyen, — mondotta Balsamo. — Egyébként megmarad számomra még az a másik. Andrée fiatal, tiszta, szeplőtelen és érintetlen, megvan benne ugyanaz a tehetség, mint Lorenzában, s nála a szerelem nem avatkozik zavarólag kettőnk közé. Andréeban megtalálom kárpótlásomat. Általa hatalmas maradok — tehát hadd legyek boldog Lorenzával. Jer a karomba, szerelmesem!

És magához emelte és a szívéhez szorította.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Szerelem

Új élet kezdődött Balsamonak, új, neki eddig ismeretlen élet. Lorenza mellett megfeledkezett minden összeesküvésről, minden politikáról. A legforróbb szerelem bűvös tájain járt; legelkeseredettebb ellenségéből legszeretőbb felesége lett. Oly boldogságot érzett, mely a kábultsággal, az örüléssel volt határos.

Lorenza szerelmes elragadtatásban élte napjait. Semmi sem emlékeztette a másik életre, az ébrenlét életére; nem vált tudatossá benne az az érzés, hogy Balsamo most szakadatlanul tartja delejes álomban. Balsamonak, mikor ilyennek látta, mikor hallotta, hogy a legmélyebb gyöngédséggel szólítja nevén, voltak pillanatai, mikor homályos gond nehezült a lelkére. Nem Isten oltotta-e haragvó kedvében, s meg akarva büntetni a titánt, ki nem átalta magához ragadni isteni titkait, nem az oltotta-e Lorenzába azt a gondolatot, hogy meg-ejtse szerelmével, hogy elaltassa éberségét s aztán elmeneküljön tőle, hogy utóbb bosszulóként álljon ismét vele szemközt?

— Ha el akarna árulni, — gondolta magában — igyekeznék egyedül lenni. De nem bocsát el magától, elkövet mindent, hogy magához bilincseljen.

És Lorenza látnoki tehetsége sohasem jelentkezett oly tisztán, mint most. Igaz, hogy képessége most Balsamo személyére korlátozódott. Eltalálta legkisebb gondolatait, felismerte minden érzelmét, minden benyomását, mely mozgatta. Meg kellett volna próbálni, hogy a látnoki tehetségnek ez az élessége a szerelem által megvont körön kívül is megvilágítja-e a sötétséget?

De Balsamo nem merte elhatározó próbára tenni.

— Acharat, — mondotta néha Lorenza szomoruan — mindig és mindig egy másra, egy szőke-haju leányra gondolsz. Ez a nő mindig mellettem van gondolataidban.

— Ott látod, Lorenza?

— Oly tisztán, mint a tükörben. Tudom, hogy nem érzel szerelmet iránta; de mi szükséged van reá, holott magam is segíthetek munkáidban? Miért nem még többé soha vegyi műhelyedbe?

— Felhagytam azokkal a hiu kísérletekkel, hogy egy órát se vonjak el szerelmüinktől.

— Munkád közben melletted lehetnék. Ha tudtalak boldoggá tenni, hatalmassá is tehetlek, — mondotta Lorenza.

— Azt hiszed, segíthetnél? — kérdezte Balsamo. — Hiszen nem tanulmányoztad azokat a tudományokat.

— A lélek lát és tud mindent, — felelte Lorenza.

— Akkor jer!

Derekára fonta karját és felvezette műhelyébe. Az óriási tűzhely, melynek tüze iránt négy-napja senki sem érdeklődött, végképpen kialudt, az olvasztótégelyek hidegek voltak.

Lorenza úgy nézte a különös edényeket, mintha ismerné mindegyik jelentőségét.

— Aranyat akarsz csinálni? — kérdezte.

— Igen, de a tégelyekben levő készítmények előállítása félbeszakadt, s most nem érnek semmit.

— De hiszen az aranyad csak színessé tett higany marad. Sikerülhet ugyan anyagát szilárddá tenned, de lényegében változatlan marad.

— Tehát nem lehet aranyat csinálni? — kérdezte Balsamo.

— Nem lehet.

— Erdélyországi Dániel huszezer aranypénzért adta el a fémek átváltoztatásának recipéjét I. Cosimónak.

— Erdélyországi Dániel megcsalta I. Cosímót,
— felelte Lorenza.

— A szászországi Payken egy ólomdarabot
arannyá változtatott át.

— Szemfényvesztés volt. Az ólomdarabot
ügyesen felcserélte egy aranydarabbal.

— Tehát szerinted lehetetlen átváltoztatni a
fémeket? — kérdezte Balsamo csodálkozva.

— Ugy van, lehetetlen.

— Hogy áll a dolog a gyémánt mesterséges
előállításával?

— Lehet előállítani, mert nem kell hozzá át-
válttatás, hanem csak egy ismert elemet kell
megválttatni, — felelte Lorenza.

— Hát ismeretes az az elem, melyből a gyé-
mánt lesz?

— Mindenesetre. A gyémánt kikristályosodott
szén.

Balsamo a legnagyobb mértékben meg volt
lepődve.

— Sokat teszel értem, Istenem, — susogta s
eltakarta szemét a kezével, mintha valami fény
vakítaná. — Veszély fenyegethet. Elég volt mára,
Lorenza, elég! Jer, jer!

Magával vonta, átment vele a fegyveresszobán
és szobájába vezette. Feje fölött halkán megrop-
pant valami, de nem vette észre.

Kezét összekulcsolva nézett Lorenzára.

— Oh, — susogta — ezt az angyalt akartam
megölni. Majd meghaltam szomorúságomban, pe-
dig annyira kínálkozott a megoldása annak a ta-
lálós kérdésnek, hogy hatalmas és egyben boldog
legyek. Feltámadt számomra Éva, Éva, ki nem tud
gondolkozni nélkülem, kinek szíve egy az én szí-
vemmel. Istenem, mily jótéteményeket halmozol
reám?

Térdre esett és átölelte Lorenzát, ki átszelle-
mülten nézett reá.

— Ne hagyj el soha, — folytatta. — Szemed hasson át számomra a sötétségen és tegye biztossá utamat. Légy segítőm azokban a nehéz feladatokban, melyeknek rejtélyét egyedül te oldhatod meg. Látó szemed kincseket fog feltárni előttem és el fogja árulni az emberek titkos gondolatait. Hallani fogom füleddel a föld alatt mozgó féreg halk túrását és a hozzám közeledő ellenség lépteit. Nagygýa leszek te általad és megőrzöm általad boldogságomat.

Lorenza gyengéd szerelmeskedéssel felelt mosolyogva szavaira.

— Te pedig még mindig kételkedel, hogy én is a távolba láthatok-e, s azzal vigasztalódom, hogy az a másik majd láthatja, amit én nem látok.

— Nem, — felelte Balsamo — csak egy az, ami még nyugtalanít. Atláthatsz-e a térségeken, még ha szilárd materiák szakítják is meg?

— Tégy próbát.

— Add a kezed. Jöjj velem.

— Ahova akarod!

Gondolataiban elhagyta vele a szobát és magával vont a lelkét.

— Hol vagyunk? — kérdezte aztán.

— Egy hegyen.

— Mit látsz magad előtt?

— Tágas völgyet, erdő, város, folyó van benne, mely egy kastély falát mossa.

— Helyes, a vesineti erdőt és Saint-Germain városát látod. A kastélynak Maisons a neve. Bemegyünk. Mit látsz?

— Egy fekete törpét, — felelte Lorenza — ki cukrosmandolát eszik.

— Zamore. Eredj tovább.

— Üres szoba, — folytatta Lorenza. — Pompás berendezés.

— Eredj tovább.

— Csinos boudoir, a falát kék atlaszkárpit

borítja. Egy hölgy fekszik a pamlagon. Láttam itt már egyszer. Dubarry grófné.

— Mit művel?

— Reád gondol, ígértél neki valamit, szépítőszert. Behív egy másik hölgyet.

— A sógornőjét, — mondotta Balsamo. — Figyelj, mit beszélnek.

— Befogat, ide készül, két óra múlva itt lesz.

— Lorenza, Lorenza, eszemet veszttem örömben. Oh, ha ide jönne!

Szorongó feszültséggel várt, mert Dubarryné megérkezése bizonyíték lett volna arra, hogy Lorenza látóképessége nem szorul Balsamo iránti szerelmének szűk körére.

Lorenza mellett maradt. Gyorsan mult az idő. Egyszerre megremegett Lorenza keze.

— Kétkeddel még? — kérdezte. — Most kanyarodik be az utcánkba, most megáll a kapu előtt. Eredj és győződjél meg. De jöjj vissza gyorsan. Várj, elkísérlek a fegyverszobáig.

— Ott akarsz megvárni? — kérdezte Balsamo.

— Ott, ne félj semmit. Lorenza szeret, tőle nincs mit tartanod. Parancsold, hogy aludjam ezen a pamlagon, amíg visszatérsz.

— Jól van, drága Lorenzám, aludj és várj reám.

Mikor Lorenza ledőlt, egy pillanatig még ott állt előtte, aztán lehajolt és megcsókolta nyakát és karjait. Mikor behuzta maga után az ajtót, Megint úgy rémlett, mintha valami ropogást hallana. Ezért még egyszer benyitott az ajtón és körülnézett a szobában. De nem látott semmit, ami feltűnő. Kisetett a szalonba.

Mikor elment, Lorenza egyszerre nehezebben szedte a lélekzetet, de nem azért, mert kedvese már nem volt mellette. Különös álom, lidércnyomás nehezült érzékeire. Úgy rémlett neki, mintha meg-

nyilnék egy kerek ür a padmalyon, mintha valami zörögve ereszkednék le hozzá, mintha feje fölött kimozdulna helyéből a középső stukkódíszitmény és kötelektől tartva, leszállna melléje a padlóra. És úgy rémlett, mintha azon a kerek táblán egy emberalak ülne, melynek tagjai vékonyak, mint a csontváz, de szemei borzasztó elevenességgel villognak. Ez a kísértet megragadta hústalan karjaival, odavonszolta magához a táblára, s a csapóajtó elindult vele felfelé, közben pedig félelmetes kacaj hallatszott a füleibe.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

A bájital

A szalonban Dubarry grófné várta a varázslót.

— Bocsásson meg, hogy nem jöttem mindjárt, — mondotta Balsamo, miközben belépett — nem hittem, hogy a lovai oly gyorsan járnak, úgy gondoltam, még a XV. Lajos-téren van.

— Hát tudta, hogy ide készülök? — kérdezte Dubarryné.

— Hogyne, két órával ezelőtt láttam a kékatlasszal kárpitozott boudoirjában, mikor éppen kiadta a parancsot, hogy fogjanak be a kocsijába. Sógornőjével beszélt elhatározásáról, hogy eljön hozzám.

— Hogyan? Képes megfigyelni bármely órában a boudoiromban? — kérdezte a grófné. — Csakugyan, érthetetlen. De bizonyára nem tudja azt, hogy közben mit tettem érdekében?

— Asszonyom, ne rólam beszéljünk, hanem kegyedről, — felelte Balsamo kitérően. — Mivel lehetek szolgálatára?

— Nos, báró ur, adja nekem kölcsön azt a követ, mely láthatatlanná tesz; mert Richelieu ur

megfigyeltetett és nyomon követtetett egy emberével. A király féltékennyé válhatna, ha megtudná, hogy idejöttem önhöz.

— Richelieu ur nem válhatik önre nézve veszedelmessé.

— Pedig mégis az volt már, az előtt az esemény előtt...

Balsamo észrevette, hogy megint oly titokkal áll szemben, melyről Lorenza nem világosította fel. Nem akart erre az ismeretlen területre tévedni s csak néma mosollyal felelt.

— Richelieu kétségtelenül ármányt szőtt ellenem, mellyel majdnem tönkre tett, és önnek, báró, része van a dologban...

— Nekem, a grófné ellen szőtt ármányban? Soha!

— Nem adott-e Richelieu urnak egy szert, mely csálhatatlanul forró szerelmet ébreszt?

— Oh nem, grófné, azt a szert Richelieu ur maga állítja elő, mert a hozzávaló recipe régtől fogva birtokában van. Én csak egyszerű altatószert adtam neki.

— Emlékszik-e reá, hogy mely napon járt önnél azért az altatószerért? Fontos volna tudnom.

— Mult szombaton.

— És a király másnap akarta meglátogatni a kis Taverney leányt. Most már tisztán látok mindent. Ön mentett meg az altatószerével.

Balsamo minderről nem tudott semmit és hallgatott.

— De tehet érdekemben még többet is, mint amennyit már megtett, — folytatta Dubarryné. — Figyeljen reám! Ő felsége fáradságát említve ürügy gyanánt, nem fogadta el Luciennesbe való meghívásomat. A helyett, hogy velem tartott volna, Richelieu és Taverney urakkal vacsorázott, s ez alkalommal keverték borába azt a bájítalt. A ha-

tás oly kitünő volt, hogy a Taverney Andréeba már azelőtt is szerelmes király egészen eszét vesztette és éjnek idején elment a leány lakásába. Többet nem mondhatok a dologról, mint azt, hogy zivatar volt, hogy ő felsége halászápadtan, szinte lázasan tért vissza, s még most sem tért magához az eset következményeiből. Egy komornyik állítólag hallotta, hogy hangosan felkiáltott a Taverney leány lakásában. Olyasmit mondott, hogy: Meghalt! meghalt! meghalt! Az altatószer volt oka az egésznek. A király semmitől sem fél úgy, mint a holttesttől. Halottnak hitte Andréét.

Balsamonak csak most jutott eszébe, hogy elefejtette felébresztetni delejes álmából Andréét.

— A király egész nap félrebeszél, mintha még mindig zavarta volna az éjszakai látomány, — folytatta Dubarryné. — Este nyilvánvalóan nem akart Trianonban maradni, kijött hozzám Lucien-nesbe.

Igy szólva, odanyujtotta Balsamonak finom kezét.

— Sokat tett, báró, érdekemben. Köszönöm önnek.

— Örülök, hogy meg van elégedve velem, — felelte Balsamo.

— Most pedig beszéljünk önről, — folytatta a grófné. — Nagy szolgálatot tett nekem, de azt hiszem, én is komoly veszedelemtől mentettem meg önt. Abban a ládikában sok olyan iromány volt, melyet Sartines ur megfejtetett. Ezekkel az iratokkal ma kihallgatásra jelentkezett Versaillesben. A király minden jel szerint nagyon megdöb-bent; hamar meghallgatja az olyanokat, akik a személyét fenyegető veszedelmekről beszélnek neki. Sartines ur nagyon szeretett volna kitéssé-kelni a szobából, hogy magára maradhasson a királlyal; de én kötöttem magam ahhoz, hogy benn maradok, kijelentve, hogy senki sem ragaszkodik

a királyhoz oly nagy szeretettel, mint én s éppen azért nagyobb jogom van reá, mint bárkinek, hogy kivegyem részemet azokból a veszedelmekből, melyek a királyt fenyegetik. A király igazat adott nekem. „Hadd maradjon itt, Sartines”, mondotta, „ma nem tagadhatok meg tőle semmit.” Sartines ur kénytelen volt belenyugodni és hozzáfogott előterjesztéséhez. Nagyon sokakat vádolt meg; be akarta bizonyítani, hogy van egy titkos felekezet, melynek nagy számmal levő tagjai bizonyos vádakat igyekeznek elterjeszteni a nép között ő felsége ellen. Befeketítik a királyt, hogy éheztesse népét. Ő felsége, rendes szokása szerint, tréfával felelt. Azt mondotta, hogy ha azt állítják, hogy éheztesse népét, neki be kell bizonyítania, hogy inkább eltartja. Evégből mindenekelőtt gondoskodni fog az élelmezéséről azoknak, akik váddal illetik s evégből még ingyen lakást is ad nekik kastélyában — a Bastilleban.

Balsamo mosolygott.

— Nagyon jó, — mondotta. — Aztán?

— Igyekeztem cáfolni Sartines urat, s teljességgel lehetetlennek nyilvánítottam, hogy ő felségét bárki rossz királynak mondhatná. A király azt felelte, hogy igazam lehet, de nem lehetne mondani, hogy Sartinesnek nincs igaza. Erre elfogatóparancsokat állítottak ki s egyikök az ön nevére szólt. De én nem adtam fel a harcot. „Fogassa el egész Párist, miniszter ur”, kiáltottam neki, „de ne merészelje kezét vetni egyetlenegy barátomra se.” — „Sartines”, mondotta a király, „jó lesz, ha vigyáz magára, mert már haragszik.” — „Aszszonyom”, kiáltotta Sartines, „a királyt meg akarják gyilkolni, azt akarja talán...” De én a szavába vágtam: „Igen”, kiáltottam egészen kikelve magamból, „végre még azt mondja majd, hogy én török a király életére.” És azzal kirohantam. De a királynak többet ért az én társaságom, mint

Sartinesé s utánam szaladt. Sartines ur kétségbe volt esve; utolért és bocsánatot kért tőlem. „Ne lássam többé a házamnál”, förmedtem reá „és má-tól fogva ne köszönjön nekem.” — „Asszonyom”, felelte Sartines, „békében fogom hagyni a véden-cét, de grófné romlásba dönti az államot.”

Balsamo révetegen nézett maga elé.

— Meg sem köszöni? — kérdezte Dubarryné. Elvégre nem lett volna szép dolog, ha megismer-kedett volna a Bastille belsejével.

Balsamo elővett a zsebéből egy üvegcsét, melyben valami vörös folyadék volt.

— Asszonyom, — felelte — ön biztosítja sza-badságomat, én pedig biztosítok önnek husz év-vel hosszabb fiatalságot.

A grófné fűzőjébe rejtette az üvegcsét és bol-dogan örvendve ment el.

— Ez a kacér nő, — mondotta a báró, utána nézve — teljesen tönkreteszi ezt a szerencsétlen nemzedéket. Az örvénybe taszítja kicsiny lábával. Isten határozottan velünk van!

HUSZONNEGYPEDIK FEJEZET

A vér

Balsamo visszatért a fegyverszobába. Nem kismértékben csodálkozott, hogy már nem találja ott Lorenzát. Csak a köpenye hevert még a pam-lagon.

Azt hitte, talán a szobában érezhető különös szag miatt gépies mozdulattal helyet változtatott és visszatért a vegyiműhelybe, hová ő maga ki-sérte, mielőtt ebbe a szobába jöttek.

Kereste ott is, de nem találta.

Eszerint bizonyára a szobájába ment. A be-járóhoz sietett, de a kandalló lemeze zárva volt.

Mégis megtörténhetett, hogy emlékezett a titkos ajtó szerkezetére. Megnyomta hát az oroszlanfej szemét; de Lorenza szobájában nem volt senki.

Hogyan? Csak színeskedett, hogy annál biztosabban tévessze meg? Szinlelte az alvást és most megragadta az első kínálkozó alkalmat, hogy megszökhessék?

A szolgáját hívta. Fritz nem tudta, hol van a signora; de határozottan kijelentette, hogy a házat nem hagyta el.

Halálos aggodalommal kutatta ki Balsamo a ház minden zugát. De sehol sem lelte nyomát. Nevén szólította minden szobában, de nem kapott feleletet.

— Okvetlenül elment, bár Fritz azt mondja, hogy nem mehetett el, — gondolta magában. — Talán megvesztegette, hogy a szolgáló semmiképen sem akarja beismerni, hogy látta.

Gondolkozott.

— Legjobb lesz, ha elmegyek Taverney Andréehez, csakis ő segíthet most rajtam.

És indulni akart. De az ajtóban habozva állt meg.

— Mielőtt elmegyek, beszélnem kell még egyszer Althotással; nem volna helyes, ha nem törődném a szegény öreggel.

Megnyomta a rugót, mellyel a csapóajtót mozgásba hozhatta; a csapóajtó leereszkedett hozzá. Reá állt és felvitette magát Althotászhoz.

Az öregember, csodálkozására, örvendő szavakkal fogadta. A karosszékében ült és boldogan mosolygott reá. Tele tüdővel szedte a lélekzetet, mintha új életet érezne ereiben.

Balsamo dermedten nézett reá; szörnyű gondolat lepte meg.

Micsoda nyomasztó, fojtó szagot érez ebben a szobában? Szédület fogta el; úgy rémlett neki, mintha kábítóan mérges gázok szállnák körül.

— Kinyitom az egyik ablakot, mert megfúlladsz, — mondotta. — Olyan gőz van itt, mintha vér párologna.

— Vér? Megérzed? — kiáltotta az öreg és kacagott.

— Igen, olyan, mint a friss tetem szaga, — rebegette Balsamo. — De mit látok, Althotász? Véres a kezed, véres az asztalod, vér van mindenütt!

— Először látsz ilyet, nem dolgoztál velem máskor is? — kérdezte Althotász.

— Igen ... de ez embervér! — dadogta Balsamo és halántékához szorította a kezét.

Iszonyodva nézett körül és pillantása egy rézedényre esett, mely félig volt vérrel.

— Honnan vetted? — kiáltotta.

— Szükségem volt rá, hogy elkészítsem vele elixiremet, — felelte Althotász nyugodtan. Eközben kezébe vett egy kis üveget, szájához emelte és nagy gyönyörűséggel ivott belőle.

— És ki szerezte meg azt a gyermeket, kinek vérére szükséged volt? — kérdezte hirtelen Balsamo. — Ugy-e bár, csak egy gyermek vére kellett még hozzá?

— Egy gyermek, vagy egy szűz leány vére, — felelte az aggastyán. — Okosan tetted, Acharat, hogy az alattam levő szobában hagytad a leányt. Most senki sem vetheti szemedre, a törvénnyel sem lehet hozzáférni. Nem adtad kezemre a szűzet, kinek vérére szükségem volt, hát felhoztam ide én magam.

Balsamo a nagy márványasztalhoz támolgott. Csak most látta, hogy valami fekszik ott, ami le van takarva egy kendővel. Lerántotta róla a kendőt. Haja ég felé meredt, száján nem tört ki a rémületnek az a kiáltása, mely majd szétvetette mellét. A kendő alatt Lorenza holtteste feküdt. A nyakán levő hosszú sebből nem folyt már vér.

— Alávaló! — kiáltotta, Althotászhoz fordulva. — Mit műveltél?

— Szükségem volt egy szűz három utolsó csepp vérére, — felelte a vén ember egész nyugodtan.

Ekkor vad öröm tört elő Balsamo megtépett szívéből.

— Hiába gyilkoltad meg! — rikoltotta. — Halld meg, nyomorult! Négy napja a feleségem volt!

Althotász lihegve kapkodott levegőért. Az üveg kicsuszott kezéből és darabokra tört. Ő maga visszaroskadt a székre.

Balsamo leomlott a holt Lorenza mellé.

Meddig feküdt abban a helyzetben? Nem tudta volna megmondani Althotász sem, ki tompa kétségbeeséssel meredt a levegőbe, leesve hirtelen az örök életről szőtt álmainak egéből, megfosztva attól a büszke bizonyosságtól, hogy befejezte nagy művét. A padló elitta a drága folyadékot, melyről azt hitte, hogy megtalálta benne a halhatatlanságot.

Balsamo nem mozdult. Ugy érezte magát, mint aki megsemmisült. Lorenza, a felesége, a bálványa, az anyála, a kedvese nem volt már az övé, elvették tőle, és vele együtt oda van jelene és jövője, boldogsága és dicsősége, ereje és reménysége. Egy csapással vége volt mindennek, amit szeretett, amit kívánt, amire törekedett!

Egyszerre megszólalt az éjszakában és a mély némaságban egy csengetyű háromszoros szava.

Balsamo fel sem emelte a fejét.

A csengetyű újra megszólalt háromszor egymásután, élesen és hangosan.

Balsamo felegyenesedett, mint aki sirjából kel ki. A csengetyű még mindig szólt.

— Fontos ujság, vagy nagy veszedelem, — dörmögte magában. — Szeretném ha inkább a veszedelem volna.

A csengetyűt most oly erővel huzzák meg, hogy drótvezetéke elszakadt.

Balsamo ráállt a csapóajtóra és lebocsátkozott. A fegyverszobában megint elhaladt a pamlag mellett és surolta ruhájával Lorenza köpenyét. Megállt, felemelte, ajkához szoritotta és némán zokogott bele a holt ruhadarabba.

Mikor kiment a lépcsőre, látta, hogy ott áll a szolgája. Fritz holtápadtan nézett rá.

— Itt vannak, — hebegte. — Az öt mester!

Balsamo megijedt.

— Valamennyien? Egyszerre jöttek?

— Igen, egyszerre és tele vannak türelmetlenséggel, azért huzzam meg oly erősen a csengőt.

— Jól van, Fritz, eredj!

A hü szolgálja még mindig ijedten nézett gazdájára. Azt hitte, nem is a gazdája, annyira eltorzította a fájdalom Balsamo arcát.

— Akarsz még valamit? — kérdezte Balsamo.

— Fegyver nélkül akar hozzájuk menni? — mondotta Fritz. — A kétcsövű pisztolyok az ébenfadobozban vannak.

— Eredj, — mondotta Balsamo.

És belépett a szalónba.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

A birák

Fritz nem ok nélkül rémült meg. Balsamo vendégei nem békés fegyverzettel és a legkevésbé sem jóakaratu külsővel jelentek meg a rue Saint-Claudeben.

Öt lovasember kísérté utikocsijukat, melyben az öt ember megérkezett; öt büszke és komor képű, állig fegyverzett lovasszolga kísérté őket, bezárta utánuk a kaput és őröket állt előtte.

Az öt jövevény helyet foglalt a szalón karosszékeiben. Senki sem állt fel, mikor a ház ura belépett. Csak akkor keltek fel helyükről, mikor üdvözölte őket, és ünnepélyes komolysággal viszonzták köszöntését.

Balsamo leült azzal a félkörrel szemben, melyet az öt karosszék alkotott; de nem szólt semmit, holott minden más alkalommal ő szólalt volna meg elsőnek. Még mindig kábultan nézett maga elé.

— Sokáig váráttál bennünket, — szólalt meg az, aki a középső helyen ült. — Nem mertél idejönni?

— Nem értelek benneteket, — felelte Balsamo, a vállát vonva.

— Mindjárt megértesz bennünket, — folytatta amaz. — Jut-e még eszedbe, hogy a legutóbb neked küldött híradásban a bizottság áru-lást említett, melyet az egyesület egyik legfőbb támasza forral.

— Igen, emlékszem rá, — felelte Balsamo.

— Oly hangon felelsz, mintha nagy izgalom hatása alatt állnál. De szedd össze magad. Add meg azt a magyarázatot, mellyel ily veszedelmes helyzetben tartozol. Elfogulatlanság, gyűlölet nélkül jöttünk, bíraid vagyunk, s nem mondunk ítéletet, míg ki nem hallgattuk a vádlottat.

Balsamo hallgatott. Az öt ember csodálkozva nézett egymásra, mikor látták, hogy ily nyugodt.

— Nemde megértettél? — folytatta aztán az elnök. — Készülve vagy a támadásra, mely érni fog. Kezdődik a kihallgatás. Légy résen.

Rövid hallgatás után ismét így szólt:

— A rend Párisba küldte őt tagját, hogy megfigyelje minden lépését annak az embernek, kít árulóként említettek előttünk. Tudod, hogy a hírek, melyeket mi kapunk, mindig megfélelőek; tévedés lehetetlen. Vagy hű megbízottunk által

kapjuk ezeket a híreket, vagy titkos hozzávetéseinkben jelentkező csalhatatlan jelek, vagy jelenések útján. Egyikünknek látománya volt, mely reá vonatkozott. Ez az ember eddig sohasem tévedett. Tehát szemmel tartottunk.

Ugy látszott, Balsamo mindezt nem érti meg.

— Nem volt könnyű feladat, szemmel tartani téged. Megbízásod volt reá, hogy megszerezd a belépés lehetőségét mindenhová, ahol ellenségeink hatalma tartja székét. Eleinte hittük is, hogy hiven követed célodat, mikor oly embereket fogadtál magadnál, mint Richelieu, Dubarry asszony és Rohan. Ezért nem vetettünk utadba akadályt, míg csufosan meg nem csalatkoztunk.

Balsamo még mindig nyugodt volt, úgy, hogy az elnök izgalomba esett.

— Három nappal ezelőtt elfogató parancsokat állítottak ki, — folytatta — Sartines ur elfogató parancsokat iratott alá a királlyal, aztán beirta a neveket, s ugyanaznap börtönbe vetették Párisban öt leghivebb és legmegbízhatóbb ügyvivőnket. Volt tudomásod erről?

— Nem volt, felelte Balsamo.

— Különös, holott összeköttetésben állsz a legbefolyásosabb emberekkel, — mondotta az elnök. — Sartines ur csak úgy tudhatta meg ennek az öt embernek nevét, ha kezébe jutott az az egyetlen okirat, mely titkos jegyü írásban foglalta magában ezt az öt nevet. Ezt az okmányt 1769-ben küldötte meg neked a legfőbb tanács; te magad osztottad be azután ezt az öt embert. Beismered?

— Mindent, amit akartok, — felelte Balsamo egykedvűen.

— Az elnök a többiekre vetett pillantással hívta fel a figyelmet erre a beismerésre.

— Ugyanebben az okmányban az öt említett néven kívül volt még egy hatodik, tudniillik Főnix gróf neve, — folytatta az elnök. — A többi ötöt

fogságba vetették, de te még tiszteletben és kegyben állsz az udvarnál. Miért kimélték meg téged? Mit felelhetsz erre?

— Semmit.

— Azt az okmányt, melyből a rendőrség megtudta azokat a neveket, egy ládikában őrizted. Egy nőszemély, kit magadnál tartottál, egyszer magához vette azt a ládikát és elhagyta vele a házad. Kémjeink a rendőrminiszter házáig követték nyomon; kezükbe ejthették volna, de azt hittük, tartozunk tisztelni szövetségünk szabályait, melyek tiltják, hogy bármi akadályt vessünk útjába oly tagtársainknak, kik külön megbízásban járnak el. Így aztán az a nő bejutott a rendőrminiszter elé, átadta neki a ládikát, és felfedeztek mindent. Igaz-e?

— Teljesen igaz!

— Az elnök felállt.

— Rövid idővel azután, hogy az a nőszemély, kit Feliciani Lorenzának hívnak, megjelent a rendőrminiszternél, megjelentél ugyanott te is, valószínűleg azért, hogy felvegyed judáspénzedet. Engedted, hogy egyedül térjen haza, minden valószínűség szerint azért, hogy ne lássanak együtt vele. Te Dubarryné kocsiján távoztál el. Az okmányokat pedig, melyek elárultak bennünket, Sartines kezében hagytad. Szerencsére nyomára jöttünk ármányaidnak.

Balsamo némán meghajolt.

— Elvárjuk, hogy védelmezd büntársadat, mert értékes eszközöd ő neked, — folytatta az elnök. — Bizonyos értelemben jobbkézed, azonkívül pedig szereted is, mert szép és hizelkedő, mint a sötétség angyala. Megbecsülhetetlen képességei által hatalomhoz, szerencséhez és gazdagsághoz jutottál. Tehát tudjuk, hogy ebben a nőben sokkal érzékenyebben fenytünk meg, mintha téged személyesen büntetnénk meg.

— Fejezzétek be! — mondotta a vádlott halk, apatikus hangon.

— Ítéletünk ez, — kiáltotta ünnepélyesen az elnök: — Balsamo József áruló és hitszegő; de nagy a tudománya és hasznos rendünkre nézve. Ezért maradjon életben. Szolgálja a testvéreket és tegye jóvá árulását. Életfogytig tartó fogsága meg fogja óvni a rendet újabb hitszegésétől. De Lorenza borzasztó módon bűnhődjék...

— Allj meg! — vágott szavába Balsamo nyugodtan. — Még nem védekeztem. A vádlottnak szabad védekeznie. Elég ahhoz egy szó, egy bizonyíték .... várjatok egy percig, mindjárt elétek teszem.

Az öt bíró tanakodott egymással.

— Óh, ne féljete, hogy elpusztítom magam, — mondotta Balsamo keserű mosollyal. — Ha azt akarnám, máris megtettem volna. Ennek a gyűrűnek tartalma elég volna arra, hogy megöljön mind az ötötöket. Ha attól tartotok, hogy menekülni akarok, jöhetek velem.

— Eredj! — mondotta ki a határozatot az elnök.

Egy perc mulva hallották, hogy nehéz léptekkel újra közeledik. Vállán cipelte Lorenza holttestét.

— Egyetlen javam, drága kincsem volt, de, mint mondjátok, áruló volt — ime fogadjátok. Megbüntetésével nem várt reátok az Isten.

Lebocsátotta a holttestet a szőnyegre, az eliszonyodott bírák lába elé. A lámpa fényénél látni lehetett nyakának tátongó, mély sebet.

— Ítéljete most! — kiáltotta Balsamo.

Az öt férfi a borzadály kiáltásában tört ki és ijedten menekült.

Mindjárt azután felhallatszott lovaik nyerítése és dobogása. Vágtatva mentek ki a kapun, és a házra ismét a halál ünnepélyes csendje borult.

HUSZONHATODIK FEJEZET

Az ember és az Isten

Althotász látta jönni és a holttesttel ismét elmenni Balsamót. Azt hitte, tanítványa örökre el akarja hagyni. Gyámoltalanságában és tehetetlenségében félt magára maradni.

— Acharat, — kiáltotta utána — Acharat!

— De Balsamo nem hallgatott reá. Leereszkedett a csapóajtón és arra sem gondolt, hogy visszaengedje a magasba.

— Hálátlan, hálátlan! — kiáltotta Althotász. — Elhagyod a mesteredet, a jóltevődöt? Acharat, Acharat!

Kisvártatva fölülkerekedett benne a düh.

Vigyázz magadra, — kiáltotta. — Ismerem a szellemidéző igéket, felidézhetem a tüzet és ide szólíthatom a szellemeket. Vigyázz magadra!

Arra sem kapott feleletet.

— Nyomorult, megfeledkezel róla, hogy halál fia vagyok. Hallgass reám és jer. Tied lesz minden titkom, ha nem hagysz el; minden kincsem örökössévé teszek.

Megtörő szemeit végigjártatta azokon a tárgyakon, melyekkel telve volt a szoba. Ismét várt és hallgatódzott.

— Nem jössz? — folytatta. — Meg akarsz ölni? Azt hiszed, hogy halálom után mindezt megkapod? Ostoba! Még nem avattalak be minden tudományomba. Csak én fejthetem meg ezeknek az írásoknak titkos jegyeit, csak én használhatom ezeket az eszközöket. És ha már tudnád is mindezt, tőlem nem örökölsz semmit. Jer, Acharat! Ha másért nem, csak azért, hogy jelen légy a szép látványon, melyet szerezni akarok neked. Jer ide egy pillanatra! Acharat, Acharat!

Kiáltott. Kétségbeesése átható erőt kölcsönzött rekedt hangjának; de Balsamo nem hallotta, mert éppen akkor védekezett bírái előtt azzal, hogy a szőnyegre vetette Lorenza holttestét. Az öregember felüvöltött, mint a rabságba esett tigris.

— Nem jössz? Megveted fenyegetésemet? Hát jól van! Tűz, tűz, tűz!

Oly rémes dühhel kiáltotta ezeket a szavakat, hogy Balsamo felriadt, mert éppen akkor siettek el a bírák. Visszavitte Lorenza holttestét a fegyverszobába és lefektette a pamlagra. Aztán a még mindig lebocsátott csapóajtóra lépve, felszállt Althotászhoz.

— Végre! — kiáltotta Althotász. — Tehát mégis félsz? Belátod, hogy bosszut állhatok? Ha egy pillanattal később jöttél volna, felgyújtottam volna ezt a szobát.

Balsamo vállát vontá és nem felelt semmit.

— Szomjazom, — mondotta az aggastyán — adj innom!

Balsamo nem mozdult. Ugy nézett a halálklóra, mintha gyönyörködni akarna halálküzdelmében.

— Nem hallod? — kiáltotta Althotász. — Víz adj, vizet!

Arca eltorzult, pillantása kihunytt, bőre sárgás, fakó színt öltött. Ugy látszott, elakad lélegzete is. Csontkarjait tehetetlenül lóbálta.

Hah, nem halok meg a kedved szerint elég hamar! — lihegte. — Szomjan akarsz veszteni. Már a kézirataimat nézed. De várj csak, várj!

Végső erőfeszítéssel elővett karosszékének párnája alól egy üveget és kivette dugóját. Mihelyt a kiömlő gáz egyesült a levegővel, kigyult egy láng. Boszorkamester módjára lóbálta Althotász ezt a lángot jobbra és balra. A szék körül felhalmozott írások egy szempillantás alatt lángot

vetettek. A tűz tovaterjedt a márványpadlón; de Balsamo, Althotász csodálatára, egy lépést sem tett, hogy eloltsa a tüzet. Nyugodtan maradt a csapóajtón.

A lángok körülfogták az öreget; de, mintha ősi eleme volnának, úgy látszott, inkább simogatják, mint bántják. Ott lobogtak a karosszék lábai körül, de az öreg nyilván nem érzett semmit. Arca a földöntúli derű sajátos kifejezését öltötte magára. Olyan volt, mint a próféta, ki most készül felragadtatni magát tüzes szekeren a magasabb szférákba.

— Nem fáj, hogy meghalok, — mondotta halkán. — Többet bírtam, többet tapasztaltam, többet tudtam ezen a földön, mint bármely más halandó. Közel jártam hozzá, hogy megszerezsem magamnak a halhatatlanságot.

Balsamo zord kacajjal felelt. Althotász hallotta ezt és vad fenséggel teljes pillantást vetett át hozzá a lángokon át.

— Igazad van, — mondotta — egyre nem gondoltam: az Istenre!

Mintha ez a hatalmas név kitépte volna lelkének gyökereit, visszaroskadt karosszékébe. Visszaadta Istennek a lelkét, melyről azt hitte elbizakodottságában, hogy elragadhatja tőle.

Balsamo nem tett kísérletet, hogy megmentsen valamit az aggastyán kincseiből. Alászállt Lorenzához, megint felbocsátotta a csapóajtót, úgy, hogy a padmaly nyílása szorosan bezárult, és nem törődött többé a tűzzel, mely vulkán módjára tombolt fölötte.

Egész éjszaka lobogtak a lángok, ő pedig nem tett semmit, hogy eloltsa őket. Mozdulatlanul maradt kedvesének holttesténél. De mikor a tűz ott fenn megemésztett mindent, mikor a márványfalu szoba kiégett, a tűz kialudt magától.

HUSZONHETEDIK FEJEZET

Luciennesbe

Versaillesi házának hálósobájában volt Richelieu ur s a vaniliás csokoládéját itta Rafté ur társaságában, ki jelentést tett neki.

A komornyik váratlan látogatót jelentett be: Taverney urat.

A hercegnek, mint a koros, de még tetszeni vágyó hölgyeknek, voltak órái, mikor nem fogadott szívesen senkit. De a báró mindjárt a szolgálta után berontott, sebtében kezét nyújtott bajtársának, és nagyot fohászkodva, egy karosszékre vetette magát.

— Mi baj van, báró? Ugy látom, halálosan el vagy szomorodva.

— Hát nincs rá okom, nincs rá okom? — kiáltotta Taverney.

— Mi történt?

A báró Raftéra nézett. A titkár ezt észrevette, szerényen felállt és kiment a szobából. Példaképe volt a jó szolgának az a Rafté.

— Tehát még kérded is, még kérded is? — fakadt ki Taverney, mikor maguk voltak. — Játsszod a csodálkozót? Egy álló hónapja tartasz szóval. Egyszer azt mondod: nem beszélhettem a királlyal, máskor azt mondod: a király nem vett észre, ismét máskor: a király haragszik reám. És így megy ez egy hónap, egy örökkévalóság óta. Így kell bánni az embernek a barátjával? El akarod hitetni velem, hogy te, Franciaország marsalja, pairje, te, a kamarás, ki minden reggel jelen lehetsz a király felkelésénél, hogy te nem beszélhetnél a királlyal, feltéve, hogy akarnál?

— Az igazat mondtam, — felelte Richelieu bosszusan. — Egy álló hónapja minden reggel megjelenek én, Richelieu, a herceg, Franciaország

marsalja, pairje, a kamarás a reggeli kihallgatáson...

— És a király nem beszélne veled? — kiáltotta Taverney. — Velem akarsz elhitetni ily hazugságot?

— Ne ragadtasd el magad, barátocskám, — intette Richelieu. — Hazugnak titulálsz, mintha harminc évvel fiatalabbak volnánk és minden pillanatban a kardunkhoz kaphatnánk.

— De hiszen az ember esztét veszti ... esztét veszti!

— Az más. Eszedet bátran vesztheted ... én már elvesztettem az enyémet. A király a tudva-levő nap óta pillantására sem méltatott, következésképpen hátat fordít nekem. De végre megelégettem, hogy úgy bánjanak velem Versaillesben, mint a kutájukkal.

— Kell tennünk valamit, hogy kiláboljunk ebből a bizonytalanságból, — mondotta Taverney.

— Kedves barátom, kényes vállalkozás, nyilatkozatot csikarni ki egy királytól, — felelte Richelieu, a fejét rázva.

— Kérlek, olvasd el ezt, — mondotta Taverney és átadott egy levelet.

— A fiadtól, az ezredestől való?

— Szép ezredes! — kacagott Taverney keserűen. — Fiam egy hónapja várja Reimsben a kinevezését. A király megígérte neki, de nem jön, és az ezred két nap múlva Strassburgba megy. Kinevezés nélkül Fülöp nem mehet vele, ide akar visszajönni.

— Előfordul a hivatalokban, — mondotta Richelieu — hamar megfélemeznek ott az aféléről. Ha én lettem volna a miniszter...

— Akkor pokolba küldöttél volna a fiammal meg a leánnyal együtt! Ugyan ne beszélj! — heveskedett Taverney.

— Nagyon szellemes vagy, tehát ne beszéljünk, — dörögte Richelieu.

— Én nem bánám, de mit tegyen Fülöp? Valaminek elvégre kell történni vele. Beszéljed kell mindenáron a királlyal.

— Kedves barátom, az ember nem beszélhet a királlyal, mikor a király nem beszél az emberrel.

— Akkor a leányomhoz kell fordulnom, mert mindez nagyon gyanus, herceg.

De Richelieu éppen azt akarta megakadályozni még egy ideig. Félt az apának és leányának szövetkezésétől; félt valami nem ismert dologtól, ami kegyvesztessé tehetné.

— Légy nyugodt, — mondotta. — Teszek még egy kísérletet. De alkalom kell hozzá.

— Az alkalom megvan abban az ígéletben, melyet fiamnak tett a király. Azt csak lehet eszébe juttatni!

— Lehet beszélni róla, — mondotta a herceg. — Add ide azt a levelet. A bort pohárba töltöttük, tehát ki is kell inni. Mindjárt fogatok, mihelyt elkészültem az öltözködéssel. A kastélyban találkozunk. Beszélj a királlyal te is és győzdjél meg róla, mily pontosan betartom szavam. Légy tizenegykor a tükörcsarnokban.

— Ott leszek, ha te is úgy akarod, — felelte Taverney.

— És semmi duzzogás, báró! — tette még hozzá Richelieu; mert egyelőre nem akart ellenséges viszonyba keveredni olyan emberrel, kinek szándékaival még nem lehetett tisztában.

A báró visszatért a kocsijához s a megbeszélrt órában belépett a tükörcsarnokba, hol már szép számmal voltak együtt kiváltságolt udvaroncok, kérvénnyel felfegyverzett tisztek, nagyratörő vidéki nemesek. A báró olyan helyre állt, ahol a marsal mindjárt megláthatta, ha kijött a király lakosztályából.

— Egy hónappal ezelőtt még bizalmasan vacsoráztam együtt a királlyal, — sóhajtott magában — most pedig itt kell lézengnem ezek közt a parlagi gavallérok és koldusok közt!

Richelieu megtartotta szavát és gondoskodott róla, hogy a király okvetlenül észrevegye Taverneyt.

Condé herceg éppen az inget adta a király kezéhez. De mikor ő felsége megpillantotta Richelieut, oly haragos mozdulatot tett, hogy a herceg majdnem kiejtette kezéből az inget.

— Bocsásson meg, kedves rokon, — mondotta a király, jelezni akarva, hogy haragos mozdulatának nincs személyes éle Condé ur ellen.

Richelieunak nem is volt kétsége abban a tekintetben, hogy kit illet az uralkodó bosszankodása. Azzal a szilárd elhatározással jött, hogy dülőre viszi a dolgot, még ha magára vonja is a király haragját. Tehát félrevonult, de olyan helyre állt, ahol a királynak el kellett mennie, mikor kilép a szobából.

XV. Lajos, mikor nem látta már, újra nyájas szóval fordult Condé herceghez.

De mikor ki akart lépni kabinetjéből, megint előtte állt legkecsesebb meghajlásával Richelieu.

— Ön még itt van, Richelieu ur? — kiáltotta az uralkodó szinte ijedten.

— Parancsára, felség.

— Akar tőlem valamit?

— Én, sire? Mit akarhatnék felségedtől? — felelte a herceg.

— Miért áll mindenhol az utamba? Szemmel láthatóan üldöz.

— Szeretettel és hódolatommal, felség, — felelte a marsal. — Az alatt a negyven év alatt, mióta felségedet szolgálom, mindig önzetlenül ragaszkodtam felségedhez. Legnagyobb ellensé-

geim sem mondhatják, hogy bármikor kértem volna valamit királyomtól.

— Mégis, mit akar? — felelte a király türelmetlenül.

— A magam számára semmit. Másvalaki kéri felséged engedelmét, hogy leróhassa háláját felségednek.

— Ki az?

— Olyan ember, sire, akinek része volt abban a tisztességben, hogy a király asztalánál ülhetett, akinek volt szerencséje megismerni felségedben a kellemes társalkodót — szerencséje, melyet sohasem fog elfelejteni.

— Nagyon ékesen beszél, Richelieu ur. Kire érti?

— Taverney barátomra.

— Barátjára? — kérdezte a király oly nyomatékkal, melyet lehetetlen volt félreértetni.

— Sire, fegyvertársam ő, — tette hozzá Richelieu. — Villars alatt szolgált velem együtt.

De ekkor észrevette, hogy a király megütközik ily barátságon, és így folytatta:

— Az ember barátjának szokott mondani mindenkit, aki nem ellensége, sire. Udvariassági forma az.

— Az a Taverney ur, akit ön barátjának mond, — vágott közbe a király — hijával van minden erkölcsnek.

— Hogyan? — kiáltotta Richelieu meghökkenve. — Tehát nem tévedtem. Gyanítottam.

— Olyan embert, aki hijával van minden finomabb érzésnek. Mégis csak ismernie kellett volna? Nem lett volna szabad bemutatnia. Rossz ember az, csunya szerepet vitt. Csak megvetéssel gondolhatok reá.

— Felséged ítélete ellen nincs felelőszó, — mondotta a marsal. — De ha az apa elég szerencsétlen, hogy visszatetszett felségednek, itt van

még egy bizonyos kékszemű és szöke haju angyal...

— Nem értem önt, herceg.

— De azt hiszem, sire, Taverney kisasszony...

— Fizikai tekintetben épp oly visszataszító, mint erkölcsi tekintetben az atyja.

— Hogyan? Eszerint mindnyájan tévedtünk volna? — kiáltotta a marsal megdöbbenve. — Az a bájos külső...?

— Hallani sem akarok többé arról a leányról, Richelieu ur. Borzadok, ha rá gondolok.

— Hogyan? — kérdezte Richelieu, összekulcsolva a kezét. — Hihető volna? De természetesen, ha felséged, az ország legjobb ismerője, a legcsalhatatlanabb bíró mondja nekem ... tehát szörnyszülött?

— Még annál is rosszabb! — kiáltotta a király. Beteg, még pedig rémes betegségben szenved. Elég annyi, hogy szót se róla többé! Borzadok, ha reá gondolok!

— Sajnálom a családot, — mondotta Richelieu — különösen pedig a fiatalembert.

— Már meg kire gondol ezzel? — kérdezte a király.

Ezuttal felségednek egy hű, őszinte szolgájára. Egy példászerű tisztre, kit felséged helyesen ítélt meg. Kegyét ebben az esetben nem fogja méltatlanra pazarolni.

— De kiről beszél?

— Az egyiknek fiáról, a másiknak testvérbátyjáról. Taverney Fülöpről, kinek fenséged ezredet adományozott.

— Én? Én ajándékoztam volna ezredet?

— Hogyne, sire, éppen ennek a Taverney Fülöpnek. Még nem kapta meg, de felséged harozottan megígérte neki.

— Eszét vesztette, Richelieu! Nem ígértem semmi affélét.

— Csakugyan nem, sire?

— De mibe nem avatkozik ön, herceg? Mi köze önnek a dologhoz?

— Semmi, felség. Mindenesetre tévedtem. Azt hittem, hogy felséged megtette azt az ígértet . . .

— Hogyan gondolhattam volna arra? Mivég-ből van hadügyminiszterem? Én adományoztam volna egy ezredet? Nem, Richelieu, ezredeket nem ajándékozzatok. Félrevezették. De most már hagyjon békében. Tönkretette a kedvemet. Elrontotta egész napomat!

E szavakkal hátat fordított a hercegnek és a bosszúság minden jele közt vonult vissza szobájába.

— Most legalább tudjuk, hogy hányadán vagyunk, — mondotta Richelieu megkönnyeb-bülten.

Kilépett a csarnokba. Taverney báró hozzá-sietett.

— Hogy állunk?

— Báró ur, — felelte Richelieu fagyos han-gon, büszkén egyenesedve ki, és lenéző pillan-tást vetve a báróra — arra kell kérnem, hogy ne szóljon többé hozzám.

— Hogyan mondja? — hebegte Taverney sápadtan rémületében.

— A legnagyobb mértékben magára vonta a király haragját, — felelte a marsal. — Aki meg-sérti a királyt, megsért engem is!

Elsietett. Taverney kábultan maradt helyén.

A csarnok ajtajában Richelieu szolgája várt gazdájára.

— Luciennesbe! — parancsolta a herceg.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

Andrée ájulásai

Mikor Taverney báró magához tért megdöbbenéséből és megmérhette szerencsétlenségének teljes nagyságát, még mindig forrva dühében, leányának lakására sietett. Andrée abban a pillanatban hallotta meg atyjának lépteit, mikor könyvvél a kezében éppen ki akart lépni szobájából.

— Ah, jó reggelt, Andrée! — szölitotta meg a báró. — Készülsz el hazulról?

— Igen, atyám.

— Egyedül?

— Hiszen tudod, hogy mióta Nicole eltűnt, nincs többé komornám.

— Elég baj, — mondotta a báró. — Magad nem tudsz izléssel öltözködni. Ahogy te öltözködsz, fiatal leány nem találhatja meg szerencsáját az udvarnál. Ma-holnap nevetségessé válsz egyszerűségre való törekvésseddel.

— Bocsásson meg, atyám, már nem fordíthatok sok időt az öltözködésre, mert a trónörökösné vár.

— Akkor eredj és jer vissza, mikor szabadulsz, fontos dolgokról kell beszélnem veled. De nem, így semmiesetre sem mehatsz, te leány. Ki kell pirosítani az arcodat, oly sárga vagy, mint a viasz. Hát nem veszed észre, mikor a tükörbe nézel? Andrée! Andrée!

De Andrée már a lépcsőn járt.

— Akkor legalább mondd, hogy beteg vagy! Tedd magad kissé érdekessé! — kiáltotta utána atyja.

— Óh, mondhatom minden hazugság nélkül, — felelte Andrée. — Csakugyan nem érzem jól magam.

— No, még csak az kellett, hogy megbeteged-

jék! Micsoda kényeskedés! — dörögte Taverney s egy karosszékbe vetette magát, gondolva, hogy majd megvárja.

Andrée a virágágyak közt sietett, magába szivta a virágok illatát és a friss reggeli levegőt s igyekezett erőt venni azon a kellemetlen érzésen, melyről nem tudta, mitől lepi meg. Nagy bajjal tette meg az utat Trianon előszobájáig. A trónörökösné szobája előtt Noaillesné várta.

— Nagy ideje már, hogy megérkezett, — mondotta. — Ő fensége várja.

Mária Antoinette, minthogy hiába várta felolvasónőjét, abbéjával beszélgetett. Az abbé elmondotta neki, hogy Párisban majdnem lázadás tört ki a gabona drágulása miatt. Hogy Sartines ur az utolsó pillanatban még megelőzte a bajt azzal, hogy a Bastilleba csukott öt embert, kik jelentékeny mennyiségű gabonát akartak összevásárolni a piacon.

Andrée belépett.

Mária Antoinettenek is voltak rossz pillanatai. Az abbé elbeszélése elrontotta kedvét; unalmasnak tartotta, amit Andrée felolvasott neki. Azt mondotta Andréének, intézze úgy, hogy korábban jöhessen. Sokat ad a pontosságra.

Andrée zavarba jött a dorgálás miatt; nem felelt semmit, bár mondhatta volna, hogy atyja tartóztatta és hogy nagy bágyadtsága miatt csak lassan jöhetett. Lehunyta szemét, s hirtelen olyan érzés lepte meg, mintha le kellene roskadnia.

— Mily könnyen elhagyja magát, mademoiselle! — sugta Noaillesné, ki hivatalának köszönhetett ezt a melléknevet: madame l'etiquette.

A trónörökösné már megbánta szigorúságát.

— Nem érzi magát jól, hercegné, — mondotta s felállt, hogy segítsen Andréének. — Láthatja, hogy oly halovány. Üljön le, szegény gyermekem. Abbé, hozzon ide egy széket.

Andrée leült. A trónörökösné jósága megnyugtató hatással volt reá.

— Tud már olvasni? — kérdezte Mária Antoinette.

— Óh, hogyne, királyi fenség, legalább azt hiszem...

Ujra kinyitotta a könyvet és tovább olvasott, de alig olvasott el néhány sort, a szavak elmosódtak, a betűk pedig táncra kerekedtek szemei előtt. Ujra elsápadt, hideg verejték gyöngyözött homlokán. Hangja elakadt.

— Már megint! — kiáltotta a trónörökösné. — Madame Noailles, komolyan beteg szegény. Még elájul.

Mária Antoinette maga sietett egy kis üvegért és beleszagoltatott Andréével. A bárókisasszony kissé jobban lett és fel akarta venni a könyvet, mely kiesett a kezéből, de a keze oly erősen reszketett, hogy képtelen volt reá.

— Így szokott kezdődni a himlő, — mondotta Noaillesné. — Jobb lesz, ha mindjárt visszakísértetjük családjához.

Az abbé megijedt és arra használta fel a hölgyek izgalmát, hogy lábujjhegyen kisompolygott a szobából.

— Engedje meg királyi fenséged, hogy eltávozhassam, — mondotta Andrée. — Magam is mehetek, kissé már jobban érzem magam.

— Hogyne ... és igazán nem szídom meg többé, ha mindjárt úgy a szívére veszi, — felelte a trónörökösné.

Megilletődve kapott Andrée a trónörökösné kezéhez és megcsókolta finom ujjainak hegyét. Aztán elment.

Még mindig hatalmában annak a különös szédülésnek, mely oly hirtelen vett erőt rajta, nem vette észre azt a két férfit, kik az egyik virágágnál álltak. Gilbert és Jussieu ur volt. Gilbert az

ásójára támaszkodott és hallgatta a tanárt, ki azt magyarázta neki, hogyan kell gondozni a gyöngé palántát. Egyszerre megpillantotta Andréet.

— Istenem! — suttogta és az ásó majdnem kiesett a kezéből.

Jussieu ur félbehagyta tudós magyarázatait.

— Mi baj? — kérdezte és szintén felpillantott.

— A kisasszony elájul, — hebegte Gilbert.

— Andrée csakugyan nagy bajjal vonszolta magát egy padhoz s erőtlenül roskadt le reá. A véletlen úgy hozta, hogy éppen abban az órában történt, mikor XV. Lajos meg szokta látogatni a trónörökösnét. Olyankor mindig a trianoni kerteken át vette útját.

Míg a két férfi a padhoz sietett, egy élő-sövény mögül hirtelen előtűnt a király alakja. Pompás barackot tartott a kezében s úgy látszott, azon gondolkodik, nem szolgálna-e inkább az ország üdvére, ha maga enné meg a remek gyümölcsöt, mint ha a trónörökösnének viszi.

XV. Lajos látta, hogy Jussieu ur futva közeledik a padhoz és kérdezte, hogy mi baj történt. Aztán megfordult és megpillantotta Andréet.

— Egy nő? — kérdezte. Mert rövidlátó volt és nem ismert reá mindjárt. — Mi baja történt?

— Elájult, sire, — hebegte Jussieu ur.

A király odalépett, most reáismert, és irtó-zattal mondotta:

— Már megint ez a leány! Szörnyűség! Aki-nek ilyen baja van, maradjon otthon. Nem illik, folyton görcsrohamba esni az emberek előtt!

Jussieu ur nem tudta, mire vélje a dolgot.

— Jer ide, Gilbert, — kiáltotta — te erős vagy. Vidd fel a lakására!

— Én vigyem, hozzáérjek? — kérdezte Gilbert megijedve. — Óh nem, nem teszem!

Azzal ő is megfutott. De legalább segítségért kiáltott.

Két kertészlegény, ki ott közel dolgozott, sietve tartott Jussieu ur felé. Felemelték Andréet s elindultak vele a lakására.

A feljáró lépcső előtt Andrée magához tért. A hangoktól figyelmessé téve, Taverney báró kinézett az ablakon. Láta leányát, aki Jussieu ur karjára támaszkodva, éppen a legfelső lépcsőfokra ért, és sietve ment le eléje.

— Mi történt veled? — kérdezte.

— Semmi különös, atyám, — felelte Andrée.
— Megszédültem...

— Küldjön mindjárt orvosért, báró ur, — tanácsolta Jussieu. Aztán magukra hagyta őket.

A báró bevezette leányát a szobába.

— Bizonyára nincs komolyabb jelentősége, — mondotta — úgy-e bár, nincs különösebb bajod?

— Nyissa csak ki az ablakot, atyám, — felelte Andrée bágyadtan. — Friss levegőre van szükségem.

— Akkor kihallani minden szavunkat, de nem bánom, — mondotta Taverney — hiszen halkan is beszélhetek. Nagyon csodálom, leányom, hogy a király, ki oly jól ismer, nem rendel számodra jobb lakást.

— Nincsenek itt Trianonban megfelelő lakások a kiséretnek, hiszen tudja, atyám, — felelte Andrée. — Aztán még a király alig is ismer. Gondoskodott rólunk, de vannak elegenden, akik reászorulnak egy király segítségére.

Taverney erősen a szeme közé nézett leányának.

— De mégis tehetnél valamit érdekemben és a bátyád érdekében, — mondotta. — Akarod-e megkérni a királyt valamire? Igen, vagy nem?

— Megteszek mindent, amit parancsol, atyám! De nem fél, hogy tolakodónak vagy kapzsinak fo-

gunk látszani? Jusson eszébe, hogy ő felsége már megajándékozott egy ékszerrel, mely megér majdnem százezer livret, és hogy Fülöp ezredet fog kapni. Nem elég ennyi a királyi jótéteményből?

A báró gunyosan kacagott fel.

— Szép jótétemények! — kiáltotta. — Mondom, hogy tudok mindent. Csak add a tartózkodót, a mellékgondolatok nélkül járó ártatlanságot! De biztosítalak, ha így folytatod tovább, nem érhetsz célt. Ha meg akarod alapítani családot szerencsés-jét, mondd meg neki, mielőtt megint beszél veled, hogy bátyád várja kinevezését, te pedig szebb lakást kérsz tőle.

— Nem tudom, mit akar, — felelte Andrée.

— Nem baj, elég, ha én tudom.

— Az nem elég, ha ketten beszélnek egymással.

— Csak mondd a királynak, amit tanácsoltam, és mondd meg neki azt is, — kiáltotta Taverney — hogy nem illik ő felségéhez, hogy olyan...

Andréenak úgy tetszett, hogy kezdi érteni. Összeszedte magát és éppen szavába vágott, hogy kiöntse előtte szívének minden felháborodását, mikor kívülről léptek hallatszottak.

A báró kisietett, hogy lássa, ki jön a leányához. Andrée legnagyobb csodálkozására látta, hogy hódolatteljesen áll félre az ajtóból. A következő pillanatban belépett a szobába egy fekete ruhás ur kíséretében a trónörökösné.

— Kis beteg, — mondotta a trónörökösné — segítséget hoztam magammal. Jöjjön doktor, vizsgálja meg a kisasszonyt és mondja meg nekünk, mi baja?

— Oh, mily jóságos királyi fenséged! — hebegte Andrée. — Hogyan is merészelhessem, itt fogadni nálam?

— Azt akarja monndani, hogy ebben a rossz lakásban? — felelte Mária Antoinette. — Minden-

esetre én vagyok az oka. Meglátom, lehet-e segíteni rajta. Mutassa a doktornak kezét. Louis doktor, az udvari orvosom.

Az orvos még fiatal ember volt. Okos és éber szemeivel fürkészve nézett körül és szemügyre vette a beteget, atyját, a szoba egész berendezését. Megérintette a beteg ütőerét.

— Irtózom minden ételtől, — felelte az orvos kérdéseire Andrée. — A hideg ráz, néha vértódlást érzek a fejemben, máskor hirtelen forróság önt el, aztán hányásingert és szívdobogást érzek, és ájulás környékez.

Louis doktor komoly ráncokba szedte homlokát. Kisvártatva elbocsátotta Andrée kezét és elfordult.

— Nos, doktor? — kérdezte a trónörökösné. — Veszedelmes a baj?

— Egyáltalában nem is betegség, — felelte az orvos. — Egészen természetes állapot.

— Hogyan? De úgy-e bár, veszedelmessé válhatik? — kérdezte Mária Antoinette.

— Rendszerint nem, — mosolygott az orvos.

— Mit fog rendelni neki? — kérdezte a trónörökösné.

— Semmit. Ez ellen nincs szer.

Igy szólva, elkészönt azzal az ürüggyel, hogy még más látogatásokat is kell tennie.

A trónörökösné ott maradt Andréénál.

— Tehát legyen nyugodt, kedves gyermekem, — mondotta neki. — Ha az orvos még csak nem is ír semmit, akkor nem lehet komolyabb baja.

— Hiszen akkor megszakítás nélkül végezhetem szolgálatomat fenségednél, — felelte Andrée. — Örülök. De bármit mond az orvos, csak azt mondhatom, hogy éppen nem érzem jól magam.

— Báró ur, — fordult Mária Antoinette Taverneyhez — legyen gondja a leányára.

És így szólva, elbucsuzott.

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET

Richelieu ur elméssége

Richelieu herceg, mint láttuk, azzal a gyors elhatározással és azzal a tudatos akarattal ment ki Luciennesbe, mely jellemző tulajdona volt az egykori bécsi nagykövetnek és mahoni győzőnek.

Mint legjobb barátságuk idején, mosolyogva lépett be Dubarry asszonyhoz, ki egyedül volt Aiguillon urral.

— Ön az, herceg? — kérdezte a grófné. — Megint eljön hozzám? No, jobb későn, mint soha.

— Asszonyom, soha sem szüntem meg vágyódni Luciennes után, — felelte Richelieu. — Azzal, hogy ismét eljövök kegyedhez, csak szívem parancsának engedek.

A grófné és Aiguillon hangosan felkacagott.

— Nevetnek? — kérdezte Richelieu ártatlanul.

— Aiguillon ur bizonyíthatja, herceg, hogy ma féktelen jó kedvemben vagyok, — felelte a kegyencnő. — Miért is ne örülnék. Az, hogy újra eljött, jó időre vall. Olyan ön, mint az a poétikus madár, melynek megjelenése szélcsendet jelent a vihar után. Hogyan is hívják azt a madarat, Aiguillon, önnek tudnia kell, hiszen verseket is ír?

— Jégmadárnak, grófné, — felelte Aiguillon.

— Igen, annak, — folytatta Dubarryné — de ne vegye rossznéven marsal, hogy madárhoz hasonlítom.

— Semmiesetre sem, asszonyom, már azért sem, mert a hasonlat találó, — felelte Richelieu — mert csakugyan jó híreket hozok.

— No, halljuk! — kiáltotta Aiguillon.

— Csak lassan, Aiguillon, — kacagott a grófné. — Hagyjon időt a bácsijának, hogy kigondolhassa.

— Oh, dehogy, készen vannak már azok a jó hírek, — tiltakozott a marsal — sőt már el is avultak.

— Hallja, marsal, ha elcsépeelt történeteket akar feltálalni... de mindegy, mondja el.

— Ugy látszik, grófné, mintha a hadicsel, melyet oly okosan gondolt ki, a legkitünőbb sikerrel járt volna. A király csakugyan beugrott.

— Mit mond? Én nem tudok semmiről.

— Oh, asszonyom, ne legyen képmutató!

— Kedves bátyám, beszéljen világosabban, — mondotta Aiguillon herceg — hiszen látja, mily feszült érdeklődéssel hallgatjuk!

— Ön sem tud semmit, kedves öcsém? — mondotta Richelieu. — Nem avatta volna be a grófné? Csakugyan nem mondotta volna meg, milyen játékra határozta el magát a királlyal szemben? A király mindenesetre mindent észrevett — és megijedt. Mert, ugy-e, azt akarta elérni, grófné?

— Megöl a türelmetlenségemmel! — kiáltotta Dubarryné. — Micsoda játékról beszél?

— Ej, asszonyom, hát az unokaöcsémekkel való látszólagos jó viszonya...

Aiguillon elsápadt, de a grófné nem esett ki oly könnyen a sodrából.

— Még mindig nem értem önt, marsal, — mondotta, összeszorítva az ajkát és dobbantva a lábával. — Semmi találós kérdést, herceg!

— Ugyan, valljon szint, drága grófné, — folytatta Richelieu. — Ne tagadja már! Féltem, hogy ő felsége kedvét találja lelni a kis Taverney Andréában, és — szokott merészségével — elhatározta, hogy féltékennyé teszi ő felségét. Evégből kiválasztott magának egy daliás, szellemes urat és úgy tett, mintha kedvesévé tenné.

— Kedvesemmé? Kérem... mire alapítja ezt a képtelen vádat? — kiáltotta a grófné.

— Oh, senki sem vádolja, asszonyom, mindenki csodálja! — felelte Richelieu. — Mire alapítják ezt a csodálatot? Rendkívül okos eljárására. Tudta azt a látszatot kelteni, mintha egyedül akarna tölteni ezzel az urral egy éjszakát. Olyan este történt, mikor éppen kegyednél voltam. Tehát észre kellett vennem. Aztán úgy tett, mintha ezt az urat másnap reggel egész titokban küldené el, amit szintén észrevettek. Erre aztán arról csiripelt minden veréb, a király megtudta és a királynak volt miért megszeppennie. Hogy aztán el ne veszítse kegyedet, sietett lemondani Taverney kisasszonyról.

Mikor idáig jutott, elővette a burnótszelencéjét és nagy lelkingugalommal szippantott egyet belőle. A grófné és Aiguillon nem tudták, hogyan viselkedjenek.

— A dolognak minden látszat szerint az a vége, — tette hozzá Richelieu — hogy a király tudni sem akar többé a kis Andrééről.

— Ezennel kijelentem önnek, — felelte Dubarryné — hogy félrebeszél. Sokkal több fortélyosságot tulajdonít nekem, mint amennyi van bennem. Sohasem akartam ily eszközökkel féltékenységet kelteni ő felségében.

— Drága grófném, — mosolygott Richelieu — a hölgyek a legfinomabb diplomaták, a diplomata pedig sohasem vallja be cselfogását, legkevésbé pedig, mikor célt ért vele. És célt ért vele, asszonyom! A király akárhova kívánja a Taverneyk egész pereputtyát. De, mélyen tisztelt grófné, én akartam lenni az első, aki meg hozza ezt a jó hírt, és így hálálja meg? Mert, úgy-e bár, megtudta, hogy az öreg Taverney el akarta adni leányát a királynak? Kigyó az az ember. Engem is befont. Adta velem szemben a régi fegyvertársat és szerencsésen rászédett. Tisztára elvette a józan ítélőképességemet. De annak most már vége. Olyképpen

adtam ki az utat a vén kerítőnek, hogy most már tudja, hányat ütött az óra, és mi vagyunk az urak a csatatéren.

— S a király?

— Kitudtam ő felsége titkát. Most már tudom, hogyan vélekedik az apáról, a leányáról meg a fiáról. Az apát kerítőnek mondotta, a leányát torzszülöttnek, a fiát pedig... nos, arról ő felsége egészen megfélekezett, egyáltalában nem is emlékszik már reál!

— Kitünő! Eszerint megszabadultunk volna az egész családtól? Nem kellene visszaküldeni őket a fészükbe?

— Fölösleges, már nem okozhatnak bajt.

— De a király egy ezredet ígért a fiúnak? — kérdezte a grófné.

— Mélyen tisztelt asszonyom, kegyednek jobb emlékezőtehetsége van, mint a királynak. De hát a fiatalember nem bátyja már egy megkívánt szép leánynak.

Aiguillon hallgatott. Igyekezett tisztán látni, hogy voltaképpen miért is jött ki Richelieu herceg Luciennesbe. Érett megfontolás után úgy vélte, a marsal így reméli legbiztosabban visszahódítani veszített helyzetét. Titokban intett Dubarrynének, ki elérte, hogy mit akar. A grófné meghívta a marsalt, hogy igyék meg vele reggelire egy csésze csokoládét. Aiguillon elköszönt.

— Kedves herceg, — mondotta Dubarryné, mikor magukra maradtak — most megint jóbarátok vagyunk. Mondja meg őszintén, voltaképpen miért fáradt oly nagyon, hogy a király ágyába juttassa azt a kis bábut?

— Grófné, — felelte Richelieu, hörpentve egyet a csokoládéjából — magam is felvettem magamban ezt a kérdést, de igazán nem tudom.

HARMINCADIK FEJEZET

A testvérek

Richelieu ur tudta, hogyan áll Fülöp dolga. és jólélekkel adhatta volna hírül visszatérését, mert reggel, mikor odahagyta Versaillest és Luciennesbe hajtatott, a Trianonba vivő országun túl találkozott vele és elég közel járt hozzá, hogy megláthatta arcán a szomorúság és nyugtalanság jeleit.

Fülöpöt elfelejtették Reimsban. Mikor oda ment, a királyi kegy napfénye süttött reá; tisztársainak tolakodó barátkozása, mely alig leplezte el gyors előléptetése miatt érzett irigykedésüket, felebbvalóinak előzékenysége, melyen meglátszott, hogy be akarják magukat hizelegni a király kegyencének, mélyen ellenszenves hatást tettek reá.

De mikor nem érkezett meg a kinevezése s mikor azt kellett hinni, hogy hirtelen elvesztette a király kegyét, akkor a barátság előbb hidegséggé, aztán visszautasítássá változott át, és Fülöp visszakívánczolt hadnagynak Strassburgba, vagy szeretett volna megint Taverney magányában élni, ahol még semmit sem tudott az udvari élet szélyeiről.

Csüggeteggé vált és szerette volna, ha kiöntené szívét huga előtt, kinek ítéletére sokat adott. Levelet irt atyjának. De nem kapott reá feleletet, és Andrée sem irt, bár megígérte, hogy minden héten hirt ad magáról. Nem bírt tovább nyugtalanságával, s minthogy semmi sem kötötte már Reimshoz, elhatározta, hogy visszatér Versaillesbe.

Három napig tartott utja. Minél jobban közeledett céljához, annál jobban bántotta a bizonytalanság.

Déltájban érkezett Versaillesbe. Mindjárt a parknak ahhoz a kapujához ment lován, ahol el-

bucsuzott Andréétől. Eszébe jutott az az óra és emlékezett azokra a rettegésekre, melyeknek nővére kifejezést adott. Mély elfogódottság nehezült lelkére, határozatlan félelem vett erőt rajta.

Mikor a fasorba kanyarodott lován, a zajtól figyelmessé téve, egy ember lépett elő a bozótból. Gilbert volt.

Megismerték egymást. Egy hónapja bolyongott a királyi kertekben, lelki gyötrelmeitől kínózva, folyton hallgatódzva, kémelve, rettegve, nyugalma nem lelve a kertész fiu. Arca meghalványodott, szemei nyugtalan fényben lobogtak.

Mikor észrevette Fülöpöt, gyorsan vissza akart húzódni; de az nevéen szólította. Gilbert menekülni akart, de a lovag másodszor is oly barátságosan hívta, hogy a fiu megállt.

— Nem ismertem meg, lovag ur, — mondotta reszketve. — Azt hittem, hogy felügyelő jön és megijedtem, mert máshol volna dolgom.

Fülöp leszállt a nyeregből, kantárszárán fogta lovát, a másik kezét pedig Gilbert vállára tette. Érezte, hogy a fiu reszket és kérdezte tőle, hogy nincs-e valami baja.

— Oh semmi, lovag ur, — felelte.

— Tudom, hogy nem szeretsz bennünket, Gilbert, — folytatta Fülöp. — Apám kiméletlen volt hozzád, de hiszen én mindig barátságosan bántam veled és nővérem is mindig szeretett.

— Oh nem, oh nem, — kiáltotta Gilbert oly hangon, melyet senki sem érthetett meg; mert volt benne vád Andrée ellen és volt benne önvédelem. Kicsendült belőle a megbánás is.

— No igen, hugom büszke, de jó szíve van, — mondotta Fülöp. — Tudod-e, hol van most?

— Hogyan tudnám? — felelte Gilbert. — Valószínűleg fenn a lakásában. Mióta Nicole megszökött...

— Micsoda? Nicole már nincs itt?

— Megszökött kedvesével, — folytatta Gilbert. — Én legalább azt hiszem. Többet nem tudok róla. Egész nap a kertben dolgozom és nem tudom, mi történik a kastélyban. Amennyire tudom, Andrée kisasszony most éppen beteg.

— Beteg? — kiáltotta Fülöp — és éppen ezt nem mondtad meg mindjárt? Mi baja van?

— Elájult a kertben, — mondotta Gilbert. — Éppen most van nála a trónörökösné az udvari orvosával.

Fülöp átadta lovát a fiunak és sietett a ház felé.

Gilbert az istállóba vezette a lovat.

Mikor Fülöp belépett, Andrée a kanapén feküdt. Minthogy az utóbbi időben nem tűrte a virágok erős illatát, eltávolította a szobából kedves virágait. Félig ébren feküdt; úgy látszott, nem hallja, mikor bátyja belép. Úgy tűnt fel, mintha zavaros álom győzönné.

Halkan lépett közelebb Fülöp, mert azt hitte, hogy alszik, és nem akarta felébreszteni. Nézte halovány arcát, de észrevette, hogy a szeme nyitva van. Ekkor mély nyugtalanság vett erőt rajta. Andrée oly mereven és vadul nézett, hogy féltette az eszt. Önkénytelen mozdulatot tett.

Andrée ekkor felpillantott, hangosan felkiáltott, fölegyenesedett és karjaiba vetette magát.

— Fülöp! — kiáltotta — te vagy az?

— Igen, én vagyok, kis hugom, — felelte, megölelve a derekát. — Beteg vagy, hallom. Mi bajod van?

— Andrée kacagott, hogy megnyugtassa; de a kacaja oly erőltetett volt, hogy Fülöp még nyugtalanabb lett utána.

— Kitől hallottad? Hiszen nem is igaz. Egészen jól érzem magam. Kissé szédültem, de az elmulik.

— De oly sápadt vagy, Andrée, a kezed azelőtt forró volt, most pedig jéghideg.

— A meglepetés miatt van, nem vártalak.

— Óh, kedves Andréel — kiáltotta Fülöp aggódva, és a szívére szoritotta.

Andrée újra gyöngült és leroskadt a pam-lagra.

— A kis üveget! — sóhajtotta, az asztalra mutatva.

Fülöp odaugrott és átadta neki. Aztán ki-nyitotta az ablakot.

— Lásd, már megint elmulik, — mondotta Andrée s mohón szívtá a friss levegőt. — Nem komoly baj. Úgy kívántam, hogy megjöjj, és ki-vánságomnak egész váratlan teljeseése fel-izgatott, elgondolhatod.

— Ebből csak azt látom, hogy szeretsz, Andrée, — felelte Fülöp. — De mivel magyará-zod ezeket a gyengeségi rohamokat?

— Nem tudom magyarázni semmivel... Talán a tavaszi meleg, a virágok illata az oka, tudod, hogy az idegeim nagyon érzékenyek.

— Meglehet. Az erős virágillat veszedelmes.

— Két hét óta nem tűröm már a szobában, — mondotta Andrée. — Azelőtt úgy szerettem a virágot; most irtózom tőle. De képzeled csak, amiatt az ájulási roham miatt most én lettem a legfőbb érdeklődés tárgya az udvarnál, mert a trónörö-kösné meglátogatott. Óh, nagyon kedves és jó hozzám. Magával hozta udvari orvosát is. Az meg-vizsgált és kijelentette, hogy nem is vagyok beteg, fölösleges bármit is rendelnie. Most már, úgy-e, magad is hiszed, hogy nincs komolyabb bajom? Ugyan ki is ijeszthetett úgy reád?

— Az az együgyű Gilbert.

— Gilbert? — mondotta Andrée ingerülten. — És elhitted annak a naplopónak? Nem való az másra, mint hogy rosszakat beszéljen. Minden nap

az utamba kerül, és ha egyszer nem látom, bizonyos, hogy hallok róla valamit.

— Ne indulj fel mindjárt ... már megint el-sápadsz.

— Óh Istenem, igen, igen — de csakugyan ...

— Különös! — suttogta Fülöp.

— Ne sétálnánk egyet, édes Fülöp? — kérdezte Andrée. Tíz perc múlva megint jobban leszek.

— Nagyon szívesen, Andrée, de előbb pihend ki magad kissé, — ajánlotta Fülöp.

Andrée megint leült a pamlagra és maga mellé vonta bátyját.

— Miért nem írtad meg, hogy meg akarsz jönni? — kérdezte.

— És miért nem adtál oly soká hirt magadról? — felelte Fülöp. — Két hete semmi hír.

— Igaz, annyi ideje már, hogy nem érzem jól magam.

— No, mit kerestem volna még ott? Senki sem gondolt már reám, még a saját hugom sem. Tudod még, hogy mily sietséggel kellett elutaznom innen; de mikor Reimsben voltam, nem hallottam többé semmit az ezredről, amelyért hirtelen el kellett utaznom, s amelyet a király Richelieu ur utján megígért.

— Óh, kedves Fülöp, oly dolgok történnek itt, melyeket nem érthetek meg; azért nem is csodálom azt sem, ami veled történt. Richelieu ur csak szóval tartja apánkat. Folyton azt ígéri neki, hogy elmegy a királyhoz és beszél vele és apánk még mindig hiába vár arra.

— De hiszen a király eleinte oly kegyes volt hozzánk? — mondotta Fülöp.

— A király szeszélyes, — felelte Andrée. — Kezdetben élénken érdeklődött irántam, aztán egyszerre elhidegült, hogy miért, nem tudom. Reám sem néz többé, ma pedig, mikor a kertben

elájultam — csakugyan, mintha mulatságból, vagy szándékosan tettem volna — a király abban a szerencsétlen pillanatban éppen Nagy-Trianonból jövet, átment a kerten. Jussieu ur hozzám sietett és segíteni akart rajtam. A király megpillantott, zord arcot vágott és néhány barátságatlan szót dörmögött. Aztán, szemmel láthatóan a legnagyobb bosszúsággal, hirtelen elrohant. De igazán nem tettem róla, kedves Fülöp. És mindezt végig kellett hallgatnia annak a Gilbertnek is!

— Ne légy oly engesztelhetetlen hozzá, Andrée. Megvetően bánsz vele, vettem észre magam is ... de Andrée, mi bajod megint?

Andrée hátradőlt, és ezuttal a szeszkes üvegszékbe sem ébresztette fel ájulásából. Fülöp kénytelen volt várni, míg magához tér.

— Ezek a rohamok — mondotta — nálam bátrabbakat is megijeszthetnének; semmiesetre sem volna szabad oly könnyen vened. Magam fogok beszélni a doktorral. Hol találhatom?

— Hét órakor szolgálata van a trónörökösné asszonynál.

— Helyes, itt várok, míg jönni látom.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET

Elszólás

Fülöpnek reményében való megcsalatkozásáról, a király feledékenységéről, Richelieu ur két-színű magatartásáról beszélgettek most.

Mikor az óra hetet ütött, Fülöp átsietett a trónörököspár lakásának feljáró lépcsőjéhez. Csak öt percig várt, aztán látta közeledni az orvos magas, komoly alakját, melyet Andrée leírása nyomán mindjárt felismert.

— Bocsásson meg, — szölitotta meg — Louis doktor urhoz van szerencsém?

— Az vagyok.

— Egy szóra, ha kérnem szabad doktor ur.

— Szolgálatom van a trónörökösné asszony-nál, uram.

— Doktor ur, — folytatta Fülöp, tartóztatva, — Taverney kisasszonyról van szó, egy ifju hölgy-ről, aki a trónörökösné udvarához tartozik. Ő kirá-lyi fensége nem beteg, ennek a hölgynek azonban szüksége van tanácsára.

— Megint görcsei vannak? — kérdezte az orvos.

— Egy óra alatt négyszer ájult el a karjaim között.

Az orvos különös pillantást vetett a fiatal-emberre.

— A karjai között? — kérdezte. — Ah, tehát kegyed a kedvese?

Fülöp két lépéssel hátrált, kezével a hom-lokához kapott és elsápadt mint a halál.

— Uram, — mondotta — vigyázzon magára, a nővéremet sérti meg.

— A nővérét? Taverney kisasszony a nővére?

— Igen, uram, és nem gondolom, hogy olyat mondtam volna, ami feljogosította volna erre az elszólásra.

— Óh, bocsássa meg tévedésemet, de ahogy megszölitott, gyöngédebb részvétet gyanítottam szavaiból a testvér együttérzésénél. De most már engedje meg...

— Óh uram, nővéremet kedvese vagy férje sem szerethetné mélyebben és nagyobb bensőség-gel, mint én.

— Helyes, ebben az esetben megérthetem, hogy gyanításom sérthette önt, bocsánatot kérek; megengedi, uram ...

A doktor azzal oly mozdulatot tett, mintha folytatni akarná utját.

— Őh doktor, legalább nyugtasson meg előbb nővérem állapota felől, — kérte Fülöp.

— De ki tette nyugtalanná? — felelte Louis doktor.

— Doktor, én mindenek fölött szeretem humort. Azzal a feltevésével, hogy a kedvese vagyok — oly különös hangon mondotta — gondolkodóba ejtett. Kérdése ott maradt a szívemben mint egy tör beletört pengéje. Miért akar kitérni a válasz elől? Mi az, amiről beszélnek ugyan a szeretővel, de a testvérrel nem?

— Uram, ön annyira fel van indulva ebben a pillanatban...

— Hogyan? Hát oly borzasztó valami, hogy szükségem volna minden bátorságomra, hogy meghallgassam? Beszéljen! Esküszöm önnek, teljesen nyugodt maradok. Csak ne feszítsen kinpadra. Ez a betegség ... vagy talán ez a szégyen ... Szent Isten, nem vág a szavamba...

— Isten önnel, Tavrney ur, — mondotta az orvos megilletődött hangon.

— Nem, nem szabad elhagynia, — kérte esdve Fülöp. — Csak egy szót, doktor, többet nem kívánok.

— Kérdezze meg nővérétől magától. Bátyjának, akit bizonyára épp úgy szeret, mint az őt, talán felel. Én nem mondhatok semmit. Isten önnel!

— Doktor, kétségbeejt! — kiáltotta Fülöp. — Elveszítsem a nővérembe vetett hitemet, bűnösnek higgyek egy angyalt? Mondjon legalább bizonyítékokat. A tudomány néha téved... Bizonyára ön is adott már téves diagnózisokat...

— Ritkán, — felelte az orvos — ily esetben soha.

— Még egy kérdést, doktor! — mondotta

Fülöp. — Az örüléshez érzem magam közel. Beszélni fogok a nővéremmel, de csak akkor, ha meglesz a teljes bizonyosságom. Jöjjön el hozzám, mikor végzett a trónörökösné asszonynál. Esdve kérem, jöjjön el.

— Nem sok értelme van, — felelte az orvos; — de minthogy oly nagy sulyt vet reá, eljövök.

— És ha tévedett, beismeri?

— Örömmel, uram. Magam is azt kívánom, hogy bár tévedtem volna.

Az orvos elment, Fülöp megrendülten állt helyén. Nem tudta, mit gondoljon, mit tegyen. Alig birva gondolataival, felnézett a csillagos égbe és a hercegnő ablakaira, melyek ép kivilágosodtak.

Mire visszafelé indult nővéréhez, kissé lecsillapodott. Görcsösen ragaszkodott ahhoz a lehetőséghez, hogy hátha tévedt az orvos. Mert sokkal inkább mondhatta fel a szolgálatot annak az orvosnak a tudománya, mintsem hogy nővérének erénye lett volna semmivé.

HARMINCKETTIK FEJEZET

Számonkérés

Andrée megijedt, mikor újra belépni látta Fülöpöt. A lovag sápadt volt és nagyon el volt változva az arca. Mi változtathatta meg ennyire ily rövid idő alatt?

— Oly rosszul áll a dolgom? — kérdezte Andrée. — Megijesztett az orvos?

— Még egyszer eljön hozzád, — felelte Fülöp. — Remélem, nem kellemetlen neked?

És mélyen a szemébe nézett.

— Nem, remélem, akkor megnyugtat téged, — felelte Andrée egyszerűen.

— Kis hugom, — mondotta Fülöp szelid

hangon — szeretsz-e még úgy, mint gyermekkorunkban?

— Hogyan kételkedhetel abban? — felelte Andrée. — Senki sem oly kedves nekem a világon, mint te.

Fülöp megfogta a kezét.

— Nem korholnálak érte, Andrée, — mondotta — ha szeretnél még valakit rajtam kívül is. Abban a korban vagy, kis hugom, amikor a leányszív megköveteli jogát. Isten maga is megparancsolja a nőknek, hogy hagyják el családjukat és kövessék férjüket.

Andrée csodálkozva nézett Fülöpre.

— Miért beszélsz férjéről? — hebegte.

— No igen, beszéljünk előbb a kedvesről, a vőlegényről, — folytatta Fülöp. — Andrée, én voltam a te leghivebb barátod, mindig beavattál gondjaidba. Másképp fordult volna? El akarod titkolni előttem szerelmedet?

— Szerelmemet? — felelte Andrée csodálkozva. — Nem értelek!

— Jól van, akkor érthetőbben kell beszélnem, — felelte Fülöp. — De ha szavaim a szégyen pirosságát kergetik arcodba és fájni fognak, akkor ne engem okolj. Helyén nem levő bizalmatlanságoddal arra kényszerítesz, hogy erőszakkal csikarjam ki titkodat.

A szeme közé nézett. Andrée nyugodtan, de a legnagyobb csodálkozás kifejezésével viszonozta pillantását. Fülöp felszökött helyéről és nagy léptekkel ment végig a szobán. Nem tudta, mit tartson arról a nagy nyugalomról, mellyel gyanujára felel.

Andrée, mikor látta fel s alá járni s látta, hogy keresi a szavakat, odalépett hozzá, karjára tette kezét:

— Fülöp, nézz a szemembe, úgy mint én a tiedbe! Látsz benne titkot?

— Látok, — mondotta Fülöp tompán — szeretsz valakit, Andrée!

— Én? Nem tudok róla! — kiáltotta.

— Vagy valaki szeret téged!

— Az az ismeretlen semmiesetre sem adta eddig tudtul, hogy szeret, — felelte Andrée nyugodtan.

Őszintesége, tiszta pillantása, lényének elfogulatlansága nem hagyott kétséget. A gyanu alaptalan volt, a doktor okvetlenül tévedett. Hogyan is változhatott volna meg elutazása óta oly váratlanul a tiszta, szüzi lelkű Andrée? Épp oly ártatlan, épp oly romlatlan ő most is, mint azon a napon, mikor elváltak egymástól.

Fülöp megkönnyebbülten lélekzett fel, hirtelen támadó öröm áradt a szívébe, boldogan ölelte szívére hugát.

Ekkor lépett be az orvos. Andrée megijedt s úgy látszott, megint közel van az ájuláshoz. Ajkához szorította zsebkendőjét s egy szék támlájához kapott, hogy el ne essék.

Fülöp az orvos felé tartott.

— Hozta Isten, doktor ur! — mondotta. — Láthatja, épp oly nyugodt vagyok, mint amily heves és nyugtalan voltam ezelőtt. Tanácsa szerint beszéltem hugommal, és meg vagyok nyugtatva.

Louis doktor nem felelt. Odalépett Andrée-hoz és megtapintotta ütőerét.

— Lovag ur, — mondotta Fülöpnek. — Kérem, hagyjon magamra nővérével.

Fülöp megint megijedt.

— Hogyan? — hebegte, de az orvos csak egy kézmozdulattal felelt.

— Jól van, magára hagyom vele, — mondotta Fülöp tompa hangon — te pedig, Andrée légy teljesen őszinte az orvoshoz.

Megszorította hugának kezét és mosolyogni

próbált. Andrée semmit meg nem értve nézett egyikökről a másikukra.

A doktor úgy állította a lámpát, hogy megfigyelhette Andrée arcát. Kezében tartotta kezét és mellette maradt, nem mint orvos, hanem mint gyóntatóatyja.

— Kisasszonyom, — kérdezte — kegyed kívánta-e, hogy még egyszer beszélhessen velem, vagy csak bátyjának kívánságára vagyok-e itt?

— Bátyám azt mondotta, hogy ön még egyszer el akar jönni, — felelte Andrée. — Az után, amit ma reggel bajom könnyű természetéről mondtott, én nem fárasztottam volna ide.

— Bátyja bizonyára indulatos ember és féltékenyen őrzi családjá becsületét, — felelte az orvos — úgy-e, azért nem merte feltárni előtte a szivét?

Andrée oly pillantással nézett az orvosra, melyben benne volt egyéniségének minden büszkesége.

— Mit akar ezzel mondani? — kérdezte.

— Azt hiszem, fél bátyjának haragjától, — folytatta Louis doktor rendületlenül — de én nemcsak a test, hanem a lélek orvosa is vagyok. Amit látok és tudok, fölöslegessé teszi önre nézve egy kinos vallomás felét, s nekem jogom van betegeim őszinteségére.

— Uram, — felelte Andrée — láttam, hogy bátyám nagyon nyugtalan, tudom, hogy nem ámit semmivel — tudom azt is, hogy olyan ember ön, aki komolyan fogja fel hivatását — de igazán, ha nem volnék szilárdul meggyőződve minderről, azt hihetném, összebeszéltek egymással, hogy valami játékot üzzenek velem.

— Kisasszonyom, — felelte Louis doktor — mivégből ez a színlelés?

— Uram! — kiáltotta Andrée.

— Vagy úgy mondjam, képmutatás?

— Ön sérteget!

— Nem, kedves gyermekem, — mondotta az orvos teljes nyugalommal — nem akarom sérteni, segíteni akarok rajta. Nem tántorit el ettől semmi haragos pillantásával. Ha azt akarja, hogy ne alkossak önről kedvezőtlen véleményt, legyen őszinte hozzám.

— Nem tudom, mit akar, — kiáltotta Andrée. — Inkább ön legyen őszinte hozzám! Miféle titkot kerülget ön? Micsoda betegség az, melyet rajtam talál?

Felállt és dacos, majdnem fenyegető pillantással nézett az orvosra.

— Tehát jól van! Azt hiszi, a tudomány megtevédhet, vagy képes tévedésben hinni, ha kegyed állhatatosan tagad. Azt hiszi, titkolhatja állapotát a világ előtt. Tegyen le róla, kisasszony. Egyetlenegy szóval letörhetem büszkeségét. Kegyed — áldott állapotban van.

Andrée felkiáltott és hátradőlt a pamlagra.

Az ajtó kinyílt és Fülöp berohant a szobába.

— Nyomorult! — kiáltotta s megállt az orvos előtt. — Hazudik!

— Fiatalember, — felelte az orvos teljes nyugodtsággal — tudom, hogy mit mondok. Megkért, hogy végezzek még egy vizsgálatot. Megtettem. Meggyőződéseem szilárd, tévedésről nem lehet szó. Családos ember vagyok, — tette hozzá csillapító hangon, mert megilletődött Fülöp kétségbeesésén — érzem, mennyire fájhat ez önnek. Felajánlom önnek szolgálataimat, legszigorubb titoktartásomat. Most pedig Isten önnel, Taverney ur!

Fülöp egy székre roskadt. Mikor az orvos elment, felállt, bezárt ajtót, ablakot és odalépett Andrée elé, ki merev pillantással kísérté mozdulatát.

— Megtévesztettél, — mondotta Fülöp — engem, a bátyádat, ki mindenekfölött tisztelt és

szeretett. Gyalázatba döntöttél bennünket, mindnyájunkat. Titkodnak talán híre ment már. Ha legalább őszinte lettél volna, ha legalább beismerted volna nyíltan ballépésedet. De megtörtént az, ami lehetetlen, ami elképzelhetetlen — most már csak elégtételről lehet szó, csak arról, hogy megóvjuk becsületünket, melyet beszennyeztél, és ezért elveszed büntetésedet, mint ahogy elvetemült teremtetéseket szoktak megbüntetni. Ismerd be bűnödöt, vagy...

— Fenyegetődzöl! A testvér fenyegeti a testvért? — kiáltotta Andrée büszkén.

— Nem a testvért, hanem a rossz nőt! — rikoltotta Fülöp.

— Nem tudok semmiről, nem értem mindezt, hát vérszomjas ördögök vagytok ti, akik összeküdtetek, hogy megöljetelek?

— Igen, megöllek, meghalsz itt ezen a helyen, az én kezemből, ám ítéljen Isten rólad és rólam. Kihuzta kardját.

— Igen, ölj meg! — kiáltotta Andrée és már már beleroht a mellének szegezett kard fokába, de Fülöp gyorsan visszarántotta karját, földredobta a kardot, térdre esett és hangosan zokogva ölelte át hugának derekát.

— Andrée! Mit tettél, mit tettél? — kiáltotta. — Beszélj már, magyarázd meg már nekem! Esküszöm az Istenre, nem kell félned, sem magadért, sem azért az emberért, akit szeretsz. Bárki legyen, szent lesz előttem. Választásod nem lehetett tisztességtelen. Ki az?... Hogyan? Hallgatsz? Tehát nem mondhatom testvéremnek? Beszélj, beszélj! Nem lehetsz a felesége? Ne félj! Belenyugszom abba is. Elfojtom a becsület parancsoló szavát, nem akarok vért ontani. Megtartanod magadban a nevét. Csakhogy ki kell vándorolnunk Franciaországból. Ugy hallom, a király értékes ékszerrel ajándékozott meg. Eladjuk.

Értékének felét apánknak adjuk, másik feléből visszavonultan fogunk élni valahol. Mindig nálad maradok és gondodat viselem. Megbízhatasz hű barátságomban. Még mindig nem bízol meg bennem?

Andrée csak maga elé meredt, mint aki többé nem ura érzékeinek.

— Azt hiszed, megfeledeztem a tisztesség törvényeiről, — mondotta tompán — én, a régi nemes nemzetség leánya lábbal tapodtam volna rendünk kötelességeit, elvetemült teremtésnek, rossz nőnek mondtál — mindezt megbocsátom neked. De nem bocsáthatnám meg azt, ha istentelennek s oly rossznak tartanál, aki képes volna a hamis esküre is. Nos hát, bátyám, Istenre, aki hallja szavamat, sirban nyugvó anyánkra, arra a belső kötelékre, mely hozzád fűz, esküszöm neked, hogy nem tudok semmi férfihoz való szerelemről, soha férfi szerelemről nem beszélt nekem, soha férfi ajka az én ajkamat nem érintette — lélekben és vágyakban oly tiszta, oly szüzies vagyok, mint voltam, mikor megszülettem. És most ítéljen Isten a lelkemről, te pedig ítélj a testemről!

— Köszönöm, Andrée, — felelte Fülöp és mélyen felsóhajtott. — Hiszek benned. Hiszem, hogy tiszta és ártatlan vagy. De vannak varázsitálok, hitvány szerek; valaki gyalázatos kelepécét vethetett; amitől az élőt senki sem foszthatta volna meg, elrabolhatták tőled álmodban. Kelepécébe estél Andrée; de most egyetértünk, tehát erősek vagyunk. Ugy-e reámbizod becsületedet és a megtorlást?

— Oh igen, édes Fülöp, mert ha bosszut állasz értem, büntettet torolsz meg! — kiáltotta Andrée.

— Akkor segíts! Igyekezzél emlékezni! Adj ujjmutatást! Vetted-e észre valamikor, hogy valaki utánad lopódzott, hogy meglesett?

- Nem!
- És senki sem beszélt veled szerelemről, mint mondd? Akkor talán észrevetted, hogy valaki titkosan vágyódott utánad.
- Nem vettem észre semmi efélét.
- Kedves Andrée, ügyelni kell itt a legjelentéktlenebb aprólékosságokra is. Talán egyedül jártál a parkban, az erdőben?
- Mindig velem volt Nicole.
- Mikor ment el innen Nicole?
- Elutazásod napján.
- Egy férfival szökött meg, akit szeretett, úgy hallom. Mi dolga volt utoljára nálad?
- Mint minden este, akkor is levetköztetett, aztán odaadta a cukrosvizemet.
- A cukrosvizedet? — kérdezte Fülöp. — Volt benne valami?
- Nem tudom, de mindenesetre nem ittam meg... Várjunk csak, eszembe jut... Abban a pillanatban, — mondotta Andrée elakadó lélekzettel — mikor ajkamhoz akartam emelni, különös érzésem volt .... szakasztottan olyan, mint egyszer már Taverneyben, mikor nálunk töltötte az éjszakát az az idegen, aki Balsamo bárónak mondotta magát. Szédülést éreztem és elvesztettem az eszméletemet.
- És mi történt akkor Taverneyben?
- Elaludtam a zongoránál, de éppen még láttam a tükörből, hogy a báró belép hozzám, s mikor felébredtem, még a zongoránál ültem. Nem tudom, meddig aludhattam.
- És itt? Hogy történt itt? — kérdezte Fülöp nagyon felindulva.
- Várj csak, úgy voltam vele akkor este is, mikor a tűzijáték volt Párisban. Abban a veszedelemben forogtam, hogy agyonnyomnak, mikor az embertőmegben felismertem Balsamo bárót. Mikor megpillantottam, elhagyott az eszmélet, hogy

ájulás volt-e vagy megint az a megmagyarázhatatlan álom, nem tudom. Elvitt magával és hazavitt atyánkhoz.

— És mikor Nicole megszökött, akkor is viszontláttad?

— Látni nem láttam, de ugyanaz a különös érzés lepett meg, mint azzal a két alkalommal, ugyanaz a kábulat, ugyanaz az alváshoz hasonló állapot. Leroskadtam ágyamra, azt még tudom, s mikor felébredtem, a pamlagon feküdtem hidegen és betegen. Hívtam Nicolet, de az eltűnt.

— És a két előző alkalommal nálad volt Balsamo, míg aludtál?

— Láttam világosan.

— És harmadszor nem láttad?

— Nem, — suttogta Andrée borzadva, mert kezdette érteni a helyzetet — de éreztem közelségét.

— Jól van! — kiáltotta Fülöp. — Most már légy nyugodt, ne gondolj semmire, emeld fel a fejed, Andrée; ismerem a titkot; köszönöm, édes hugom, köszönöm! Ó, meg vagyunk mentve!

Szívéhez szoritotta Andréet és kirohant a szobából. Ő maga nyergelte fel lovát, nyeregbe pattant és vágatva indult el Páris felé.

HARMINCHARMADIK FEJEZET

Gilbert lelkiismerete

Az itt elmondott események borzasztó visszahatással voltak Gilbertre.

A fiu napról-napra figyelhette Andrée betegségének jeleit és fejlődését. Kezdte bántani a lelkiismeret. Szerette a bárókisasszonyt összehasonlíthatatlan szépségeért, egyébként pedig gyűlölte büszkeségeért. Állapota most csök-

kentette szépségét, Andrée halovány volt, a gyakori ájulás és alig szünő bágyadság megváltoztatta arcát.

Gilbert szívébe ekkor valami a kárörömhöz hasonló érzés lopta be magát, most, mikor oka volt részvétellel lenni iránta, mikor a szánakozás kárpótolta azért a sok megbántásért, mellyel Andrée illette. Mikor megjelent előtte sápadtan és tá-molygó léptekkel, akkor viharosabban dobbant meg a szíve. „Az én művem!” mondotta magában. „Miattam szerencsétlen!” És ujjongó pillantással követte.

De az örömnnek ily érzései mellett megint tovább harapództak a szerelem lángjai. Mikor már nem kételkedhetett többé, hogy anyává tette Andréét, akkor megint más érzés vett erőt rajta. Úgy tűnt fel neki, mintha most már feloldhatatlan kötelék kapcsolná össze vele Andréét, s hogy még sem szabad a lába elé borulnia, hogy felfedje előtte a titkot és megvigasztalja. Ez a gondolat most a legmélyebb fájdalmat okozta neki.

A gyűlöletnek és a szerelemnek e kinjai után a félelem gyötrelmei következtek. Nem keresik-e majd a gonosztevőt, aki elkövette a bűnt ez ellen a leány ellen? És az igazságszolgáltatás az eféle dolgokban nem ismeri az elnézést. Bármily romlottak voltak az erkölcsi annak a kornak, az ártatlan leányok ellen elkövetett erőszakot még mindig a leggyalázatosabb, a büntetésre leginkább méltó bűnnek tekintették. De nem esik-e reá a gyanu, ha napról-napra úgy látják bolyongani a kertben, mint az üzőtt vadat?

Ez időtől fogva figyelt mindenre, ami körülötte történt, figyelt minden szóra, melyet közelében ejtettek ki, levonta következtetéseit mindenből, amit látott. Láta Richelieut a királyhoz, Taverneyt a leányához, a trónörökösnét orvosával Andrééhez menni — s bár hajlandó volt kétel-

kedni egy magasabbrendű lény mindenhatóságában és mindentudásában, az orvos éles látásában nem kételkedett.

Bezárkózott szobájába és került a munkát. Padlószobájának ablakából figyelve nézett Andrée ablakára, de nem láthatott semmit. Csak egyszer jelent meg a trónörökösné arca, mikor lepillantott az udvarra, aztán az orvos kinyitotta az ablakot, hogy friss levegőt bocsásson a szobába. Egyébként pedig nem látott és nem hallott semmit.

A legnagyobb nyugtalanságba esett. Mit mondhatott az orvos? Titokban tartotta-e, vagy nyíltan kimondotta-e vizsgálatának eredményét? Nem kezdik-e meg már holnap a gonosztevő energikus üldözését? Nem volna-e legjobb, ha éjszaka megszökne? De hova? Hol van az a hely, ahol elkerülhetné az igazságszolgáltatás kezét? És nem vonná-e magára a gyanút éppen szökése által? Nem, maradnia kell és be kell várnia, hogyan alakulnak tovább az események.

És megint céltalanul és nyughatatlanul bolyongott a kertekben. Andrée megvizsgálása napján nem történt semmi. Kezdett valamennyire megnyugodni, mikor egyszerre csak megint a legnagyobb félelembé ejtette Fülöp megérkezése. A bátyja! Ő hívta ide a bátyját! Hogy az vegye kezébe a nyomozást. A szerencsétlen látta már lelki szemével, hogy Andrée elé cipelik, hogy kényszerítik beismerni tettét és hogy — jogos bűnhődésképpen — halálra botozzák, mint egy kutyát. Közismeretű dolog volt, hogy a király ily esetekben nagy elnézést szokott tanusítani a nemes urakkal szemben.

Pillanatig sem kételkedhetett, hogy Fülöp részéről, bár mindig oly nyájas volt hozzá, a legkegyetlenebb megtorlást várhatja, s hogy kérlehetetlenebb bosszulót a bátyjánál Andrée nem találhatott volna.

Gilbert utánasompolygott Fülöpnek, látta beszélni az orvossal, látta feltámadni és növekedni a testvér fájdalmát és kitalálta a függöny mögött mozgó árnyak látásából azt a szörnyű jelenetet, mely azután következett.

— El vagyok veszve, — mondotta magában, és azon tanakodott, hogy nem az volna-e legjobb, ha megölné Fülöpöt. Nem öli-e meg Fülöp a nővérét, hogy helyreállítsa a család beszenyezett becsületét? De nem! Fülöp kibékült hugával. Gilbert látta, hogy letérdel előtte és megcsókolja. De miért, hogy nem rohan le hozzá? Andrée tehát nem ismeri a bűnöst? De ha nem tud semmit, ki más tudhatná? Ha pedig tudja és nem mond semmit, akkor ő megmenekült — akkor teljes a diadala.

Mikor erre a következtetésre jutott, egyszerre megszűnt minden aggodalma.

— Ha Taverney kisasszony nem vádol, akkor ki vádolna más? Csak Isten látta, az pedig annyi szenvedést bocsátott reám, hogy nem fog elkárhoztatni azért az egyetlen boldog óráért, melyet átélnem engedett. Teljesen nyugodt lehetek, titkom csak az enyém, és enyém a jövő.

A kertészfiu így nyugtatta meg lelkiismeretét, aztán megint hozzáfogott a szorgalmas munkához; de mikor leszállt az éjszaka, mégis jelentkeztek a lelkifurdalások és megfosztották álmától. Egyszerre eszébe jutott az az ismeretlen, aki a végzetes éjjelen lehívta a kertbe Andréet. Vajjon megtalálják-e? Nem neki tulajdoníthatják-e a bűnt? És hogyan fog védekezni?

És mikor erre az emberre gondolt, aki minden látszat szerint természetfölötti képességekkel van megáldva, újra meglepte a gond.

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET

Két fájdalom

Fülöp tudakozódott Balsamo báró felől és megtudta, hogy a rue Saint-Claude-ban lakik. Haladék nélkül odasietett.

Fritz, a komornyik parancsot kapott gazdájától, hogy senkit se bocsásson hozzá, és így nem akarta bebocsátani Fülöpöt sem.

Heves szóváltás támadt a lovag és a szolga közt. A zajra kisietett Főnix gróf. Mikor a fiatal-ember megnevezte magát, a gróf elküldte a szolgát és felkérte Fülöpöt, hogy lépjen be hozzá.

— Taverney Fülöp? — kérdezte Főnix gróf. — Élveztem, uram, atyjának vendégszeretetét, tehát Isten hozta nálam!

Fülöp, mikor megpillantotta a bárót, egy lépséssel hátrált. Mennyire megváltozott ez az ember, mióta utólszor látta. Beesett szemeiben nincs semmi tűz, arca fakó és beesett.

— Lovag ur, — tette hozzá Balsamo — engedje meg, hogy védelmembe vegyem szolgámat. Szigorú parancsot adtam neki, és kegyed részén volt a hiba, hogy nem utasította el magát.

— Vannak kivételes helyzetek az életben, gróf ur, — felelte Fülöp — és ily helyzetben vagyok én is. Beszélnem kellett önnel. Szembeszálltam volna a halállal is, hogy bejuthassak önhöz. Most itt vagyok, és remélem, megértjük egymást.

Balsamo ki még mindig a tompa levertség állapotában volt, felvetette szemét és látogatójának felindult arcába nézett.

— Beszéljen minden kerülgetés nélkül, — mondotta. — Nehezemre fog esni, hogy meg-

hallgassam. Fogja rövidre, mert másképp erőt venne rajtam a fáradtság.

— Úgy fogok beszélni, amint a körülmények megkövetelik és addig, gróf ur, amíg szükségesnek tartom, — felelte Fülöp. — Olyan fordulat történt, mely a legnagyobb mértékben gyanusnak tünteti fel azt a viselkedést, melyet a XV. Lajos-téren nővéremmel szemben tanusított. Kénytelen vagyok arra kérni, hogy adjon felvilágosítást arról, ami az után a szerencsétlenség után történt.

— Nem értem önt, — felelte Balsamo. — Magam is olyan dolgokat éltem át itt, melyek nem engedik, hogy részt vegyek más emberek dolgaiban.

— Tekintettel leszek szomorúságára, mint ahogy hasonló tekintetet várok el öntől is, — felelte Fülöp. — Az én szerencsétlenségem bizonyára nagyobb, mint az öné.

Balsamo némi kicsinyléssel mosolygott.

— Gróf ur, — kiáltotta Fülöp — becsstelenné tették a családomat!

— De mi közöm lehet ehhez a szerencsétlenséghez? — mondotta Balsamo.

— Mi köze lehet hozzá? Az ön dolga, hogy helyrehozza a történeteket.

— Úgy látszik, uram, nincs eszén? — kiáltotta Balsamo és a csengetyűzsinórja felé nyúlt.

Fülöp megragadta a karját.

— Oh nem uram! A nővéremről van szó, remélem megértheti? Azon a szerencsétlen napon, mikor nővérem elájult, elvitte őt egy házba, mely rendelkezésére állt. Karddal a kezemben követeltem öntől, hogy állítsa helyre nővérem becsületét.

— Hiszen ennek olyan színe van, mintha azt akarná mondani, hogy megfosztottam nővérét a becsületétől? — felelte Balsamo türelmetlenül.

— Mindenesetre azt állítom. Nővérem maga mondotta nekem.

— Jobb véleménynel voltam a nővéréről, — felelte Balsamo hidegen. — De az ember ismeri az eféle fortélyokat. Taverney kisasszonynak nyilván szüksége van egy emberre, Taverney ur pedig mindenesetre hallotta, hogy én aranyat csinálók. De téved ön, sohasem szoktam bedőlni zsarolók kísérleteinek. Tehát menjen el békében, uram; mert ha zajt csap behívom szolgálmat, s egy intésemre összetöri önt, mint a nádszalat.

Fülöp tajtékozott dühében.

— Uram! — kiáltotta. — Becstelenségbe döntött bennünket.

Oly őszintén és becsületesen mondotta, hogy Balsamo megdöbben.

— Csakugyan meggyőződésből beszélne? — kérdezte szelidebb hangon.

— Hát kételkedik egy nemes ember szavában? — kiáltotta Fülöp.

— Helyes! Akkor ne kételkedjék az én szavamban se! — felelte Balsamo. — Becsületemre esküszöm önnek, hogy nem követtem el semmit nővére ellen.

— Nyilván május 31-ről beszél? — felelte Fülöp. — De azóta még egyszer együtt volt nővéremmel.

— Ugy van, — felelte Balsamo és sötét redőkbe vonta homlokát. — Viszontláttam nővérét.

— És abba a megmagyarázhatatlan álomba meritette, mely háromszor lepte meg nővéremet, mikor ön közeledett hozzá, és ezt az álmot arra használta fel, hogy végbevigye gonosztettét.

— Ki mondja? — kérdezte Balsamo.

— Nővérem maga mondja.

— Hogyan tudhatja, mikor aludt?

— De akkor mily szándékkal altatta el?

— Ah, mily szándékkal? — felelte Balsamo és lehorgasztotta a fejét. — Hogy megtudjak egy reám nézve fontos titkot. És azon az éjjelen...

— Azon az éjjelen fosztották meg becsületétől nővéremet! — kiáltotta Fülöp. — Anyának érzi magát a nővérem!

— Balsamo felkiáltott.

— Hiszen igaz, — tette hozzá — egészen megfeledkeztem róla, hogy felébresszem, mikor magára hagytam.

— Beismeri?

Úgy látszott, Balsamo nem hallja ezeket a szavakat.

— Egy semmirevaló fickó visszaélt nővérenek alvó állapotával, — folytatta. — De segítségére leszek, hogy megtudja, ki volt a bűnös. Hol van a nővére?

— Ahol oly jól meg tudta találni, — felelte Fülöp.

— Megyek önnel Trianonba.

Fülöp szinte dermedten állt csodálkozásában.

— Taverney ur, — mondotta Balsamo — hibát követtem el, de bűnt nem követtem el. Delejes álomba merítettem hugát és azon a titkon való felindulásomban, melyet felfedett előttem, nem gondoltam többé arra, hogy ismét kiragadjam álmából. Nincs most előbbrevaló kötelességem, mint hogy megnevezzem önnek a gonosztevő nevét.

— És ki az?

— Azt csak a huga mondhatja meg.

— Már kérdeztem tőle. Nem akarta megmondani.

— Nekem meg fogja mondani. El fogja hinni nővérenek, ha megnevezi?

— Elhíszem, mert hugomban nincs álnokság.

Balsamo előrendelte kocsiját. Hajnali két óra volt, mikor elindultak.

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET

Kinyilatkoztatások

A pitymallat rózsás színt vetett már Sèvres üde zöld erdeire. Versailles házfedelein megcsillantak a nap első sugarai.

— Várnunk kell majd, — mondotta Fülöp, mikor közeledtek Trianonhoz. — A királyi kertet csak öt órakor nyitják. Használjuk fel az időt, hogy tisztázzunk mindent. Van még néhány kérdésem, melyre felvilágosítást kell kapnom, mielőtt a nővérem elé megyünk. Ugy-e bár, mikor elaltatta nővéremet, a szobájában volt?

— Sohasem voltam nővérenek szobájában, — felelte Balsamo.

— Gróf ur, nővérem, mikor meglepte az a különös álom, — folytatta Fülöp — az ágyban feküdt, de másnap reggel, mikor magához tért, már nem az ágyban volt, hanem félig öltözve a pamlagon. Magyarázza meg, hogyan lehet?

Ugy látszott, Balsamo mély elmerültségből ocsudik fel.

— Nem kellett volna visszatérnie erre, — mondotta — vagy megint perbe akar szállni velem? Ön még fiatal, ön katonatiszt s azért hozzá van szokva, hogy beleköt az emberekbe és minden alkalomból a kardjához kap. De ez reáviszi arra is, hogy gyakran hamisan ítél. Szívességből jöttem ide önnel. Most várja be a továbbiakat. De őrizkedjék attól, hogy kimerítse türelmemet. Mert akkor mélyen elmerülök saját bánatomba, amelyhez képest az öné, biztosíthatom, gyermekjáték. Ha pedig elmerülök abba a keservembe, akkor jaj annak, aki felébreszt! Nem voltam nővérenek szobájában, hanem én idéztem ki magamhoz a kertbe, ez az, amit egyelőre mondhatok.

Fülöp izgatottan járt fel s alá.

— Nem tudok óráig itt várni, — mondotta. — Kinyitattjuk a kaput. Nem tűnhetik fel, ha beteg nővérem miatt érzett aggodalmamban éjszaka orvost hívtam Párisból. Jöjjön!

A kapuhoz vezette. Fülöp megadta a kapusnak a szükséges magyarázatot és bebocsátották őket.

— Még egy szót, gróf, — suttogta Fülöp, és a kastély feleutján megállt — nem tudom, mily kérdéseket fog tenni hugomnak, de legalább kimélje meg az éjszakai jelenet részletes leírásától, kimélje lelkének tisztaságát, ha már tettének tisztasága oda van.

Balsamo előrebillentette fejét.

— Mire gondol? — kérdezte Fülöp és csodálkozó pillantást vetett az arcára, mely most a külső világtól való elzárkózás különös kifejezését öltötte magára.

— Csitt! E pillanattól fogva delejes álomba meritem hugát, — felelte Balsamo. Előrenyujtotta mind a két kezét, a vonásai olyanokká lettek, mintha kőből faragták volna.

És néhány pillanat múlva hozzátette még:

— A huga most már bizonyára alszik.

Aztán lebocsátotta karjait.

— S hogy bebizonyítsam, mennyire nem szükséges, nővérenek szobájába mennem, őt fogom lehívni hozzánk, úgy, mint legutóbbi találkozásunk alkalmával tettem.

— Jól van, — felelte Fülöp. — Ha látom, hinni fogok önnek.

— Várjunk itt az élősövény mögött.

Balsamo előrenyujtotta karjait Andrée lakása felé.

Ekkor megzördült a bozót.

— Itt van valaki, — sugta Balsamo. — Legyen résen!

— Hol? — kérdezte Fülöp és körülnézett. —

Ah, hiszen ez Gilbert, a családunk egykori szolgája. Nézze, távozik már.

A kertészfiunak, mikor együtt látta Fülöpöt a varázslóval, egy belső hang csakugyan azt sugta, hogy most már el van veszve.

— Ha csakugyan van oly hatalma, — tette hozzá Fülöp — akkor rendelje máshová a hugomat. Gilberten kívül lehetnek itt mások is és meghallhatják beszédünket.

— Legfőbb ideje volt, — felelte Balsamo. — Nézze!

És annak az épületnek a folyosójára mutatott, melyben Andrée lakott. Látták, hogy kilép szobájából és készül lefelé indulni a lépcsőn.

Fülöp megijedt, mert szívének mélyén még mindig kételkedett.

— Tartóztassa vissza! — kiáltotta Balsamónak.

Az kinyújtotta karjait Andrée felé, ki erre megállt, lassan megfordult és visszament szobájába. Balsamo gyorsan bement a házba; Fülöp határtalan csodálkozással követte.

A folyosón és a szobában nem égett világosság; a szoba ajtaja le volt függönyözve. Mély sötétség uralkodott a helyiségben. A két férfi tehát nem vette észre, hogy mögöttük besurrant egy harmadik és oldalt meghuzódott Nicole kis szobájában. Fülöp sokkal inkább fel volt indulva, Balsamo pedig minden érzékét egészen Andréera irányította.

Ez a harmadik Gilbert volt. Tudta, hogy élete függ attól a beszélgetéstől, mely itt folyik le most.

Balsamo gyertyát gyújtott és Andrée arca elé tartotta. Andréének a szemhéja sem rebkent.

— Győződjék meg, — mondotta Fülöpnek.

— Igen, alszik, — sugta Fülöp. — De mily különös alvás!

— Most kikérdezheti önmaga, hogy elhagyja

az utolsó kétség is. Fogja meg a kezem, összekötetésbe kell hoznom önöket egymással.

Fülöpnek másik kezét a leány hideg ujjai közé tette. Andrée mindjárt mosolygott és így szólt:

— Óh, te vagy, édes Fülöp?

— Különös! — hebegte Fülöp.

— Kérdezze, és felelni fog, — mondotta Balsamo.

Fülöp egy darabig tétovázott és nagy izgatottságában nem tudta, mivel kezdje a kihallgatást.

Andrée, mintha megérezte volna, mily tusát viv lelkében, feléje fordította még mindig lehunyt szemével arcát és így szólt hozzá:

— Igen, édes bátyám, igazad van, nagy szerencsétlenség ez a családunkra nézve.

— Kérdezze, — szölitotta fel Balsamo másodszor is. — Kényszeritse, hogy beszéljen.

— Andrée, kezdette Fülöp, alig tudva, hogy mit is beszél — mégis, valld meg nekem, ki az, akit szeretsz?

— Nem szeretek senkit, — felelte Andrée.

— Akkor hát nem büntársad, hanem gonosztevő, akit még kell büntetnem?

— Nem értelek, Fülöp.

— Kérdezze minden kerülgetés nélkül, — mondotta Balsamo. — Nyugodt lehet, hogy mire felébred, semmit sem fog tudni arról, hogy mit kérdeztek tőle. Andrée, — fordult hozzá ő maga — világosan lát?

— Kissé, — felelte Andrée, Balsamo felé fordítva arcát — de nem oly világosan, mint ha ön maga kérdez.

— Lászon egész világosan, akarom! — mondotta Balsamo ünnepélyes hangon. — Emlékezzék vissza, mi minden történt akkor éjszaka, mikor elájult, és mondja el bátyjának.

— Emlékezem, — rebegette Andrée.

Fülöp tompán felkiáltott elborzadásában.

— Mit akarsz tudni? — kérdezte Andrée.

— Mindent, — hebegte Fülöp.

— Mely pillanattól fogva?

— Attól a pillanattól fogva, mikor lefeküdtél.

— Látja önmagát? — vetette közbe Balsamo a kérdést.

— Igen, látom magam, kezemben tartom a cukrosvizet, melyet Nicole kevert, érzem, hogy ha iszom belőle, el vagyok veszve. Éppen az ajkamhoz akarom emelni, de ekkor ... ekkor szólít a báró...

— Melyik báró? — kérdezte Fülöp.

— Ez itt, — felelte Andrée, Balsamora mutatva. — Letettem a poharat és elaludtam. Aztán felkeltem és kimentem hozzá a kertbe.

— Nem volt a báró a szobádban?

— Nem. Kihivott.

— Mit akart tőled a báró?

— Meg akarta tudni, hol jár egy asszony, ki megszökött házából s ki azóta meghalt.

Balsamo fájoán sóhajtott fel. Fülöp szünetet tartott.

— Folytassa, — mondotta aztán a varázsló. — Mikor megadta a kért felvilágosítást, mit tett a báró?

— Elment tőlem. Mikor láttam, hogy magamra maradtam, elhagyott minden erőm és a földre roskadtam.

— Még mindig alvó állapotban? — kérdezte Fülöp.

— Még mindig mély, ólomnehéz álomban, — felelte a leány.

— Mi történt aztán?

— Egy ember jött elő a bozótból, felemelt és felvitt a szobámba.

— Ki az az ember? Nem ismered reá?

— Várj, — felelte — igen, reáismerek... Gilbert! — kiáltotta irtózáttal.

— Gilbert? — kiáltott fel Fülöp. — És mit cselekedett?

— Letett a pamlagra... aztán hallgatódzott... aztán rémülten hátrált vissza, Nicole szobájába... valaki más jött be a szobába, odalépett hozzám, nem védekezhettem, kiáltani sem tudok... Fülöp, Fülöp!

— Ki az az ember? — kérdezte most Fülöp határozott, könyörtelen hangon.

Andrée vonásai a legnagyobb rémületet fejezték ki.

— Ki az az ember? Mondja meg! — kérdezte most Balsamo is.

— A király! — sóhajtotta Andrée.

— Gyanítottam, — dörmögte Balsamo.

— Odajön hozzám, — sugta Andrée — beszél nekem, karjába vesz, megcsókol... oh, Fülöp!

Fülöp oly erővel szorongatta a gróf és Andrée kezét, mintha attól tartott volna, hogy elveszti egyensúlyát.

— Tovább! Tovább! — parancsolta a varázsló.

— Oh, mily szerencse! Megáll, reám néz és megijed, fél, menekül, meg vagyok mentve!

— Megmentve! — mondotta utána Fülöp tompa hangon.

— De várjunk, Nicole fülkéjében — kezében a kés — ott áll Gilbert; látom; most elősompolyog, eloltja az előszobában a lámpást, bezárja az ajtót és hozzám jön... oh!

Felsikoltott és úgy vergődött, mintha védekezne. — A gyalázatos! — sóhajtotta.

— Istenem! — kiáltott Fülöp.

— Ő az, ő az, — rebegette Andrée. — Ugy-e, Fülöp, megölöd?

— Bizonyosan! — kiáltotta a fiatalember. Elbocsátotta Andrée kezét és vadul hátrafordult.

Eközben feldöntött egy asztalt, amelyen edények voltak. Hangos csörömpöléssel tört össze az edény a padlón.

Ehhez a lármahoz egy másik zaj is keveredett. Ugyanakkor rettegetve sikoltott fel Andrée.

— Mi volt az? — kiáltotta Balsamo. — Nem nyitottak ki most egy ajtót?

— Kihallgattak bennünket? — tette hozzá Fülöp és kihuzta kardját.

— Megint ő volt, — kiáltotta Andrée — Gilbert, mindig csak Gilbert!

Fülöp kirentott az előszobába, de Balsamo utánaugrott és megfogta a karját.

— Lassan, lovag, — tartóztatta. — Most még az érdekeltek titka. Azt akarja, hogy köztudomásra jusson? Künn már nappal van és a visszhang gyorsan és hangosan megy tovább a királyi termekbe.

— Hah, Gilbert itt volt! — dühöngött Fülöp. — Megölhettem volna... de jaj, jaj a nyomoruultnak!

— Igen, de hallgatni kell! — figyelmeztette Balsamo. — Tudni fogom a módját, hogy megtaláljuk a fickót. De mindenekelőtt legyen gondja a hugára. Mindez nagyon megviselte szegényt. Reám nincs már itt szükségük.

— Nincs, gróf, — felelte Fülöp. — Bocsássa meg gyanakvásomat, most pedig kérem, ébressze fel hugomat.

— Engedje, hogy előbb elmenjek, majd megteszem messziről, hogy ne lászon és ne találja ki, hogy mi történt. Isten önnel, lovag!

Meghajolt Fülöp előtt és kiment a szobából. Minél jobban távolodott el, annál jobban tért magához Andrée. Végre felemelte fejét, kinyitotta szemét és bátyjára nézett.

— Mi történt, Fülöp? — kérdezte tőle.

— Semmi, kis hugom, — felelte, nagy erőfe-

szítéssel fojtva el a zokogást, mely megrázta mel-
lét.

— Ugy érzem, mintha álmodtam volna, —
suttogta Andrée.

— Andrée! — kiáltotta Fülöp és megragadta
kezét — tiszta vagy, mint a nap fényessége, de
a látszat ellened szól. Borzasztó titkot kell meg-
őriznünk. Beszélni fogok Louis doktorral s meg-
kérem, mondja meg a trónörökösnének, hogy ellen-
állhatatlan honvágy szállt meg és egy időre okvet-
lenül haza kell menned Taverneybe. Ott majd
egyedül és visszavonultan élhetünk, vigasztalá-
soddal ott elviselhetővé teszem nagy megpróbál-
tatásodat. Addig is tedd meg készüléteidet az el-
utazásra.

— De tyánk? — kérdezte Andrée.

— Magamra vállalom, hogy közöljem vele, —
felelte Fülöp. — Emeld fel a fejed, én most a dok-
torhoz megyek.

Megölelte hugát és csak nagy bajjal tudta
visszafojtani könnyeit, felvette kardját, mely ki-
esett kezéből, reszketve tolta vissza hüvelyébe, és
elsietett.

Negyed óra múlva bekopogtatott Louis dok-
torhoz, aki addig, míg az udvar Trianonban idő-
zött, Versaillesben szállt meg.

HARMINCHATODIK FEJEZET

Louis doktor kis kertjében

Louis doktor fel s alá sétált négy magas fallal
körülvevett kis kertjében, mely valamikor egy orso-
lyarendi apácaklastromhoz tartozott, most pedig
a király dragonyosainak élelmiszerraktára volt.

Könyvet olvasott. Mikor látta, hogy valaki kö-
zeledik, felvetette szemét. Fülöpre ismerve, mind-
járt eléje ment.

— Ah, ön az, lovag ur? — kiáltotta.

— Bocsássa meg, doktor ur, hogy zavarom, — mondotta Fülöp. — Azért jöttem, hogy szivességet kérjek öntől.

— Baj van a betegünkkel? — kérdezte az orvos

— Nincs baj, jól érzi magát. Azonkívül pedig a nővérem, — folytatta Fülöp, — oly ártatlan, tiszta lény, hogy igazságtalanság volna Istentől, ha lelki szenvedéseit még testiekkel is tetézné.

Az orvos kérdő pillantással nézett a fiatal-emberre.

— Ennek olyan értelme van, mintha azt akarná mondani, hogy alattomos merénylet áldozata lett.

— Ugy is van! — kiáltotta Fülöp.

— Látom, lovag ur, ön is azok közé tartozik, akik azt hiszik, hogy a bűnt erőszakos cselekedettel, vagy emberöléssel jóvá lehet tenni, — mondotta Louis doktor.

— Mindenesetre azok közé tartozom, — mondotta a fiatal Taverney.

— Tehát párbaj, — folytatta Louis doktor. — Ha megöli ellenfelét, akkor hugának becsülete helyre van állítva; ha pedig elesik, a szegény leány kétségbeesése csak annál nagyobb lesz. De azt hinném, inkább úgy nyilatkozott, hogy mélyen kell hallgatni az egész esetről.

— Nem párbajról van szó, hanem megtorlásról, — felelte Fülöp. — Nincs bennem más kívánság, mint hogy megöljem a gonosztevőt.

— Hogyan? nemes ember gyilkosságot akar elkövetni?

— Doktor, ha láttam volna, mikor a tett elkövetése előtt titokban hugom szobájába lopódzott, amelybe belépnie alantas helyzeténél fogva nem volt szabad, és ha leszurtam volna abban a pillanatban, mindenki igazat adott volna nekem. Miért volna helytelen, ha akkor ölöm meg, amikor

már elkövette bűnét? Oh nem, le fogom ütni, mint a kutyát!

— Azzal ép oly nagy bűnt követ el, ha nem nagyobbat, mint aminőt ő követett el. Ki tudhatja, mily forró vágyakat szabadíthat fel egy gyöngé fiatalember szívében egy meggondolatlan arckifejezés, egy félreértett szó? Azonkívül pedig a szerencsétlenséget még mindig jóvá lehet tenni házassággal.

— Doktor ur, a Taverney-Maison-Rouge család a keresztes hadjáratok korából származik, hugom épp oly régi nemes, mint egy infánsnő, mint egy királyi hercegnő.

— Értem, — felelte az orvos — és a bűnös polgári, alantas származásu ember. Persze, Isten azért teremtette finomabb anyagból az embert, hogy megölhesse azt, aki durvább anyagból van teremtve. Igaza van, uram, csak gyilkoljon nyugodtan! A dolog egészen rendben van.

Igy szólva, Louis doktor elfordult tőle.

Fülpő keresztbefonta karját a mellén.

— Hallgasson meg! — mondotta. Itt nem csábitóról van szó, nem olyan leányról, aki eszét vesztette szerelmében s aki valamiképpen könnyűvé tette a férfi dolgát, hanem csak egy alávaló kutyáról, aki házunkban nevelkedett, husz évig ette nálunk a kegyelemkenyeret és hálából alávaló, becsstelen cselekedetre használt ki egy halálhoz hasonló ájultságot. A bíróság halálra ítélné; én bíró, egyben a kiszabott ítélet végrehajtója leszek. De még egyszer, doktor, megteszi-e, amire kérni fogom? A tettes elmenekült, meg fogom találni — de nővéremet el kell vinni Versaillesből. A szörnyű titoknak nem szabad köztudomásra jutnia.

— Mindenképpen segíteni fogom benne, — felelte Louis doktor. — Csak egyet kell megígérnie. Követelnem kell azt öntől, emberi érzésből, keresztényi kötelességérzetből. Meg akar ölni vala-

kit, s ebben minden rendelkezésemre álló erőmből még kell akadályoznom.

— Igéretet nem tehetek! — vágotta szavába Fülöp.

— Meg fogja tenni nekem . . . Lásza meg mind-
ebben Isten kezét, — folytatta az orvos rábeszélő
hangon — és ne próbáljon eléje vágni akaratának.
A bűnös, mint mondotta, már kezében volt, elme-
nekült — ezzel kezdődik bűnhődése. Azt hiszi, a
lelkifurdalás, mely gyötörni fogja, nem elég bűn-
hődés neki? És mit ér, ha megöli? Piacra akarja
vinni nővérének titkát? De a világ nyomós okot
fog gyanítani és valósággal ön nyit ajtót-kaput a
szóbeszédnek.

— Igaza van, — mondotta Fülöp. — Jól van,
doktor, itt a kezem!

— Istenre bizza megbüntetését?

— Arra!

— Mit tegyek hugának érdekében?

— Mondjon valami okot a trónörökösnének,
hogy miért kell hugomnak elutaznia. Mondja, hogy
nagyon vágyódik haza, hogy levegőváltásra van
szüksége, hogy nem bírja az udvari életet. Akkor
aztán hazaviszem hugomat Taverneybe.

— Szívesen megteszem, de Taverneybe inkább
ne menjenek. Hugának gondos ápolásra lesz szük-
sége, tehát hagyjuk itt közelben. Keresni fogok
számára rejtekhelyet egy faluban, melyet ismerek,
s ahol sokkal jobban el lesz rejtve, mint azon a
félreeső tájon, ahova vinni akarja.

— Nos, akkor beszéljen, kérem, még ma ő ki-
rályi fenségével.

— Még ma délelőtt. Huszonnégy óra leforgása
alatt megadom válaszat. Térjen vissza hugához,
vigasztalja őt és biztosítsa róla, hogy számot tart-
hat segítségemre.

— Köszönöm, doktor.

Fülöp elbucsuzott az orvostól, ki részvétteljes
pillantással nézett utána.

HARMINCHETEDIK FEJEZET

Apa és fia

Fülöp nagyon felindultnak, nagyon nyugtalan-nak találta hugát, mikor visszatért hozzá.

— Barátom, — mondotta Andrée — távollétedben végig gondoltam mindazt, ami egy idő óta velem történt. Oly örvény az, mely el fogja nyelni eszemnek még megmaradt részét. Szólj, találkozál Louis doktorral?

— Éppen tőle jövök, Andrée.

— Borzasztó vádat emelt ellenem az az ember: igazságos-e az a vád?

— Nem tévedett, hugom.

Andrée elsápadt és idegrohama görcsösen összehúzta finom, fehér ujjait.

— A nevét, a nevét akarom tudni annak a nyomorultnak, aki tönkretette életemet.

— Hugom, nem fogod megtudni sem most, sem soha. Isten úgy rendelte, hogy ez a titok, mely semmivé tenné családunk becsületét, örökre kifürkészhetetlen maradjon mindenkinek. Hogy ne árulhassa el senki.

— Egy embert kivéve, Fülöp... egy embert kivéve, aki kigunyol bennünket, aki dacol velünk! — felelte Andrée nem fékezhető haraggal. — Talán ismerem is... Engedd meg, Fülöp, hogy megnevezzem; tettem már említést különös befolyásáról...

— Az az ember ártatlan... beszéltem vele... meggyőződést szereztem róla. Tehát ne fürkészd tovább, Andrée...

— Akkor magasabb helyen, talán a legmagasabb helyen kell keresnünk, Fülöp... és ne álljunk meg a királyig!

Fülöp megölelte hugát.

— Ő is ártatlan benne. Édes Andrée, ne kér-

dezz, ne kutass többé semmit. Nyugodjál meg a sorsban, melyen már úgy sem változtathatol. A bünsőnek büntetlenül kell maradnia, de Isten bosszút áll éretted. Ártatlan vagy, nem vétettél becsületünk ellen és történjék bármi, hiven kitartok mellett.

Andrée sötét kétségbeeséssel meredt maga elé.

— Mindig csak rólunk kettőnkéről beszélsz, — mondotta halkán — miért nem emlited atyánkat is?

— Miért emlitenők? Mi csak magunkkal kettőnkkel törődhetünk. Mikor tett velünk jót, mikor védett bennünket atyánk?

— Igazad van! — sóhajtotta Andrée.

— Louis doktor beszélni fog a trónörökösnével s megmondja neki, hogy megrendült egészséged miatt légváltózásra van szükséged. Tehát tégy meg minden intézkedést, hogy elutazhassunk. Szedd össze azt az ékszer, melyet anyánktól örököltél s pénzzé tesszük. Azt hiszem, huszezer livret kiárulhatunk belőle. Elég lesz az két szerencsétlennek.

— Itt van még az az ékszer is, melyet a királytól kaptam, — mondotta Andrée.

— Hozzá ne nyulj! — kiáltotta Fülöp. — Azok a gyöngyök foltot ejtenének homlokodon. Elviszem azt az ékszer, hogy visszakerüljön ahhoz, aki adta. Most pedig, Andrée, öltözködjél s eredj még egyszer a trónörökösnéhez. El kell bucsuznod tőle. Én megyek Párisba. Estére visszajövök érted. Közben fizesd ki minden tartozásodat.

— Nincs mit kifizetnem, — felelte Andrée. — De várj csak... igen, itt van még Gilbert...

— Adósa vagy Gilbertnek? — kiáltotta Fülöp.

— Mindig virágot hozott... igaz, sokszor voltam hozzá barátságtalan, bár nagyon figyelmes

volt hozzám, meg akarom jutalmazni fáradozásaiért. A kertben lesz, felhivatom.

Fülöp alig birt haragjával.

— Bizd azt reám, — mondotta, nyugalmat erőltetve magára. — Hiszen most úgy is átmegyek a kerten, s elintézhetem.

Megcsókolta hugának kezét és megállás nélkül Párisba hajtattott; mert az atyjuk már ismét a rue Coq-Héronban lakott. Mióta ellenséges viszonyba került Richelieuvel, nem birt az udvarnál maradni.

Fülöp a pavillon kertjében találta. Az öreg báró nagyon rossz kedvvel járt fel s alá. Kiváncsian nézett fiának az utóbbi órák izgalmaitól elváltozott, sápadt arcába.

— Te vagy? — kérdezte. — Miért jöttél ide?

— Majd megmondom, apám... nagy szerencsétlenség ért bennünket...

A báró megrázkódott.

— Ne mennénk be a házba, atyám? — kérdezte Fülöp.

— Miért ne maradhatnánk künn a szabadban, én úgy jobban szeretem, — felelte az öreg.

— Azért nem, mert vannak oly dolgok, atyám, melyeket az ember nem említ nevükön a szabad ég alatt, — mondotta Fülöp.

A báró megint fürkésző szemmel nézett a fiára. Aztán bement vele szobájába.

Fülöp gondosan bezárt minden ajtót, a báró pedig kényelmesen helyezkedett el a karosszékében.

— Andrée meg én kénytelenek vagyunk elbucszni öntől, — szólalt meg Fülöp.

— Micsoda? El akartok menni? És a szolgálati kötelességeitek?

— Nekem nincsenek szolgálati kötelességeim. Hiszen tudja, hogy azokat az ígéreteket, melyeket a király tett nekem, szerencsére nem váltották be...

— Szerencsére? Nem értelek! — felelte a báró. — Szerencsének mondod, hogy nem lettél ezredes? Kissé túlzásba még a filozófiával.

— Nekem nem kell az olyan gazdagság, melynek becstelenség az ára. Ami hügomnak a trónörökösne udvaránál való szolgálattételét illeti, — mondotta Fülöp, — reá most más kötelességek várnak... azok előbbrevalók.

— És melyek volnának azok a kötelességek?

— A legparancsolóbbak, melyekről szó lehet.

A báró bosszusan kelt fel.

— Talányokban beszélsz. Magyarázd meg világosabban!

— Andrée elmegy, — mondotta Fülöp — hogy kitérjen a gyalázat elől.

A báró felkacagott.

— Mondhatom, szép gyermekeim vagytok! Büszke lehetek reá! A fiam lemond egy ezredről, mert megalázzónak tartja, hogy királya ezredessé nevezze ki. A huga pedig lemond az udvarnál reá váró jövőről, mert szégyenletesnek tartja, hogy kegyben áll a királynál.

— Mikor a királyi kegy nem egyezik meg a tisztességgel, atyám...

— Szóbeszéd, filozófikus fecsegés! — vágott szavába Taverney báró. — Mi a gyalázat? Miből támad a gyalázat? Filozófálni én is tudok, még pedig különben tenálad. A gyalázat nemcsak ebből, vagy abból a cselekedetből támad, hanem abból a szóbeszédből is, mely nyomán keletkezik. Azt pedig egy ifju nemes, legalább az én időmben, hamar elhallgattatta, mihelyt két vagy három órát vett a vivómesterétől.

— Az én szememben, — felelte Fülöp — a nemes embernek legfőbb kötelessége az, hogy ne kövessen el olyat, ami becstelenné teszi. Igaz, néha nem várt, elháríthatatlan szerencsétlenség is okozhat gyalázatot, és Andrée esetében ez történt meg.

A báró megint kacagott.

— Ahá, a hugod gyenge volt, mi? Nem birta a kényes feladatot?

— Kelepcét állítottak neki s elbukott. Alá-
való összeesküvést szőttek ellene, s megsemmisít-
tették a becsületét. Egy gazember bejuttatott va-
lakit Andrée szobájába, el nem távolítható foltot
ejtett nevünkön... Oh, legyen nyugodt! Hiszen
nem említek néven senkit, sötétben készítették elő
és sötétben hajtották végre a bűnt és homályban
maradnak a bűn következményei is. Ugy akarom,
mert megvan a magam külön felfogása a családi
becsületről.

— De honnan tudod?... — kérdezte a báró.

— Nem lesz abban kétsége senkinek, aki né-
hány hónap múlva fog találkozni hugommal, —
felelte Fülöp.

— De te fiu, — kiáltotta az öreg ember uj-
jongva — hiszen akkor szó sincs becsületünk
tönkretételéről, akkor inkább mi vagyunk fölül!

— No, akkor csakugyan az az ember ön, aki-
nek tartottam, — tette hozzá Fülöp utálattal. —
Ez egyszer elárulta magát, most már tudom, mi-
lyen fogalmai vannak a becsületről. Oh, bár leg-
alább még élne anyánk!

A báró lesütötte szemét fiának lángoló pillan-
tása előtt.

— Andrée nem megy el az én engedelmem
nélkül, — mondotta rövid hallgatás után.

— Andrée nem találkozik önnel többé soha,
— felelte Fülöp. — Ezt üzeni önnek általam.

— Bánom is én! — kiáltotta az öreg. — Szép
gyermekeim vannak! A fiam számár, a leányom
ostoba liba. Végeztél már? Akkor eredj, nincs már
szükségem reád!

— Két dologról még beszélnünk kell, — fe-
lelte Fülöp. — A király egy gyöngyös ékszer-
t adott önnek.

— Nekem nem... a hugodnak.

— Mindegy. Taverney kisasszony nem rossz nő. Arra kéri önt, adja vissza azt az ékszeret annak, akitől kapta. Ha fél, hogy megbántja ő felségét, akkor megtarthatja magának is azt a szemetet.

A báró átvette és az asztalra dobta az ékszeret.

— Mit kívánsz még?

— Nem vagyunk gazdagok, — felelte Fülöp. — Anyánk vagyonát eltékozolta... nem szemrehányásként mondom, ments Isten...

— Csak rajta, teheted, — mondotta a báró, a fogát csikorgatva.

— Nincs egyebünk, mint Taverney, meg ez az itteni lakás. Maradjon Taverneyben és engedje át nekünk ezt a kis házat.

— Tessék! — fakadt ki a báró. Ajka rángatózott, keze reszketett, veriték gyöngyözött homlokán. Odament az asztalhoz és zsebre vágta az ékszeret.

— Harmincezer livreből jól megélhetek Taverneyben, — kacagta gunyosan. — Neked pedig megengedem, hogy nevünkön add ki első filozófiai munkádat, melyet kétségtelenül megírsz. A hugodnak meg azt ajánlom, hogy első művét Lajosnak vagy Lujzának nevezze, szerencsehozó név mind a kettő.

Öcsmány kacajjal sietett ki a szobából.

Fülöp vérbenforgó szemmel és égő homlokkal szorította kezét kardjának markolatához és sóhajtván mondotta:

— Istenem, Uram, adj türelmet és engedd, hogy mindezt elfelejthessem!

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET

A lelkiismeret szóhoz jut

Rousseau befejezte reggelijét és megadással hallgatta Terézt, ki bőbeszédűen lobbantotta szemére, hogy a jövedelme napról-napra csökken.

Teréz aztán, szokása szerint, elment egy kis tereferére az egyik szomszédasszonyához. Rousseau kényelmesen végignyújtózkodott a karosszékében és nézte, hogyan csipegetik a madarak az ablak párkányára hintett kenyérmorzsát. Kissé elbóbiskolt. De egyszerre megzörrent az ajtó.

— Hogyan? — gondolta magában, felocsudva félálmból — visszajön már?

Teréz be szokta zárni az ajtót, mikor elment hazulról és az ajtó előtt levő szalmagyékény alá szokta rejteni a kulcsot. Idegennek csengetnie kellett volna.

Abban a hitben, hogy Teréz jön, mert talán nem találta otthon az ismerőseit, Rousseau még csak hátra sem fordult.

Kis ideig csend volt a szobában, de aztán megszólalt egy hang, melynek hallatára Rousseau megijedt.

— Bocsánatot kérek, Rousseau ur!

A filozófus hirtelen megfordult.

— Gilbert! — kiáltotta.

— Igen, Gilbert, — felelte a jövevény — Gilbert, aki még egyszer bocsánatot kér öntől.

Rousseau ur csodálkozva nézett a fiatal emberre.

Sápadt, beesett arcával, kusza hajával, rongyosságával szánalmat keltő alak volt Gilbert; de egykori pártfogója bizalmatlanul nézte.

— Mit akar itt? — kérdezte indulatosan.

— Rousseau ur, éhezem!

Jean Jacques megrázkódott, mikor az emberi nyelvnek ezt a legborzasztóbb szavát hallotta.

— Hogyan jött be ide? — kérdezte.

— Tudom, hogy Teréz asszony hova szokta tenni a kulcsot, s minthogy nem lát szívesen, attól tartottam, hogy elutasítana. Tehát bevártam, míg elmegy. Oh, hallgasson meg!

— Jól van. Beszéljen! — felelte Rousseau; mert volt valami a fiatalember arcában, ami félelemmel töltötte el.

— Mindenekelőtt: oly kétségbeejtő helyzetben vagyok, hogy azt sem tudom, lopjak-e, megöljem-e magam, vagy még rosszabbat tegyek? Megszöktem Trianonból s egy hete bujdosom az erdőkben. Gyökerekből és vadon termő gyümölcsből éltem. Kimerültem... alig állok a lábamon. Neki mentem volna a Szajnáknak, ha nem jutottak volna eszembe az ön szavai, hogy az öngyilkosság egyértelmű az emberiség kárára elkövetett lopással.

— Azt mondta, éhes, — felelte Rousseau. — Hiszen ismeri a járást a házban. Szeljen magának kenyeret, aztán menjen.

Gilbert nem moccant.

— Hogyan? — folytatta Rousseau. — Pénzt is akar? Pártul fogtam önt és menedéket adtam önnek, csunya dolog, hogy most kifoszt. Tessék! Fogadja el ezt, több nincsen!

A zsebébe nyult és odanyújtott Gilbertnek néhány aranypénzt.

— Nem kell sem pénz, sem kenyér, — felelte Gilbert. — Félreértett. Azért nem követtem el öngyilkosságot, mert az életemnek most van értéke másvalakire nézve. Mondja meg, van-e oly természetes kötelezettség, van-e a világon kötelek, mely meg az életunottat is hozzáköti a világhoz?

— Van több is, — felelte Rousseau.

— Olyan az apaság is?

— Hogyne, de miért ez a kérdés az ön ajkáról?

— Rousseau ur, — kiáltotta Gilbert — az ön szavaihoz fogok alkalmazkodni. Itéljen rólam! Oly szerencsétlen voltam, hogy meg akartam ölni magam, de... apa vagyok.

Rousseau csak reánézett, de nem felelt semmit.

— Apa vagyok, — ismételte Gilbert — tanácsát kérem.

— Kérte-e, mikor elkövette azt az ostobaságot? — kérdezte Rousseau.

— Rousseau ur, — felelte Gilbert — ön ostobaságnak mondja, mások ennél is többnek: gonosztettnek mondják.

— Gonosztettnek? — mondotta az öreg ember. — Nem vagyok gyóntató pap. Csodálni nem csodálom... mindjárt megmondottam önnek, hogy nem lesz jó vége, hogy rosszjellemű ember.

— Nem, — felelte Gilbert, a fejét rázva — én csak műveletlen és megtévesztett értelmű ember vagyok. Olvastam néhány könyvet, melyek az osztályok egyenlőségét, az emberi szellem büszkeségét, az érzelmek nemességét hirdetik, azok a könyvek, melyeket egy nagyhirű ember írt, rossz utra vezették a parasztfiút.

— Ahá, látom már, mire akar kilyukadni, — felelte Rousseau — tehát az én tanaimban van a hiba.

— Nem hibáztatok senkit, — folytatta Gilbert — csak azt mondom, hogy olvastam azokat a könyveket. Rosszul értettem, amit mondanak és megbotlottam. Bűnömnek első sorban ön az oka, azért is keresem fel elsőnek önt — a másik ön után kerül sorra.

— Mit kíván tőlem?

— Nem kérek sem segítséget, sem hajlékot, sem kenyeret, ha még oly éhes vagyok is, hanem,

könyveinek alapján, csak magyarázatát kérem. A test éhsége-e, ami gyötör és átjárta agyamat és szívemet, vagy pedig a lelkipurdalás? Bűnös módon gyermeket nemzettem, a kétségbeesésbe dőljek-e azért, vagy pedig azt mondjam-e: azt tettem, amit a természet parancsol? Megfelel-e a természetnek, hogy az apa elhagyja gyermekét? Azt olvastam, Rousseau ur, az ön könyveiben, hogy a házasságon kívül született gyermekek az állam gyermekei, annak kötelessége, hogy gondjaiba fogadja őket. Tudom, hogy ön is volt atyja házasságon kívül született gyermekeknek és mindig tisztességes embernek tartotta magát, noha nem vette gondjaiba azokat a gyermekeket.

— Hallgasson, — felelte Rousseau. — Korlátozott esze és rossz szíve van. Rosszul értelmezte könyveimet és hamis fogalmat alkotott magának az életről. Engem akar felelőssé tenni a gonosztettéért, mikor azt mondja, hogy csak azt tette, amit én. De nem látta meg azt, ami nem áll a könyveimben, tudniillik azt, hogy az, akiről ön oly tévesen vett példát, örömben és bőségben tölthette volna életét ahelyett, hogy szenvedésben és nélkülözések közt töltötte volna. Tehettem volna úgy, mint Voltaire ur. De szegénységre és szűkölkedésre ítélttem magam szabad elhatározásból, lemondottam azokról az örömökről, melyekre a természetemben rejlő szenvedélyesség ösztönzött, megtagadtam önmagam, hagytam, hogy életem virágzó kora a homályban enyészsen el! És miért tettem, fiatal ember? Azért, hogy vezekeljek azzal!

— Hogy vezekeljen? — felelte Gilbert. — Így felel ön nekem?

— Ugy van, azért, hogy vezekeljek! — folytatta Rousseau keserűen. — Említette azokat a gyermekeket, akiket elhagytam. Miért adtam apáknak és anyáknak jó tanácsokat, miért dolgoztam ki

a nevelés új rendszerét, miért áldoztam életemnek több mint tíz évét erre a problémára? Azért, hogy jóvátegyem a bűnt, melyet elkövettem, hogy használjak más gyermekeknek, holott az enyéimet gyalázatosan elárultam! S mégis, még most is megszólal szívémben a vád: Jaj neked, gonosz apa! Jaj neked, ha az utcasarkon reádnevet egy utcai nő, mert talán éppen a te elhagyott leányod ő, akit a nélkülözés a bűn karjaiba dobott? Jaj neked, ha az utcán tolvajt látsz, akit elfognak... lehet, hogy éppen a te fiad, kit nélkülözés tett gonosztevévé.

— E szerint nem hagyta volna el gyermekeit, ha eltarthatta volna őket? — kérdezte Gilbert.

— Sohasem tettem volna meg, ha meg lett volna az, ami a legszükségesebb. Utóbb, mikor már volt miből élnem, többé nem találhattam meg gyermekeimet, mert bűntársam, az anyjuk is teljesen megfeledkezett róluk.

— Elég-e huszezer livre, hogy az ember eltarthassa gyermekét? — kérdezte Gilbert.

— Ugy van, elég.

— Köszönöm, uram, most már tudom, hogy mit tegyek.

— És fiatal ember létére mindenesetre eltarthatja munkájával a gyermekét, — mondotta Rousseau. — De bűnről beszélt: talán keresik, vagy üldözik is...

— Ugy van, uram, keresnek, üldöznek.

— No, akkor rejtőzzék el nálam, a kis padlás-szobának még mindig nincs lakója.

— Boldogan hallom, amit mond, — kiáltotta Gilbert; — csakugyan, csak fedelet kérek öntől, a kenyeremet majd megkeresem magam... tudja, hogy nem henyélek.

— Akkor hát, — mondotta Rousseau kissé nyugtalanul — ha megállapodunk benne, menjen fel, hogy Teréz ne lássa itt; már nem jár fel oda,

mert mióta ön elment, nem tartunk ott semmit; ott találja a szalmazsákját, rendezkedjék be, ahogy tud.

— Köszönöm, így boldogabb leszek, mint megérdemlem.

— Csak ennyit kívánt? — kérdezte Rousseau, ki pillantásával szinte kiűzte a szobából Gilbertet.

— Nem, uram, még egyet, ha megengedi.

— Beszéljen.

— Egyszer azzal vádolt meg Luciennesben, hogy elárultam; senkit sem árultam el, uram, csak a szerelmem szavára hallgattam.

— Ne beszéljünk róla. Ennyi az egész?

— Ennyi. Még csak azt mondja meg, Rousseau ur: ha az ember Párisban nem tudja valakinek a címét, van-e reá mód, hogy megtudhassa?

— Hogyne, ha ismert emberről van szó.

— Az, akire én gondolok, ismert ember.

— És hogy hívják?

— Balsamo József bárónak.

Rousseau megrázkódott; nem felejtette még el a rue patrièrei gyülekezetet.

— Mit akar attól az embertől? — kérdezte.

— Egészen egyszerű dolgot. Azzal vádoltam önt, aki uram és mesterem, hogy erkölcsi tekintetben ön volt okozója bűnömnek, mert azt hittem, csak a természet törvényének engedelmeskedtem.

— És nem ábrándítottam ki ebből? — kiáltotta Rousseau, reszketve a gondolatra, hogy ily felelősség hárul reá.

— Legalább felvilágosított.

— Nos, mit akar mondani?

— Azt, hogy bűnömnek nemcsak erkölcsi, hanem fizikai oka is volt.

— És úgy-e, az a Balsamo báró a fizikai ok?

— Ugy van. Példákat követtem és egy alkalmat ragadtam meg. A példa ön; az alkalom Balsamo báró. Nem tudja, hol lakik?

— De tudom. A rue Saint-Claudeban.
— Köszönöm... haladéktalanul elmegyek hozzá.

— Vigyázzon magára, gyermekem, — kiáltotta Rousseau s visszatartóztatta Gilbertet — hatalmas és rejtelmes ember az.

— Ne aggódjék, Rousseau ur, el vagyok határozva reá, s megtanultam öntől az önmérsékletet.

— Szaporán, szaporán, menjen fel, — kiáltotta Rousseau — hallom már, hogy nyitják a folyosó ajtaját; bizonyára Teréz jön haza; bujjon a padlósszobájába, míg be nem jött, akkor aztán elmehet.

— Kérem a kulcsot.

— Szokás szerint a konyhában függ a falon. Szeljen magának kenyeret, éjszakára majd odakészítem szobájába a munkát.

— Köszönöm, — mondotta Gilbert s oly sietve osont el, hogy mire Teréz felért az első emeletre, már a padlósszobájában volt.

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET

A lelkiismeret szóhoz jut

(Folytatás)

Ellátva a becses utbaigazitással, melyet Rousseautól kapott, Gilbert nem késett soká. Mikor Teréz behuzta maga után a szoba ajtaját, lesompolygott a lépcsőn és elhagyta a házat.

Egyenesen a rue Saint-Claudeba tartott.

Éppen abban a pillanatban érkezett meg, mikor Balsamo báró az ajtóig kísérté Rohan bíbornokot.

Gilbert bevárta, míg a herceg elhajtattott, mikor pedig Balsamo megállt a lépcsőn, hogy utána nézzen, előrelépett.

— Szabad rövid beszélgetésre kérnem? — kérdezte.

A báró vizsga szemmel nézett a koldus alakra.

— Kicsoda ön? — kérdezte.

— Nem ismer meg?

— Nem. De mindegy, jöjjön be!

Előrement és a legközelebbi előszobába vezette jelentéktelen látogatóját.

— Azt kérdezte tőlem, hogy megismerem-e?

— Igen, azt, báró ur. Taverneyben találkozunk, azon az éjjelen, mikor, a trónörökösné megérkezte előtt, a kastély vendége volt.

— Taverneyben? — kérdezte Balsamo és egyszerre eszébe jutott minden. — Ah! Igen! Csaknem ugyanakkor hagyta oda Taverneyt, amikor én, és ...

— És Rousseau ur és Jussieu ur pártfogásával kertészfiu lettem Trianonban, — felelte Gilbert.

Balsamo erősen a szemébe nézett.

— Gondolom, hogy mit akar tőlem, — mondotta sötét pillantással. — Taverney kisasszony ön ellen súlyos vádat emelt, melyet a tudomány segítségével készítettem ki belőle. Kérdőre akar vonni azért, mert felderítettem egy titkot, mely egyébként örökre titokban maradt volna? Váddal illettek és már saját érdekem is megkövetelte, hogy nevezsem meg a tettest. Tehát csak magamat védtem, de egyébként sincs joga panaszkodni, mert gyalázatos dolgot művelt. Andrée kisasszony bátyja halálra keresi önt, a kisasszony pedig megöleti, ha csak így jár-kei Páris utcáin.

— Óh, nem bánom, — felelte Gilbert. — Szerettem Andrée kisasszonyt oly nagyon, mint senki sem fogja szeretni ... de a kisasszony megvetett.

— És ezt torolta meg rajta ...

— Soha sem tettem volna meg, ha nem adtak volna alkalmat rá, — felelte Gilbert. — De ki az, aki azt az alkalmat adta? Az az ember,

gróf ur, aki elaltatta Andréet, aztán magára hagyta, úgy, hogy egyedül és védtelenül, ájultan rogyott össze a kertben. Felemeltem, és szobájába vittem. Teste érintette a testemet. Karjaimban tartottam az imádott leányt, és köből kellett volna lennem, ha ellene akartam volna állni a kísértésnek! Csakugyan oly bűnös volnék?

Balsamo szomoruan nézett reá.

— Igaza van, én vagyok a gonosztettnek, Taverney kisasszony szerencsétlenségének oka. De lássa, fiatalember, egy idő óta átok üldöz engem; baj lesz mindenből, amit teszek. Oly szerencsétlenségek miatt van úgy, melyeket ön meg sem érthet. Csak jogos és méltányos, ha nem akarja, hogy ön szenvedjen miattuk. Mit kíván tőlem?

— Tegye lehetővé, hogy jóvátegyek mindent, a tettét és a szerencsétlenséget, — felelte Gilbert.

— Szereti Andréet? — kérdezte Balsamo. — A leány nemesi családból származik, de szegény. Bátyja, azt hiszem, lerázta magáról a nemesi osztály előítéleteit. Talán jó volna, ha azt az ajánlatot tenné Fülöp urnak, hogy feleségül veszi nővérét?

— Ledöfne, — felelte Gilbert. — Nem félek a haláltól, inkább vágyódom reá. Tehát kész vagyok megkockáztatni, ha ön is azt ajánlja.

— Akkor ne menjen Fülöphöz, hanem az apjukhoz, az öreg Taverney báróhoz, — mondotta Balsamo. — Mondja meg neki, hogy nagy hozományt vinne magával.

— Báró ur, nekem nincs semmim.

— Adok önnek ötszázezer frankot.

— Taverney báró nem fogja elhinni.

— Ha megmutatja neki a pénztárjegyeket, nem fog kételkedni benne.

Balsamo azzal kihuzta íróasztalának fiókját és ötven, egyenként tízezer lívrere szóló pénztárjegyet vett ki belőle. Oda is adta mindjárt Gil-

bertnek, ki villogó szemmel nézett a pénzre. — Lehetséges? — kiáltotta. — Ily nagylelkűség!...

— Tegye zsebre a pénzt és menjen Taverney báróhoz, — felelte Balsamo nyugodtan. — Hogy az öreg ur ne kételkedjék gazdagságának jogos voltában, írást is adok róla önnek.

— Tollat vett kezébe és a következő szavakat írta egy papírlapra:

„Megigérem, hogy Gilbertnek azon a napon, melyen házasságra lép Taverney Andrée kasszonnyal, 500.000 franknyi összeget engedek át, melyet abban a reményben, hogy a házasság létrejön, már előre átadok neki. *Balsamo József báró.*“

Gilbert reszketve vette át az írást.

— Báró ur, — mondotta — ily szerencse... hálás leszek érte, amíg élek. De — tette hozzá félénken — adjon még ötven frankot, hogy előbb tisztességes kabátot vehessek... hiszen abban, ami rajtam van, nem jelenhetek meg Taverney báró előtt.

— Tessék, — kacagott Balsamo s átadta neki még az ötven frankot is.

Aztán intett Gilbertnek, hogy most már elmehet, és visszavonult szobáiba.

NEGYVENEDIK FEJEZET

Könnyebb elkövetni egy bűnt, mint legyőzni egy előítéletet

Gilbert leült egy köre, óvatosan nézett körül, s mikor meggyőződött, hogy senki sincs közel, kivette zsebéből és szemügyre vette a pénztárjegyeket.

— Mondják, sok a hamis papírpénz, — gondolta magában — a fiatal gavallérok olyannal szokták becsapni az opera hölgyeit. Talán az én pénztárjegyeim is hamisak.

Rövid elhatározás után bement egy boltba, letett az asztalra egy pénztárjegyet és megkérdezte, nem mondhatná-e meg neki a kereskedő egy bankár lakását, mert fel akarná váltani azt a pénzt.

A kereskedő figyelmesen vizsgálta a papirost, aztán visszaadta Gilbertnek s megmondotta egy bankár címét.

— Tehát a pénz nem hamis.

Az utcán Gilbert bekötötte zsebkendőjének sarkába a kincset. Egy zsibárus boltjához ért. Bement és vett huszonöt frankért egy új kabátot, egy pár selyemharisnyát, egy pár csatos cipőt meg egy gyolcsinget. Mindjárt fel is vette az új ruhadarabokat, az ócskát pedig otthagyta ráadásul, aztán bement egy borbélyhoz, ki negyed óra alatt szépen rendbetette haját. Azután vett egy pékboltban egy cipőt, elköltötte a versaillesi uton, egy kutnál pedig jócskán ivott hozzá vizet. Nem akart omnibuszra szállni, bár megtehetette volna. Zavartalanul akarta átengedni magát álmainak és légvárainak, azt pedig csak úgy tehetette meg igazán, ha nem zavarja senki.

Reménykedett; lehetetlennek tartotta, hogy az Andrée helyzetében levő leány visszautasítson oly ajánlatot, mely elégtétellel, ráadásul pedig még nagy vagyonnal is biztatja.

Mikor Trianonba ért, tervei már készen álltak. Most már volt bátorság benne, hogy szembenézzen Fülöp haragjával és Andrée megvetésével; meg volt győződve, hogy fél millió biztosan vértézi minden veszedelemmel szemben.

De nagy megdöbbenésére megtudta, hogy a Taverney testvérek már nincsenek Trianonban. Azt mondták, hogy az orvos légváltozást ajánlott Andrée kisasszonynak. Hogy hova ment a testvérpár, nem tudhatta.

Gilbert felment trianoni padlásszobájába és átvett egy pillantást Andrée szobáiba.

A szobák üresek, az ablakok nyitva voltak. Vajjon hova mehettek? kérdezte magában.

Rövid gondolkodás után arra a következtetésre jutott, hogy csak a rue Coq-Héron-ban levő pavillon és Taverney-i kastélyuk közt választhatnak. Legjobb, ha mindjárt visszatér Párisba. A báró talán ott van.

Igy újra utnak indult. Habozás nélkül felkereste a rue Coq-Héront és becsöngetett az ajtaján annak a kertnek, melyben a pavillon állt. De senki sem nyitott ajtót.

— Ez még nem bizonyítja, hogy nincsenek itt, — gondolta magában és elhatározta, hogy visszatér Rousseau ur padlásszobácskájába, hogy onnan tehesse, mint egykor, a megfigyeléseit.

Semmi sem vallott arra, hogy a pavillonba mások mentek volna lakni. Gilbert most sajnálta, hogy Nicole és Beausire ur már nincsenek ott. Akkor könnyen találhatta volna nyitva az ajtót a kert hátsó oldalán.

Másnap este kémszemlére indult, hogy keresen egy helyet, ahol át lehet mászni a falon. Talált is. Felkapott a falra s a tulsó oldalon minden baj nélkül csuszott le a kert puha földjére.

Mikor lábujjhegyen a ház közelébe sompolygott, az ajtó résén világosságot látott. A következő pillanatban újra elsötétült minden.

Gilbert várt. Talán Andrée volt, talán ki is jön. Miért ne érezné meg szíve mélyén a jöttét, holott hozzáférhető az ily hangulatok számára, és miért ne jönne ki, hogy kérdőre vonja?

De mikor látta, hogy minden csöndben marad, odalopódzott az ablakához annak a szobának, ahol azelőtt lakott Andrée. Arcát az üvegtáblához szoritotta, de az ablakot ugyanabban a pillanatban kinyitották, oly erővel, hogy a falnak dőlt és felkiáltott kinjában.

— Ki van itt? — kiáltotta egy hang, melyben Gilbert Andrée hangjára ismert.

— Óh, bocsásson meg, kisasszonyom, — hebegte, és zavartan sütötte le szemét.

— Gilbert? Itt van? Mit akar tőlem?

— Óh, bocsásson meg, kisasszonyom! — kiáltotta Gilbert és térdre esett az ablak előtt. Nem állok fel, míg nem mondja, hogy megbocsát!

— Mit bocsátának meg önnek? — felelte Andrée. — Mit tett ön nekem? És hogyan jutott a kertbe? A kerítésen mászott be?

— Óh, nem arról van most szó, kisasszonyom, — felelte Gilbert. — Már félttem, hogy elutazott Franciaországból. Óh, mily szerencse, hogy még itt találok.

Felemelte a két kezét és az őszinte hála hangján ejtette ki ezeket a szavakat.

— Mit jelent ez az áradozó beszéd? Menjen innen! — mondotta Andrée.

— Haragszik reám, meg is érdemeltem, — folytatta Gilbert. — Nem is azért jöttem ide, hogy kegyeddel beszéljek .... Csakugyan azt hittem, hogy már eltazott. Atyjával akartam beszélni.

— Atyámmal? Mit akar tőle?

— Óh, tudom, hogy sokkal jobb volna, ha minden csak kettőnk közt maradna, — felelte Gilbert. — Így lehetne leginkább jóvátenni.

— Jóvátenni? Hogyan értsem?

Gilbert szerelemmel és alázattal nézett fel reá.

— Bizonyára vakmerőség tőlem szegény, alantas embertől, hogy oly magasra emelem a szemem, — felelte — de hát a szerencsétlenség megtörtént, nem bánom, mondja akár bűnnek, de szerencsétlen véletlen, végzetes szerencsétlenség volt ... a szívem nem bűnös a dologban.

— A szíve ... bűn ... végzet? — ismételte Andrée. — Eszét vesztette maga, Gilbert ... az ember szinte fél magától.

— Nézze a tiszteletemet, a megbánásomat, és legyen részvéttel hozzám. Hiszen amit tenni akarok, nem magamért teszem, nem is kegyedért, hanem csak azért, hogy megtegyem kötelességemet Isten és az emberek előtt. Egész életemmel vezekelni akarok egy pillanat ballépéséért ... boldoggá akarom tenni, azt akarom, hogy felejtсен el minden régebbi fájdalmat, egyezzen bele, kisasszonyom, ebbe a házasságba, mellyel jóvá lehet tenni bűnömet!

Andrée hátrált. Gilbert visszatartotta a ruhájánál fogva.

— Ne meneküljön, kisasszony, nem vesztetem az eszemet ... Még egyszer kérem, legyen az enyém! Bocsássa meg, amit azon a szörnyű éjjelen tettem, mondja, hogy megbánásommal megnyerem bocsánatát... hogy oly soká titkolt szerelmem igazolja bűnömet!

Andrée megértette.

— Nyomorult! — kiáltotta. — Tehát te voltál? Jóságos Isten!

Fejét a két kezébe szoritotta, mintha attól félne, hogy szétpattan.

— Istenem! Kétszeres gyalázat ért? Nemcsak a cselekedettel, hanem a tettes személye által is! Beszélj, szörnyeteg! Csakugyan te voltál?

— Hát nem tudta? — rebegette Gilbert.

— Segítség! Segítség! — sikoltotta most Andrée. — Fülöp! Fülöp!

Gilbert dermedten nézett körül, keresett egy helyet, ahol elrejtőzködhetik, vagy valami fegyvert, mellyel védekezhessék. De nem jött senki.

— Óh, hiszen egyedül vagyok, nem segíthet senki! — kiáltotta Andrée. — Eredj innen, semmirevaló, ne hívd ki magad ellen az Isten haragját!

— Az a legnagyobb szerencsétlenségem, — felelte Gilbert — hogy haragszik reám... Mit bá-

nom az ég haragját? Nem szán? Meg sem hallgat?

— Gyilkos! gyilkos! — kiáltotta Andrée. — En hallgassam meg? Mit is mondhatna?

— Amit már mondtam. Azért jövök, hogy jóvátegyem bűnömet...

— Azt mondja, úgy-e, házassággal? — vágott szavába Andrée. — Haragszom? Nem, nem haragszom, hanem megvetem, utálok... Óh, nincs szó elég megalázó, mely kifejezhetné, amit gondolok! Ha már semmivé lett a becsületem, legalább meg akarom óvni azt az utolsó szikrát, mely megmaradt belőle. Azt is lábban tapodnám, ha az öné lennék.

— Azt hittem, — felelte Gilbert hidegen — hogy egy anyának csak gyermeke jövőjére kellene gondolnia.

— Nem hihetem, — felelte Andrée az előbbi hangon — hogy merészelne törődni azzal.

— Ellenkezőleg, — mondotta Gilbert büszkén és határozottan — törődöm velem! Nem akarom, hogy a gyermek elhervadjon lassan, ami előfordul néha előkelő családokban, ahol a leányoknak különös fogalmaik vannak a becsületről. Hogy nem szeret, nem csodálom; hiszen nem lát a szívembe. Nem csodálom azt sem, hogy megvet, hiszen nem tudja, mily gondolatok élnek bennem. De érthetetlen nekem az, hogy el akarja vitatni tőlem azt a jogot, hogy törődjem gyermekemmel. Látja, felajánlottam a kezem, nem szenvedélyből, nem is becsvágyból már, hanem csak kötelességérzetből. Rabszolgája akartam lenni, amíg csak élek. Soha sem kívántam volna, hogy a nevemet viselje, mindig csak Gilbert kertész maradtam volna. Itt van ötszáz ezer frank, egy nagylelkű pártfogóm, ki másképp ítelt rólam, mint ön, nászajándékkul adta nekem ezt az összeget. Nekem a magam részére nem kell más, mint levegő, hogy lélekzetet vehes-

sek és egykor egy sirgödör, hogy eltemessenek. Amim még van, a gyermekemé... Fogadja el ezt az ötszázezer frankot.

Az ablak deszkájára tette a kis csomagot.

— Nagyon téved, Gilbert ur, — felelte Andrée — önnek nincs gyermeke.

— Hogyan?

— Melyik gyermekről beszél?

— Arról, melynek ön az anyja. Két tanu, bátyja és Balsamo báró jelenlétében jelentette ki, hogy gyermeket hord a szive alatt, és én ... én szerencsétlen...

— Ön is végighallgatta? — kiáltotta Andrée. — Annál jobb. Tehát ide figyeljen. Alávaló, büns módon visszaélt helyzetemmel, mikor mély álomba merültem... igen, anya vagyok, de a gyermeknek csak anyja van, értse meg... Megfosztott a becsületemtől, annyi az egész! Az én gyermekemnek ön nem atyja!

E szavakkal kezébe vette a pénztárjegyeket és kidobta a kertbe.

Aztán ugyanolyan heves mozdulattal visszalökte Gilbertet és betette az ablakot.

NEGYVENEGYEDIK FEJEZET

December 15-ikén

Gilbert nem mondhatta volna meg, hogyan élte tul azt az éjszakát.

Mikor a nap felvirradt, lelkének vihora valamennyire lecsillapodott, és felmerült előtte az a kérdés, hogy ne irjon-e neki s ne fejezze-e ki előtte még egyszer s nyugodtan azokat az okokat, melyek a házasság mellett szólnak. De letett a gondolatról: a büszke, megközelíthetetlen leány olvasatlanul tépné el levelét.

Aztán azt kérdezte magában, hogy nem fogadná-e kedvezőbben a kapzsi apa, vagy a becsületérző Fülöp? De letett erről a reménységről is; senki sem törhetné meg Andrée akaratát, sem apja, sem bátyja.

Mikor a nap felkelt, úgy érezte, hogy oda kell mennie szobájának ablakához, de nem, ellene állt a kisértésnek. Eleget megalázta magát előtte, egy pillantást sem vet többé a kegyetlenszívűre. Sohasem törődik többé a sorsával ennek a fennhéjázó leánynak, ki örült büszkeségében megtagadja a természet minden kötelékét. Egyedül fog haladni útján, dolgozni fog, meg fogja keresni kenyerét. Igen, de a gyermek? Szabad-e szívtelen anyjánál hagynia? Nem, soha! Meg sem mondaná ennek a gyermeknek az atyja nevét! Talán kiadná házából, valamiféle gondozásba adná s minél kevesebbet fizetne ellátásáért. Szenvedéssel, gyalázattal teljes élet fenyegeti a szegény teremtet.

— Igen, — mondotta magában — örködni fogok, résen leszek, és ha eljön az ideje, megtalálom az utját-módját, hogy biztosságba helyezzem a gyermeket!

E gondolatai közben padlásszobájának ablakához lépett. Odaát a pavillonban látta fel s alá járni Fülöpöt. Ekker megijedt. A következő pillanatban belépett egy nőszemély, valami cselédféle. Andrée megjelent, és úgy tűnt fel, mintha tárgyalna vele, mintha szolgálatába fogadná. Aztán butort hoztak, és Gilbert nem kételkedhetett tovább, hogy Fülöp és Andrée egy időre a pavillonban akar lakni.

Reggel Gilbert elment Balsamóhoz. Mindjárt eléje bocsátották.

— Azért jött, hogy újra megköszönje? — mondotta a báró. — Merőben fölösleges.

— Jöttem, megmondani, hogy nem házasság, — felelte Gilbert. — A kisasszony vissza-

utasított. Álmom semmivé lett, tervem megbukott. Gonosztevőnek, gyilkosnak mondott és utálattal taszított el magától.

— Fel lehetett tenni, — felelte Balsamo. — De a gyermek?

— Azt mondotta, hogy az csak az övé, nem az enyém.

— Ugy? Aztán?

— Aztán elmentem. Mit, tett volna helyemben ön?

— Nem tudom. Mit fog tenni?

— Elhatároztam, hogy megbüntetem a megáláztatásomért, — felelte Gilbert.

— Megértem. De bizonyára elárulta, hogy, hogyan teszi meg, és visszautasította a pénzt?

— A titkom az enyém, azt nem csikarja ki tőlem senki, a pénz pedig az öné, visszahoztam.

Azzal letette az asztalra a pénztárjegyeket.

— Tisztességes ember és nincs benne kapzsiság, — gondolta magában Balsamo. — Van esze és becsülete.

— Most még számot kell adnom arról az ötven frankról, melyet öntől kaptam, — mondotta Gilbert.

— Tulzás volna, — jegyezte meg a báró. — Nagyon szép, mikor az ember visszahoz egy fél-milliót, de visszaadni ötven frankot kicsinyes dolog.

— Nem is hozom vissza, — felelte a fiatal-ember — elköltöttem néhány frank kivételével, és csak azt akartam mondani, hogy még többre is van szükségem.

— Mennyire?

— Huszezer frankra.

— Mivégből?

— Hogy bosszut álljak ... tisztességes módon ...

— De, úgy-e bár, kegyetlenül? Nem tesz kárt Andréeban és hozzátartozóiban?

— Nem teszek. Nem kívánok a magam számára semmit. A pénzből egy fillér sem marad a zsebemben. Mindent csak a gyermekemnek kérek. Én mindig megélhetek.

— Ugy van, felteszem, — mondotta Balsamo. — Isten nem ruházott volna fel oly erős akarattal olyat, kinek az a sorsa, hogy fiatalon pusztuljon el. Ily kemény páncélt csak olyan szíveknek ad, melyek sokat bírnak ki, oly elméknek, melyek sokat tudnak végbevinni. Megkapja a pénzt.

— Még többet kérek. Ugy fordulhat, hogy el kell hagynom Franciaországot, — folytatta Gilbert. — Abban az esetben kérem támogatását, hangja fájdalommal töltötte el a fiatal ember szívét. hogy teljes titokban utazhassam külföldre. Ön varázsló, önnek természetfölötti eszközök állnak rendelkezésére. Segíthet abban, hogy nyomtalanul tűnjek el Franciaországból.

— Gilbert, — mondotta Balsamo — derék, bátor lelkű ember ön, hasznát vehetném önnek. Maradjon nálam, nagy emberré teszem. Háza biztos menedék. Azonkívül rövid idő múlva elhagyom Európát s akkor magammal viszem.

Néhány hónap múlva elfogadnám ezt az ajánlatot, — mondotta Gilbert — de most vissza kell utasítanom, bármily fényes lehetőséget nyit meg oly szegény ember előtt, mint én vagyok. Nem bosszura gondolok, kötelességet kell teljesítenem.

— Helyes, itt van a huszezer frankja, — felelte Balsamo habozás nélkül.

— Köszönöm, — mondotta a fiatalember és eltette a két pénztárjegyet. — Ha végbevittem elhatározásomat, meg fogom fizetni önnek ezt az összeget azzal, hogy addig szolgálom, míg le nem szolgáltam.

— Tehát rendelkezésemre fog állni, ha szükségem lesz reá? — kérdezte Balsamo. — Jól van! Meg fogom találni önt. De mára elég. A sok be-

széd még nehezemre esik. Tolja közelebb azt az asztalt és adja ide azt az írómappát, mely ott van azon a szekrényen.

Gilbert szót fogadott és az asztalon fekvő írássok egyikén ezeket a szavakat olvasta: „Az *Adonisz* december 16-án Havreből Bostonba indul.”

— Ugy gondolja, hogy jó lesz Amerikába? — kérdezte Balsamo.

— Nincs Franciaországban, tehát szívesen mennék oda, — felelte a fiatalember.

— Helyes! December 15-én következik be az az időpont, amelyről beszélünk?

— Akkor.

Balsamo a következő szavakat írta egy papírlapra:

„Ez írás felmutatója felveendő az *Adonisz* utasai közé. *Balsamo József*.”

Átnyújtotta az írást Gilbertnek, ki kérdő pillantással nézett reá.

— Ne féljen, — tette hozzá Balsamo — az *Adonisz* kereskedelmi hajó és oly társaság tulajdona, melynek tagja vagyok.

— Örökké hálás leszek önnek, — felelte Gilbert.

— Most pedig menjen barátom, s azt mondom, a viszontlátásig.

NEGYVENKETTEDIK FEJEZET

Az utolsó kihallgatás

Egy novemberi reggelen, hónapokkal az imént elmondott események után, Taverny Fülöp reggeli kihallgatásra járult a trónörökösné elé. Mária Antoinette korán kelt és az etikettre való minden tekintet nélkül szokta fogadni azokat, akiket fogadni akart.

Hosszabb idő mult el azóta, hogy a lovag utoljára fordult meg a kastélyban. A sok pompa látványa mély szomorúsággal töltötte el Fülöpöt. Mily sokat remélt Versailles-től és az udvari élet-től, és mégis csak szerencsétlenség és gyalázat érte őt is, meg Andréet is.

A hercegnő, ki építőmesterével beszélgetett, már fel s alá járt a kertben. Ezüstként csengő hangja fájdalommal töltötte el a fiatalember szívét.

Mária Antoinette belépett egy pavillonba, melynek lépcsője előtt a kérvényezők nagy serege várta. Egymásután bocsátották elébe a jelentkezőket. Mindegyikkel beszélt, barátságosan, vagy elutasítva őket kérelmükkel. Fülöpöt már észrevette, de utoljára hagyta, Fülöp reménye szerint talán azért, hogy aztán zavartalanul beszélhessen vele.

Mikor végre belépett, mindjárt azzal az élénk kérdéssel fordult hozzá, hogy hogyan van Andrée.

— Elég rosszul, asszonyom, — felelte a fiatal ember — de hugomat boldoggá fogja tenni, hogy fenséged részvéttel érdeklődik iránta.

A trónörökösné nem felelt; sok szenvedést olvasott Fülöp lefogyott, sápadt arcán; alig ismert reá szerény polgári ruhájában arra a szép fiatal tisztre, ki első kísézője volt, mikor Franciaország földjére lépett.

— Mique ur, — mondotta és az építőmesterhez fordult — e szerint megegyeztünk a tánc terem diszítését illetőleg; a kert elrendezésével is rendben vagyunk. Bocsássa meg, hogy ily soká tartóztattam a hidegben.

Azzal elbocsátotta az építész, ki meghajolt és elment.

A trónörökösné mindjárt azután köszöntötte azokat is, kik bizonyos távolban várták rendelkezéseit, s gyorsan visszavonult. Fülöp azt hitte, hogy a köszöntés neki is szól, és már sajgott a

szive, mikor a hercegnő hozzálépett és megszólította:

— Azt mondotta, uram, hogy a huga beteg?

— Ha nem is beteg, asszonyom, mindenesetre gyengélkedik, — felelte Fülöp gyorsan.

— Gyengélkedik! — kiáltotta a tónörökösné részvétellel — oly szép egészséges teremtés!

Fülöp meghajolt. A fiatal hercegnő fürkésző pillantást vetett reá. Aztán, némi szünet mulva, így szólt:

— Engedje meg, hogy kissé járjak, mert nagyon hidegen fuj a szél.

Néhány lépést tett; Fülöp a helyén maradt.

— Hogyan! Nem tart velem? — kiáltotta megfordulva Mária Antoinette.

Fülöp néhány gyors lépéssel mellette termett.

— Miért nem értesített már régebben Andrée kisasszony állapotáról, holott tudja, hogy érdeklődöm iránta?

— Óh! — kiáltotta Fülöp — a megfelelő szót használta fenséged ... Fenséged érdeklődött nővérem iránt ... de most ...

— Még most is érdeklődöm iránta, uram ... de úgy rémlik, Taverney kisasszony tulhamar hagyta el szolgálatomat.

— A kénytelenség, asszonyom, — mondotta Fülöp nagyon halkán.

— Hogyan! Mily csuf szó; a kénytelenség ... magyarázza meg szavát, uram.

Fülöp nem felelt.

— Louis doktor, — folytatta a trónörökösné — elmondotta nekem, hogy a versaillesi levegő károsan hat a kisasszony egészségére; hogy egészsége csak a szülői házban állhat helyre ... ennyi az egész, amit mondtak nekem ... huga egyetlenegyszer látogatott meg elutazása előtt. Nagyon halovány volt; és szomorú volt; el kell ismernem, hogy nagy ragaszkodásának adta jelét ez utolsó

együttlétünk alkalmával, mert sűrűn hullatta könnyeit.

— Őszinte könnyeit, asszonyom, — mondotta Fülöp, kinek hevesen dobbant meg a szíve — és könnyei még nem apadtak el.

— Ugy véltem észrevenni, — folytatta a hercegnő — atyjaura kényszerítette, hogy az udvarhoz jöjjön és hogy ez a gyermek kétségtelenül hazavágyódik, talán valami vonzalom...

— Asszonyom, — felelte Fülöp hevesen — hugom csak fenségedhez huzódik.

— És szenved ... Különös betegség, melyet a honi levegőnek kellene meggyógyítani s melyet most a honi levegő tesz súlyosabbá.

— Nem fogom megtéveszteni fenségedet, — mondotta Fülöp — hugom betegsége mély bánat, mely oly állapotba döntötte, hogy már a kétségbeeséshez jár közel. De Taverney kisasszony nem szeret senki mást a világon, mint fenségedet és engem; de kezd Istenhez közeledni minden vonzalmával, és azon a kihallgatáson, melyet kértem, fenséged pártfogását szeretném megnyerni nővéremnek ehhez a kívánságához.

A trónörökösné felvetette szemét.

— Nemde, zárdába akar vonulni?

— Igen, asszonyom.

— És türni fogja ön, ki úgy szereti ezt a gyermeket?

— Azt hiszem, helyesen ítélem meg helyzetét, asszonyom és a tanács tőlem ered. Mindenesetre oly nagyon szeretem hugomat, hogy tanácsom nem kelthet gyanút és a világ nem tulajdoníthatja kapzsiságnak. Nem nyerhetek azzal semmit, hogy Andrée zárdába megy, mert egyikünknek sincs semmije.

A trónörökösné megállt, újabb rejtett pillantást vetett Fülöpre, aztán így szólt:

— Magam is azt gondoltam az imént, mikor nem akart megérteni, uram; nem gazdagok?

— Fenséged...

— Semmi álszemérmet, uram; ennek a szegény leánynak boldogságáról van szó; feleljen őszintén, becsületes ember módjára, amint hogy kétségtelenül az is.

Fülöp ragyogó, őszinte szeme találkozott a hercegnő pillantásával, aztán a földre nézett.

— Felelni fogok, asszonyom, — mondotta.

— Nos hát! Szegénysége miatt akarja elhagyni nővére a világot? Miért nem szólt! Szent Isten! A fejedelmek szerencsétlenek... Isten azért adott nekik szívet, hogy megessék mások balsorsán, de megtagadta tőlük azt a magasabbrendű éleslátást, mely a szemérem leple alatt is felismeri a szerencsétlenséget. Feleljen tehát nyíltan: úgy van, amint gondolom?

— Nem ez az oka, asszonyom, — felelte Fülöp határozott hangon — de hugom Saint-Denis kolostorába akar belépni, és csak egy harmadával rendelkezünk annak a pénznek, melyet magával kell oda vinnie.

— Hatvanezer livreről van szó! — kiáltotta a hercegnő — e szerint csak huszezer livrejük van?

— Annyi is alig, asszonyom, de tudjuk, elég fenségednek egy szava, hogy felvegyék a kolostorba anélkül, hogy fenségednek áldozatot kellene hoznia.

— Mindenesetre elég.

— Ez a kegy az egyetlen, melyre fenségedet kérni merem, ha ugyan már nem járt közben másvalakiért Lujza királyi hercegnőnél, a zárda fejelelemasszonyánál.

Csodálkozásba ejt, — mondotta Mária Antoinette — hogyan! annyi szegénység van közelemben! Ej! ezredes, nem jól van az, hogy oly tévedésben hagytak.

— Nem vagyok ezredes, asszonyom, — felelte Fülöp csendesen — nem vagyok több, mint fenséged engedelmes szolgája.

— Azt mondja, nem ezredes? És mióta nem?

— Nem is voltam soha, asszonyom.

— A király jelenlétemben ígért önnek egy ezredet...

— A reá vonatkozó rendeletet sohasem írták alá.

— De volt katonai rangja...

— Melyről lemondtam, mert kegyvesztessé lettem, asszonyom.

— Miért?

— Nem tudom.

— Óh! — kiáltotta a trónörökösné mély szomorúsággal — óh! az udvar!

Erre Fülöp bánatosan mosolygott és így szólt:

— Mennyei angyal ön, asszonyom, és határtalanul sajnálom, hogy nem szolgálhatom többé a francia királyi családot s így nincs alkalmam, hogy meghaljak fenségedért.

A trónörökösné szemében oly élénk és oly izzó villám fénye gyult ki, hogy Fülöp két kezébe rejtette arcát. A hercegnő vigasztalni sem próbálta és nem is igyekezett elvonni gondolataitól, melyek e pillanatban urrá lettek rajta.

Némán és nehezen szedve a lélekzetet, tépdeste a szirmait két rózsának, melyet ideges, nyughatatlan kezével szakított le száráról.

Fülöp újra magához tért s így szólt:

Megbocsát nekem, asszonyom?

Mária Antoinette semmit sem felelt ezekre a szavakra.

— A nővére, ha akar, már holnap beléphet Saint-Denisbe, — mondotta lázas sietséggel — ön pedig, ön pedig egy hónap leforgásán belül egy ezred élén áll.

— Asszonyom, kérhetem-e még azt a kegyet

hogy hallgassa meg utolsó kijelentéseimet is? — kérdezte Fülöp. — Hugom elfogadja királyi fenséged jótéteményét, én kénytelen vagyok visszautasítani.

— Visszautasítja?

— Igen, asszonyom, gyalázat ért az udvar részéről... Ellenségeim, kiknek köszönhetem, tudnák a módját, hogy még érzékenyebben találjanak, ha magasabb polcon állok.

— Hogyan! még ha én fogom is pártját?

— Különösen, ha ön fogja kegyesen pártomat, asszonyom, — felelte Fülöp határozottan.

— Igaz! — suttogta a hercegnő s elsápadt.

— Aztán meg, asszonyom; nem... elfelejtettem, elfelejtettem, míg önnel beszéltem, hogy többé nincs boldogság a földön;... elfelejtettem, hogy nekem, ki visszavonultam a homályba, többé nem szabad elhagynom a homályt; az ember ott csak imádkozhatik, ha van lelke, és emlékezhetik.

Fülöp oly hangon mondotta ezeket a szavakat, hogy a hercegnő megrázkódott.

— Eljön még az a nap, — mondotta — mikor jogom lesz kimondani azt, amit ebben a pillanatban csak gondolhatok. Uram, a nővére bármely pillanatban beléphet a saint-denis-i kolostorba.

— Köszönöm, köszönöm, asszonyom.

— Ami önt illeti... akarom, hogy kérjen tőlem valamit...

— De, asszonyom...

— Akarom.

Fülöp látta, hogy lebocsátkozik hozzá a hercegnő keztyűs keze; az a kéz, mintegy várva valamit, lebegve megállt; talán akaratot fejezett ki.

A fiatalember letérdelt, megfogta azt a kezét és dagadó, reszkető szívvvel lassan szorította reá ajkát.

— A kérését akarom hallani, — mondotta a trónörökösné oly megindultan, hogy elfelejtette visszahuzni a kezét.

Fülöp lehajtotta fejét. A keserű gondolatok hulláma csapott át rajta, mint a hajótörött emberen a viharban... Néhány pillanatig némán hallgatott és nem mozdult, aztán vértelen arccal és elhaló szemmel, így szólt:

— Utlevelet kérek, hogy elhagyhassam Franciaországot azon a napon, mikor hugom belép a saint-denis-i kolostorba.

A trónörökösné visszahátrált, mintha megijedt volna; aztán, mikor látta ezt a teljes fájdalmat, melyet kétségtelenül megértett, sőt talán átérzett is, nem talált más mondanivalót, mint ezeket a majdnem érthetetlen szavakat:

— Jól van!

És eltűnt egy fasorban, melyben ciprusok zöldeltek, az egyetlenek a fák között, melyek épben ővták meg lombjukat, a sirook díszét.

NEGYVENHARMADIK FEJEZET

Az apátlan gyermek

Közeledett végre a fájdalmak, a gyalázat órája. Bár Louis doktor mind sürűbben látogatta, bár Fülöp szerető gonddal vette körül, Andrée óráról-órára komorabb volt, mint az elítélt, ki végzettszerűen jár mind közelebb utolsó órájához. Egész napon át nem szólt egy szót sem; azután meg vad kétségbeeséssel engedte át magát mély fájdalmának.

Egy este, mikor a szokottnál is sápadtabb és nyugtalanabb volt, mikor idegei a szokottnál is dultabbak voltak, Fülöp elküldött az orvoshoz és kérte, hogy még az éjszaka folyamán látogassa meg hugát.

November 29-ike volt. A leány, kít az orvosért küldtek, elfelejtette betenni az ablaktáblákat, úgy,

hogy a lámpafény reávilágított a hótakaróra, mely befödte a kertet.

— Édes Andrée, — mondotta Fülöp — elhatározta-e már magad?

— Mire nézve? — kérdezte Andrée és fájdalmasan sóhajtott fel.

— A ... gyermekedre nézve, hugom.

Andrée megrázkódott.

— Közeledik a pillanat, — folytatta Fülöp.

— Istenem!

— Én nem csodálnám, ha holnap...

— Holnap!

— Sőt már ma, édes hugom.

Andrée úgy elsápadt, hogy Fülöp ijedten fogta meg és csókolta meg kezét.

Borzongva simult Andrée a bátyjához.

— Fülöp, — mondotta — nem élek veled szemben azzal a képmutatással, mely annyira lealacsonyítja a közönséges lelkeket. Anya vagyok. De Isten, én legalább azt hiszem, úgy akarta, — tette hozzá elpirulva — hogy az anyaság hasonló legyen a növény megtermékenyüléséhez. A gyümölcs csak a virágzás után terem meg. Virágzása közben a növény előkészült, átalakult; mert nézetem szerint a virágzás a szerelem.

— Igazad van, Andrée.

— De én, — folytatta Andrée, — nem ismerem sem az előkészületet, sem az átalakulást. Anyává lettem, anélkül, hogy szerettem volna. A szívem, a lelkem még egészen szüzi. Isten olyat küldött nekem, amit nem kértem imádságomban. Attól az órától, melyet minden anya örömmel vár, úgy reszketek, mint akit vérpadra fognak vinni. Az anya szereti gyermekét, mikor megmozdul benne, és boldogan várja azt az órát, mikor megmutathatja neki szeretetét. Én gyűlölöm! Nekem olyan ő, mintha halálos ellenségem volna! Azok

a mozdulatok, melyek más anyának mély örömet okozhatnak, a harag tűzét szitják fel bennem, úgy, hogy ... de nem! Még tiszta ajkammal nem káromlom az Istent! Óh, Fülöp, rossz anya vagyok!

— Óh, ne engedd, hogy téves utra vigyen a szomorúságod! A gyermek részed neked, a szíved vérét, az életét adod neki. Én szeretem, mert hiszen tőled származik!

— Szereted? — kiáltotta Andrée. — Nem juttatja eszedbe mindig egy gyalázatos gonosztevő büntetését? Én gyűlölöm, nem az én gyermekem! Nem akartam, hogy legyen, nem kívántam. Óh, talán az atyjához fog hasonlítani! Istenem! Nem szabad megölnöm ezt a gyermeket, nem szabad a saját életemre sem törnöm, míg a szívem alatt viselem, mert kettős gyilkosság volna. De ha igazságos Isten vagy, aki törődik teremtményeinek fájdalmával, ha azt akarod, hogy ne haljak meg kétségbeesésemben, akkor vedd magadhoz ezt a gyermeket, szabadíts meg tőle és állj bosszút értem!

Az ajtót kinyitották. A szobaleány bebocsátotta az orvost.

— Készítsen elő mindent, úgy, mint utközben mondtam, — mondotta Lauis doktor a leánynak. — Ön pedig, asszonyom, ne siettesse fájdalmait, úgy is elég része lesz bennük. — És Fülöphöz fordulva: — Ön pedig legyen okosabb, mint huga és támogasson figyelmeztetéseimben.

Andrée szinte megszegyenülten állt fel ... Fülöp leült egy karosszékre.

Lehetett látni, hogy a beteg elpirul és fájdalommal görcsrohamban tántorul meg. Kezeivel görcsösen kapaszkodott a karosszék bojtjaiba, és elhagyta sápadt ajkát az első feljajdulás.

— Felindulásával csak siettette a válságot, — mondotta az orvos. — Vonuljon a szobájába Taverney ur, és legyen bátor.

Végtelen lelki gyötrelmében Fülöp Andrééhez rohant, ki meghallotta az orvos szavát és reszketett, de minden fájdalma mellett felállt, hogy megölelhesse bátyját.

Erősen ölelte magához, ajkát hideg arcára szorította és egész halkán mondotta:

— Isten veled!... Isten veled!... Isten veled!...

— Doktor! doktor! — kiáltotta Fülöp kétségbeesetten — hallja, mit mond?

Louis erőszakosan választotta el egymástól a szerencsétleneket, ismét leültette a karosszékre Andréét, a szobájába kísérte Fülöpöt, előretolta a reteszeket, melyek Andréé szobáját védték, összevonta a függönyöket, bezárta az ajtókat és így temette el az egész jelenetet, mely az orvos és a nő, Isten és kettőjük közt fog megtörténni.

Reggel három órakor az orvos benyitott azon az ajtón, mely Fülöp szobájába nyílt és így szólt:

— Nővérének fia született.

Fülöp összekulcsolta kezét.

— Ne menjen még hozzá, — figyelmeztette az orvos. — Most alszik. Gondoskodtam dajkáról. Készen várja a szólitást, de önnek kell érte mennie. Üljön a kocsimba, melyen idejöttem.

— És ön, doktor ur?

— Van még egy betegem, nincs messze ide, gyalog is mehetek hozzá. Egész éjszaka ott lesz dolgom. Itt egyelőre nincs szükség reám. Isten önnel! Reggel nyolckor ismét itt leszek.

Kiadott még néhány utasítást. Fülöp sürgető kérésére a cseléd szobájába vitette a gyermeket, aztán elment a lovaggal együtt. Fülöp elhajtattott a kocsin, az orvos elindult a Place Royale-ra, a leány pedig elszunnyadt alvó urnőjének ágya mellett.

NEGYYVENNEGYESIK FEJEZET

A gyermekrablás

Mikor Andrée magához tért, hallotta az alvó leány lélekzetvételét; a tűz pattogott a kandallóban, de egyébként minden hallgatott körülötte. Átengedte magát a féléber állapotnak, mintha félt volna, hogy nagyon is hamar tér vissza teljes eszméletére.

Ekkor váratlanul halk sirást hallott. Megborzadt, egyszerre fellángolt benne a gyűlölet, a harag érzeme. Nem alhatott, nem nyughatott tovább. Hol van a gyermek? Elvitette Fülöp?

Rázta a szobaleányt, de az mélyen aludt és most már a gyermek is hallgatott.

— Lehet, hogy a dajka jött meg, — gondolta Andrée. — Lépteket hallottam és kinyitottak egy ajtót. Néhány tallérért majd akad nevelőanyja a gyermeknek, és mire felnő, elmegy mellettem és nem ismer reám. És azért voltak ezek a fájdalmak, azért volt a gyötrelmek az a sok, sok órája? Marguerite! Marguerite!

— A leány végre felébredt.

— Nézze meg, Marguerite, hogy itt van-e a dajka és hogy gondoskodtak-e a gyermekről. Ha nem, akkor hozza be ide hozzám.

— De bátyjaura határozottan megparancsolta, hogy hagyjuk a gyermeket a kis szobában.

— Hozza be, akarom! — kiáltotta Andrée türelmetlenül s valami aggódás lepte meg, amiről nem tudott volna számot adni magának.

A leány kiment, de a következő pillanatban ijedten tért vissza.

Andrée reánézett és felült az ágyban.

— Mi az? — hebegte, s valami sejtélem ragadta meg. — Hol van a bátyám... a dajka?

— Bátyja nincs itt, a dajka sem jött meg, a gyermek...

— Mi történt a gyermekkel? — kiáltotta Andrée.

— Eltűnt!

Éppen abban a pillanatban lépett be Fülöp és magával hozta azt az asszonyt, akihez dajkaságba akarta adni a gyermeket. Fülöp hallotta a leány szavait és látta hugának ijedtségétől sápadt arcát.

— Mi történt? — kiáltotta. — Azt mondd, a gyermek eltűnt?

Kirohant a kis szobába s mindjárt azután ijedten vissza is tért.

— Ki volt itt? — kiáltotta és nagyot sóhajtvá roskadt egy székre. Gyanította, hogy mi történhetett.

Andréének most egyszerre megváltoztak az érzelmei.

— Gyermekem! — siránkozott. — Hol van a gyermekem?

— Édes Andrée, — mondotta Fülöp, anélkül, hogy maga is hitt volna szavának — azt hiszem, az orvos vitte el.

— De hova? — kérdezte Andrée. — Hiszen veled együtt ment el, tudnod kellene. Világosan hallottam a lépteket, és a gyermek felsírt.

— Lehetetlen, hiszen aludtál.

— Nem, nem! Nagyon ébren voltam; hallottam! ... hallottam! ...

— Nos, a jó doktort hallottad, aki bizonyára visszajött, mert féltette a gyermek egészségét, és elvitte magával a gyermeket ... Említette is nekem.

— Csak meg akarsz nyugtatni.

— Miért ne nyugtathatnálak meg, hiszen a dolog oly egyszerű.

— De mit tegyek már most? — kérdezte a dajka.

— Igaz ni ... az orvos magához várja. Ez a Marguerite oly mélyen aludt, hogy nyilván semmit sem hallott abból, amit a doktor mondott, vagy pedig az orvos nem akart neki mondani semmit.

Andrée a borzasztó megrázkódtatás után megnyugodott.

Fülöp elbocsátotta a dajkát, a leányt pedig elküldötte valami paranccsal.

Aztán felvette a lámpát, gondosan megvizsgálta a szomszéd szoba ajtaját.

A kertre nyíló ajtót nyitva találta, lábnymokat vett észre a hóban és a kerti ajtóig kísért a nyomokat.

— Egy férfi lábnymoi! — kiáltotta — elrabolták a gyermeket!

NEGYVENÖTÖDIK FEJEZET

A Pitou-család

A lábnymok Gilbert nyomai voltak.

Balsamóval legutóbb folytatott beszélgetése óta Gilbert folyton lesben állt. Mikor Andrée friss levegőt szívni a kertben járt, mindig nyomon követték Gilbert titkos pillantásai. Mikor a függönyöket többé vagy kevésbé összevonták, Gilbert következtetést vont abból állapotára nézve, mikor pedig Fülöp egyszer Louis doktorral együtt érkezett haza, megkettőztette éberségét. Egyszer aztán látta elmenni a szobaleányt s visszatérni este az orvossal együtt. Akkor már tudta, hogy az óra elkövetkezett.

Közben megtett minden előkészületet. Meg egyezett egy fuvarossal, hogy álljon készen a kocsijával, lovával, mihelyt szüksége lesz reá. Három napig bolyongott Páris környékén s kereste a helyet, hol majd elhelyezhetné a gyermeket. Meg-

látogatta Villers-Cotterets városkában Niquet jegyzőt, egy uraság intézőjének mondotta magát és kijelentette, hogy nevelőanyát keres egy bérlő gyermekének, kinek szülei iránt az uraság nagyon érdeklődik. Niquet ur egy oly asszony leányát ajánlotta figyelmébe, ki dajkálta az ő gyermekeit is. Ez az asszony anyjának halála után továbbfolytatta a családi foglalkozást. Haramont faluban lakik, Pitou Madeleineinek hívják, neki magának is van egy négyéves kis fia, ki legjobb bizonyíték reá, hogy jól viseli gondját a gyermekeknek.

Gilbert kiment Haramontba, felkereste az asszonyt és meggyőződést szerzett róla, hogy gyermekének ott nagyon jó helye lesz. Elhatározta, hogy oda fogja adni. A falu Páris környékének távol eső részén volt, oly mélyen benn az erdőben, hogy lakói úgy éltek ott, mint a legvadonabb tájon. Itt, a friss, szabad levegőben jól gyarapodhatik a gyermek.

Gilbert tíz álmatlan éjszakát, tíz szakadatlan éberségben töltött napot élt át. Bár hideg volt, éjszaka is nyitva tartotta ablakát, hogy ne kerülje el figyelmét a leghalkabb nesz se. Végre látta, mikor Fülöp beszélt hugával, mikor elküldötte a háztól a cselédet, aztán látta visszatérni a leányt az orvossal, látta, mikor az orvos kiküldötte Fülöpöt a szobából, mikor bezárta az ajtókat és elfüggönyözte az ablakokat.

Ekkor sietve futott a fuvaroshoz, kérte a megrendelt kocsit, maga segített befogni a lovakat és egy sarokra, a rue Coq-Héron közelében várakoztatta a kocsist. Aztán zsebébe tette a huszezer frankot, minden eshetőségre számítva, hosszú kést rejtett magához és a szokott uton a kertbe ugrott,

Csak most vette észre a frissen hullott havat, mely elárulhatta volna léptei nyomát. Elhatározta, hogy a rue Coq-Héron felől megy be a kertbe.

Mert ha addig a helyig követik a nyomokat, ahol átmászott a falon, a nyomozás könnyen jut eredményhez. De nem akart kellemetlenséget szerezni Rousseau urnak. A rue coq-héroni kapuhoz már jó ideje volt tolvajkulcsa. Ezen az uton jártak a ház lakói, ott nem igen fogják felismerni lépteinek nyomát.

Mikor a kapuhoz ért, ott találta az orvos kocsiját. Gilbert csöndesen nyitotta ki az ajtót és a cserjék közt a télikerthez lopódzott. Ott a falhoz lapult s az éber figyelés szorongó óráin át hallotta Andréenak fájdalmas kiáltásait s hallotta végre az újszülött gyermek első sirását is. Nem vette észre, hogy újra eleredt a hó és mind sűrűbben lepte el a kertet.

Fülöp és az orvos végre elhagyták a házat. Néhány szót váltottak egymással. Előkerült az orvos kocsisa. Fülöp beszállt a kocsiba, az orvos gyalog ment el.

Gilbert most az ablakhoz lépett. A függöny résén látta az ágyban feküdni Andréet, látta, hogy a cseléd mellette ül a karosszékbén. De a gyermek nem volt sehol.

Úgy látszott a két nő alszik.

Remegő kézzel nyitott be Gilbert a ház ajtaján és a folyosóra lépett. Vajjon hol van a gyermek? Mit tehettek vele? Hova vitték?

Minthogy tudta, hogy a két férfi elment a háztól, módjában lett volna bemenni a szobába, követelni Andréétől a gyermeket, elvenni tőle erőszakkal és futva menekülni el vele.

Egyszerre úgy rémlett, mintha halk sirást hallana. Abból a kis szobából hallatszott, ahol azelőtt Nicole szokott aludni. Kinyitotta az ajtót, belépett a szobába és figyelt. Aztán tapogatódzva kerülte meg az ágyat, megtalálta a gyermeket, felvette és ekkor sirt fel a gyermek, ezt hallotta meg Andrée is.

Gilbert gyapjutarakóba csavarta a kisedet és halkán s gyors léptekkel hagyta el a házat.

Néhány perc múlva kijutott a kertből és kiért a sarokra, hol a kocsi már készen várta. Jó borralót ígért a kocsisnak, ha fél óra alatt tul lesznek a város kapuján.

A kocsi vágatva indult el. Gilbert félve és rettegvé tette meg ezt az utat. Azt hitte, üldözik.

A gyermek keservesen sirt. Hiába igyekezett megnyugtadni. Jó szerencse volt, hogy a kocsis a kocsizörgés lármája közben nem hallott ebből semmit.

Gilbert végre megállást parancsolhatott Villers-Cotterets határában, honnan mellékösvény vitt közvetlenül a közeli Haramont falucskába.

Gyors léptekkel tartott a fiatalember célja felé. Nem havazott már, de annál hidegebb volt.

Gilbert, mikor belépett Pitou asszony lakásába, végre megkönnyebbülten lélekzett fel. A parasztnő néhány hónapos gyermeket szoptatott éppen; egy négyéves kisfiu, képeskönyvet forgatva, a lábánál térdelt. Az ablaknál körülbelül harmincéves asszony font. Egy kutya csaholva rontott a belépőnek.

— Jó reggelt, Madeleine asszony, — mondta Gilbert — ne zavartassa magát. Itt hozom a második kis babát is. Hiszen, ugy-e bár, tud róla? Niquet jegyző ur már megmondotta. Niquet ur ajánlotta magát az uraságomnak. A gyermeket egy bérlőtől hozom, aki iránt az uraság nagy jóindulattal viseltetik. Azt akarja, hogy falun neveljék fel. Vállalkozik reá, hogy felneveli?

Pitoune már karjára is vette a síró gyermeket és megható szeretettel adott neki szopni. Örömmel vállalkozott reá, hogy magánál tartja.

— Mit fizetett Niquet ur gyermekeinek neveléséért? — kérdezte Gilbert.

— Havonként tizenkét frankot, de Niquet ur

jómódu ember, mindig pótolta hozzá valamit a külön kiadásokra, — felelte Pitouné.

— Ezért a gyermekért, — mondotta Gilbert — havonta husz frankot, vagyis évente kétszáz-negyven frankot kap.

— Óh, akkor úgy vigyázok a kicsire, mint a szemem világára, — fogadkozott a paraszttasszony.

— Itt van a pénz az első esztendőre, — mondotta Gilbert és egy csomó aranyat tett az asztalra. — Most pedig beszéljünk a későbbi évek tartásdíjáról.

— Tehát még tovább is magunknál tartsuk a gyermeket? Mint a saját gyermekünket? Nincsenek szülei?

— Áh, el is felejtettem megmondani, — felelte Gilbert némi zavarral — az atyja meghalt... az anyja... az nem sokat törődhetik majd a gyermekkel.

Pitou parasztgazda hazaérkezett a földről. Jól megtermett, barátságos ember volt. A dolgot néhány szóval elmondották neki is s ő hozzájárult mindenhez.

Gilbert kijelentette, hogy a tartásdíjat mindig, egészen a gyermek nagykorúságáig Niquet jegyző fogja fizetni havonta annak a pénznek a kamat-jövedelméből, melyet elhelyeztek nála.

Mielőtt elbucsuzott volna az asszonyoktól s mielőtt Pitouval a jegyzőhöz indult, Gilbert oda ment a bölcsőhöz, amelyben az asszony már helyet adott a kicsinynek. Először nézte figyelme-
sebben a gyermeket és vonásaiban bizonyos hasonlatosságot fedezett fel Andréével. Könny szökött a szemébe. Reszketve szorította ajkát az ujszülött arcára. Aztán a paraszttal együtt elhagyta a házat.

Örült, mikor már kívül tudta magát, mert mély megindulást érzett magában és félt, hogy elárulja magát.

Madeleine egyszerre utána kiáltotta a küszöbről:

— Hallja-e, uram!

— Mit kíván? — kérdezte Gilbert.

— A nevét, a nevét mondja meg! Hogyan szólítsuk a kis fiut?

— Gilbertnek hívják! — felelte az ifju apa büszkén.

NEGYPENHATODIK FEJEZET

Az utrakelés

Niquet jegyzőnél hamar rendbehozták a dolgokat. Gilbert átadott a jegyzőnek majdnem huszezer frankot. Csak néhány száz frank hiányzott belőle.

Ugy állapodtak meg, hogy kamatjaiból fedezék a nevelés költségét; a tőkét pedig arra fordítsák, hogy mire a fiu eléri nagykorúságát, birtokot vegyenek neki, melyen becsületes földmives módjára megélhessen. A jegyző évente ötszáz frankot fizessen Pitounak, azonkívül kapjon Pitou, mikor a fiu eléri tizennyolc éves korát, külön jutalomképpen kétezernégyszáz frankot. Amennyivel a tőke ötszáz franknál többet hajt, Niquetnek jusson fáradságáért.

Gilbert aztán nyugtáztatta a jegyzővel a pénzt, Pitouval pedig írásban ismertette el, hogy átvette a gyermeket. Végül elbucsuzott tőlük, s a jegyző csodálta a fiatalember üzleti szellemét, a másik pedig örült nem remélt szerencséjén.

Mikor megfordult s még egy utolsó pillantást vetett Haramont szegényes házára, Gilbert kis időre megállt.

Miért menekülök én? gondolta magában. Nem maradhatnék inkább itt? Nem élhetnék együtt

gyermekemmel abból a pénzből, melyet attól az embertől kaptam, ki bűnrészesnek érezte magát rossz cselekedetemben, nem maradhatnék meg ismeretlenül paraszt és munkásemler módjára ebben a faluban, nem nevelhetném fel magam a gyermekemet? Még van idő, visszamenni a jegyző-höz és azt mondani, hogy én vagyok a gyermek atyja. De nem, nem lehet! Elraboltam anyjától a gyermeket, azután, hogy előbb a becsületét raboltam el. Ugyszólván elloptam azt a pénzt attól az embertől, azzal az ürüggyel, hogy jóváteszem általa bűnömöt. Nincs rá jogom, hogy megalapít-sam vele saját szerencsémét s arra sincs jogom, hogy megtartsam a gyermeket, holott az anyja nem tarthatja meg. Vagy kettőnké az a gyermek, vagy egyikünké sem.

Visszafordult és utnak eredt. Legyen úgy! mondotta magában. A boldogtalanságot választom! Légy nyugodt, Andrée, becsülettel vállalom a belőle reám eső részt.

Bekanyarodott az erdőbe s elindult az országot felé, mely Normandiába vitt, hova, úgy remélte, négy nap alatt megérkezik.

Egész vagyona kilenc frank volt s még néhány sou. Ruhája még elég tisztességes állapotban volt. Könyvet vitt a hóna alatt s polgári körökből származó diáknak nézhették, ki szüleikhez megy haza vakációra. Éjnek idején gyalogolt, napközben pedig megpihent egy-egy réten.

Két izben oly borzasztóan hideg volt, hogy kénytelen volt betérni egy-egy parasztkunyhóba. Ott leült a tűz mellé és estig pihent. Senki sem gyanakodott reá; a könyv olyan tárgy volt akkoriban, melyet becsülni tudtak. Ha elvértve kételkedéssel fogadták, azt mondotta, hogy a roueni papnevelőbe viszi utja.

A könyv, melyet magával vitt, az „Uj Heloise” volt, Rousseau ajándékozta meg vele. Első üres

lapján ott ékeskedett a nagy filozófus sajátkezü aláírása. Mikor pénzkészlete négy frankra olvadt le, kitépte azt a lapot és eladta a könyvet három frankért egy könyvkereskedőnek. Aztán cserébe adta szép selyem harisnyáját egy pár otromba cipőért, mert csatos cipője leszakadt lábáról, nem járhatott már benne.

December tizenharmadikán reggel tíz órakor megérkezett Havreba és a kikötőben csakhamar megtalálta az *Adonisz* nevű brigget. Kis csónakon átvitette magát a hajóra, a kapitány elé vezettette magát és átadta neki azt az írást, melyet Balsamótól kapott.

— Ah, ön az? — mondotta a kapitány s figyelmes pillantást vetett reá. — Oly fiatal még, és ...? Jól van, jól van! Hova akar menni?

— Amerikába.

— Mához egy hétre indulunk.

— Mit tegyek azon a héten, kapitány?

— Van utlevele?

— Nincs.

— Akkor estére jöjjön vissza, de addig is maradjon a város határán kívül, például Saint-Adresseben.

— Ennem kellene, de a pénzem elfogyott.

— Nálam kap ebédet és vacsorát.

— Aztán?

— Ha egyszer hajóra szállt, ne térjen vissza többé a szárazra; itt elrejtőzködhetik; és úgy teszi meg utjának első részét, hogy nem látja ismét az eget ... De mihelyt husz mérföldnyire leszünk a tengeren, azt teheti, amit akar.

— Nem bánom.

— Tehát intézze el, amit még el kell intéznie.

— Meg kell írnom egy levelet.

— Írja meg. Itt, ennél az asztalnál ... Van itt tinta, toll, papiros; a postahivatal a külvárosban van. A hajóinas majd odavezeti.

Gilbert, mikor magára maradt, megírt egy rövid levelet s megcimezte:

„Taverney Andrée kisasszonynak Páris, rue Coq-Héron 9. sz.”

Aztán zsebre tette a levelet, megette, amit a kapitány eléje adott s partra ment a hajóinassal, az elvezette a postára, hol feladta a levelet.

Napestig a tengert nézte Gilbert a part meredélyéről.

Mikor az est leszállt, visszatért a hajóra. A kapitány várta már s mikor megérkezett, kijelölte helyét a második osztályu utasok közt.

NEGYPENHETEDIK FEJEZET

Gilbert bucsuja

Eközben Fülöp kereste a gyermek elrablóját.

Ugy gyanította, hogy atyjának része van a szöktetésben, mert nyilván azt hiszi, hogy a király gyermeke s ennek következtében sokat érhet neki. Mert hiszen ez a kisdéd élő tanubizonyíték arra, hogy ő felsége hűtlenséget követett el Dubarry grófnéval szemben. Viszont ha a király újra kegyeibe fogadja Andréet, akkor minden bizonnyal drága pénzen vásárolják vissza első szerelmének ezt a zálogát.

Az öreg bárónak bizonyára ilyen az eszejárása, gondolta Fülöp s ezért azzal a szándékkal járt, hogy felkeresi s a gyermek kiszolgáltatására kényszeríti atyját. Csak Louis doktor vitte arra a gondolatra, hogy mégis csak a gyermek atyja követhette el a rablást.

De Fülöp nem hitt ebben a feltevésben.

— Minden lehetséges, — mondotta. — De annak a szegény bolondnak magának sincs mit ennie. Tulzó, szegény ördög az, ráadásul kereket

is oldott és fél, hogy megtalálják. Megígertem ugyan önnek, hogy nem bántom, de azért nem ajánlanám neki, hogy a szemem elé kerüljön.

— Akkor hát ne beszéljünk róla többet, — mondotta az orvos.

— Csak egy kérésem van még, kedves uram, — folytatta Fülöp. — Hogy megnyugtathassuk Andréet, hagyja reá, amivel megvigasztaltam szegényt, hogy a gyermeket ön vette magához és vitte el a dajkához. Tudja, hogy Amerikába készülök, hűgom pedig zárdába vonul. Elutazásom előtt felkeresem atyámat és vallomásra kényszerítem, hogy hova tette a gyermeket. Dubarry asszonnyal fogok ráijeszteni.

— De mit akar tenni a gyermekkel, ha nővére zárdába vonul?

— Felneveltetem. Ha felnőtt, én pedig életben maradok, magamhoz veszem.

— Azt hiszi, hogy hűga belenyugszik abba, hogy elszakadjon öntől és gyermekétől?

— Meg fog tenni mindent, amire kérni fogom. Tudja, hogy ily értelemben beszéltem már a trónörökösnével.

— Akkor menjünk szegényhez, — mondotta az orvos.

Mikor az orvos megerősítette azt, amit Fülöp mondott a gyermek hollétéről, Andrée megnyugodott. Hamar összeszedte magát, úgy, hogy tizednapra már a kertben sétálhatott.

Ugyanazon a tizedik napon — éppen künn sütkérezett a napfényben — visszatért Fülöp Taverneybe tett utjáról. Örült, hogy az orvost egyedül találta a házban. Elmondotta neki, hogy atyja szentül fogadkozott, hogy nem tud a gyermekről semmit és hogy nem is akar tudni róla.

— A báró ur talán csak ki akart bujni, — vélekedett az orvos.

— Semmiesetre sem hiszem, — felelte Fülöp.
— Megfenyegettem, esedezve kértem, de megmaradt állítása mellett.

Andrée, a kertből jövet, belépett hozzájuk.

— Óh, mit mondjak neki? — mondotta hal-
kan Fülöp.

— Csitt, csitt, — figyelmeztette az orvos.

Andrée boldog örömmel ölelte meg bátyját.

— Nos! — kérdezte — honnan jöttél?

— Mindenekelőtt atyánktól jöttem, ami nem
ujtság, mert hiszen megmondtam, hogy Taver-
neybe megyek.

— A báró jól érzi magát?

— Jól érzi magát, Andrée; de nem csak ezt
az egy látogatást tettem ... többeknél jártam a
zárdába való belépésed érdekében. Hál' Istennek.
most már elő van készítve minden, meg vagy
mentve, és most már okosan és határozottan ve-
heted fontolóra jövődet.

— Drága barátom, a magam jövője már nem
foglalkoztat, s az én jövőm egyáltalában ne foglal-
koztasson senkit ... Mit törődöm magammal?
Csak az érdekel, hogy mi lesz a gyermekemből.
Csakis neki akarom szentelni magam, a fiamért
akarok élni, nélkülözni, sőt dolgozni is, ha más-
képp nem lehet. Nem gondolok többé a zárdára.
A gyermekemé vagyok.

De édes hugom, miket beszélsz? — mondotta
Fülöp. — Jól tudod, hogy nem maradok Francia-
országban. Nincs vagyonunk s az én pályafutá-
somnak vége. Ha tudnám, hogy a zárdában vagy,
nyugodtan utazhatnám el ... vajjon szegényen és
támasz nélkül hagyjalak itt?

Andrée Louis doktorhoz fordult:

— Kedves doktor, mondja, nincs-e igazam,
mikor ragaszkodom elhatározásomhoz, mindaddig,
míg a gyermeknek szüksége van reám?

— Asszonyom, — felelte az orvos — bizo-

nyára igaza van, de nem szabad tulhajtani a szeretetet egy oly lény iránt, mint amilyen egy újszülött gyermek. Olyan az, mint a mindenféle bajnak és veszedelemnek kitett gyöngé palánta.

Andrée megijedt.

— Miért beszél így? — kérdezte. — És Fülöp, miért nézel reám oly szomoruan? Hol van a gyermekem?

— A dajkánál, — felelte az orvos — de megbetegedett.

— Megbetegedett? Óh, akkor mindjárt ... Marguerite! — kiáltotta Andrée. — Hamar kocsit! Megyek a gyermekemhez!

— Nem szabad elmennie, — tiltakozott Louis doktor. — Nem szabad még kocsira ülnie.

— De hiszen éppen ma reggel mondotta...

— Tulbecsültem erejét...

— Titkolnak előttem valamit, ön épp úgy, mint Fülöp, — kiáltotta Andrée megrettenve. — Marguerite, kocsit hamar, menni akarok, ha belehalok is. Ha nem engedik idejönni a kocsit, akkor gyalog megyek.

— Andrée, — kérte Fülöp és karjába zárta — ne menj, mert fölösleges.

— Meghalt a gyermekem? — hebegte Andrée s a karosszékre roskadt.

Mikor pedig Fülöp nem felelt, hangosan sirva fakadt.

— Isten rendelte úgy, — igyekezett az orvos megnyugtatni. — Már születésének éjszakáján szölitotta magához. Csak úgy gondoljon reá, mint egy árnyra, mely előtűnt, aztán elszállt.

Andrée két kezébe rejtette arcát. A leány belépett s egy levelet hozott, mely Andrée-nak szólt.

— Kitől jöhetett? — mondotta halkan Fülöp. — Hiszen apánkon kívül nem tudja senki, hogy ide menekültünk. Pedig nem az ő keze írása.

Andrée feltépte a borítékot és olvasta a benne talált irást. Rémülten sikoltott fel, görcs rohanta meg és a gyorsan hozzásiető leány karjaiba dőlt. Fülöp felvette a levelet, mely kiesett kezéből és a következőket olvasta:

„A tengeren 17.. dec. 15.

Elutazom! Elűzött magától és nem lát többé; de magammal viszem a gyermeket, mely sohasem fogja önt anyjának mondani.

Gilbert.“

Fülöp összegyűrte a papírlapot és felordított dühében.

— Oh! — kiáltotta fogát csikorgatva — nem akartam megtorolni azt a gonosztettet, melyben a véletlen is segítette, büntetlenül akartam hagyni, mert úgy ígértem önnek, kedves doktor; de ez az előre kitervezett új gonosztett nem maradhat megtorlatlanul. Andrée, esküszöm neked, megölöm azt a gazot, ha még egyszer a szemem elé kerül. Eredj holnap Saint-Denisbe, én sietve sietek a legközelebb eső kikötőbe, meg fogom találni a bitangot, vissza fogom hozni a gyermeket. Harminchat óra még, és Havreban leszek!

NEGYVENNYOLCADIK FEJEZET

A hajó fedélzetén

Andrée ettől a pillanattól fogva néma és sötét volt, mint a sir.

Mikor önkívületéből ismét magához tért, ke-reste bátyjának pillantását és a harag, melyet ki-olvasott szeméből, a bátorság új forrása volt számára.

Bevárta, míg ereje annyira visszatér, hogy a hangja nem reszket többé; aztán megfogta Fülöp kezét és így szólt:

— Bátyám, említetted ma reggel a saint-denis-i zárdát, ahol a trónörökösné asszony egy cellát tartatott fenn számomra.

— Ugy van, Andrée.

— Még ma elkísérhetsz oda, ha úgy tetszik.

— Köszönöm, hugom.

— Önnek, kedves doktor, — folytatta Andrée, — nem szolgálhatom meg azt, amit érettem tett. Fogadja el ezt a kis medaillont. Az arcképem van benne, melyet két éves gyermekkoromban festetett meg anyám. Meglehet, hogy van némi hasonlósága gyermekemmel. Tartsa meg, akkor néha eszébe juthat még az a gyermek, melyet a világra segített, és az az anya, kinek életét mentette meg.

Andrée aztán nyugodtan tette meg az elutazás előkészületeit.

Ugyanaznap este hat órakor már bevonult a zárdába. Mikor a kapujához ért, elbucsuzott bátyjától.

— Ha megtalálod gyermekemet, — rebegte — szeretném még csak egyszer megölelni, mielőtt meghalok.

— Légy nyugodt, Andrée. Isten veled!

Fülöp már Saint-Denisben gondoskodott magának postalovakról, és nem szállt le a nyeregből egész éjszaka és másnap egész nap. A következő éjszaka pedig már megérkezett Havreba. Napkeltekor tudakozódott, hogy mely hajók indulnak legelőbb Amerikába. Megmondták neki, hogy az *Adonisz* aznap indul utjára.

Fülöp beszélt az *Adonisz* kapitányával, megfizette a menetdíjat és míg podgyászát a hajóra vitték, bucsuzó levelet irt a trónörökösnének.

Az apály beálltával a hajóra szállt és az *Adonisz* délután négy órakor duzzadó vitorlakkal indult ki a csatornából.

Könnyes szemmel nézett vissza Fülöp a partra, mely mindjobban eltávolodott tőle. Az este

aztán sötét szárnyával mindent befödött. Fülöp visszavonult hajószobájába s ott, a lámpa gyöngé fényénél, elolvasta a másolatát annak a levélnek, melyet a trónörökösné címére küldött.

„Asszonyom”, írta, „egy ember, ki elvesztette minden reményét és támaszát, bucsuzik Öntől az-
zal a fájó érzéssel, hogy oly keveset tett leendő
felséged érdekében. Ez az ember kimegy a tenger
veszedelmeibe és viharaiba, mint ahogy Ön az
uralkodás veszedelmei és szirtjei közé készül. Ifju-
ságában, szépségében, bálványoztatva és körülvéve
tisztelő barátaitól és Istenként tisztelő szolgáitól,
el fog feledkezni arról, kit oly kegyesen emelt ki-
rályi kezével a tömeg fölé; én sohasem felejttem el
Önt; új világba megyek, hogy megismerjem az esz-
köket, melyekkel érdemesebben szolgálhassam,
mikor majd a trónon ül. Fenségedre bízom szent
hagyatékként hűgömet, azt a szegény, elhagyott
virágszálat, melynek nem lesz többé más napja,
mint az ön pillantása. Legyen oly kegyes és eresz-
kedjék le némelykor hozzám, és barátainak körében,
mindenhatóságában, mindenek jókívánságainak
központjában állva, esedezve kérem, hallja meg
egy száműzött áldását, melyet talán sohasem hall
többé tőle magától s aki Önt talán nem látja többé
soha.”

Mikor végigolvasta ezt a levelet, összeszorult
a szíve. Álmatlanul töltötte az egész éjszakát. A
hullámok dübörögve csapkodták a hajó oldalát,
az árbocok recsegték-ropogtak s a meglehetősen
erős szélfuvás gyorsan, de nyugtalan mozgással
hajtotta előre a hajót.

Másnap reggel Fülöp szobájában reggelizett;
délben a kapitánnyal ebédelt együtt. Minthogy
hozzám akart szokni a tengeri utazáshoz, több napot
töltött köpenyébe burkolva a fedélzeten.

A többi utas közül nem mutatkozott senki,
mert mindenki félt a zord időjárástól és a hullá-

mok erős járásától. Az első szobákban két hölgy és négy ur lakott. A második osztály utasairól a lovag nem tudott semmit.

Nemsokára azután az időjárás felderült, a vihar elült, az enyhébbé vált levegő a melegebb égöv közellétét jelezte. Fülöp most már éjszaka is a fedélzeten maradt. Nézte a hajó sodrában a holdfénytől csillogó vizet, és jól esett egyedül lennie a mérhetetlen tenger magányában.

Ekkor, a hajó orránál a párkányra támaszkodva, megpillantott egy sötét alakot. Nyilván egy második osztályu utas volt. A lovag kerülni akart minden ismerkedést és minden beszélgetést; sietve indult lefelé a szobájába; éppen akkor tartott fel felé a kapitány.

Fülöp kénytelen volt megállni s pár szót váltani vele.

— Friss levegőt akar szivni, kapitány? — kérdezte éppen hogy csak hogy mondjon valamit.

— Éppen most keltem föl.

— Akkor az utasai frissebbek önnél.

— No igen, tiszt létére hozzászokott a koránkeléshez, — mondotta a kapitány.

— Oh, nemcsak én, — mondotta Fülöp — mert az az ember, aki láthatólag mély gondolatokba merülve áll amott, nyilván szintén utasai közül való.

A kapitány odanézett s úgy látszott, majdnem megijed.

— Miféle ember az? — kérdezte Fülöp.

— Egy... egy fiatal kereskedő, — felelte a kapitány zavarodottan.

— Ugy látszik, alig várja már, hogy megkezdhesse Amerikában a hajszát a szerencséire, — mondotta Fülöp. — Lasunak találja a brigg járását.

A kapitány nem felelt; odament ahhoz az emberhez és mondott neki valamit. Erre az ismeretlen eltűnt a fedélzet alatt.

— Miért zavarta álmodozásában? — kérdezte Fülöp. — Miattam maradhatott volna.

— Csak azt mondtam neki, hogy megárhath neki a friss reggeli levegő. Második osztályon utazik és nincs oly jó köpönyege, mint önnek, — felelte a kapitány.

— Hol vagyunk most?

— Holnap horgonyt vetünk az Azori szigetek előtt és friss ivóvizet hozunk a hajóra.

NEGYVENKILENCEDIK FEJEZET

Az Azori szigetek

Déltájban közeledtek a szigetekhez, melyeknek különös formájú hegycsucsaít már reggel megpillantották messziről. A hajó délután három órakor horgonyt vetett az első sziget előtt. Az utasok is kimentek a szárazföldre, hogy járjanak kissé a husz napja tartó tengeri utazás után.

— Uraim, — mondotta a kapitány az utasoknak — öt óra hosszáig maradhatnak a szigeten. Éljenek a jó alkalommal. Találnak ezen a teljesen lakatlan kis szigeten hévvizü forrásokat és hidegség dolgában a glecser vizéhez hasonló forrásvizeket, ha a természet érdekli önöket; találnak üregi nyulat és foglyot, ha örömük telik a vadászatban.

Fülöp fegyvert, puskaport és sörétet vitt magával a szigetre.

— A hajón marad ön? — kérdezte a kapitánytól.

— Látok ott egy hajót, melyet gyanusnak nézek, — felelte a kapitány. — Szemmel akarom tartani. Este nyolc órára, — kiáltotta a csónakban éppen elhelyezkedő uraknak és hölgyeknek —

vissza kell térniök a hajóra. Aki később jön, lemarad.

A szigeten Fülöp egy darabig nézte, hogy a matrózok hogyan töltik meg vizes edényeiket egy kristálytisztá forrás vizéből. Aztán bement egy sötét barlangba, mert ott akarta bevárni, hogy a többi utas elszéledjen a szigeten.

Mikor már nem hallotta hangjaikat és csak néha-néha hallatszott messziről egy-egy puskalövés, mikor már a matrózok sem voltak hozzá közel, el akarta hagyni a barlangot, hogy keressen magának a szirtek között egy kis helyet, honnan gyönyörködhessek a szép tájban és zavartalanul adhassa át magát gondolatainak.

Ekkor egy árnyék jelent meg a barlang leg-sötétebb részében. Karját előrenyujtva, óvatosan botorkált előre a patakzó vitztől nyirkos talajon. Fülöp látta, hogy nem egyszer már-már lecsuszott. Feléje tartott és kezét akarta nyujtani neki.

— Ide jöjjön! — kiáltotta.

E hang hallatára a másik felnézett. A barlang félhomályában Fülöp ismert arcot pillantott meg, iszonyodva kiáltott fel és hátraszökött.

— Gilbert! — kiáltotta.

— Fülöp!

A két név szinte ugyanegy pillanatban riadt fel, mint valami földalatti mennydörgés.

Aztán már csak dulakodás zaja hallatszott. Fülöp torkon ragadta és a barlang fenekére vonszolta magával Gilbertet.

Az ellenkezés nélkül vonszoltatta magát, mint aki meg akarja magát adni sorsának.

A szikla falához szorítatva, nem térhetett ki többé.

— Nyomorult, most kezemben vagy! — kiáltotta Fülöp. — Az Isten igazságos és a kezembe szolgáltatott! Véd meg, gazember!

— Miért? — kérdezte Gilbert szelid hangon.

— Védd magad, tudod, hogy a hatalmamban vagy, és rászolgáltál a legszörnyűbb büntetésre. Kiderült minden alávalóságod. Nem érted be az-
zal, hogy meggyaláztál egy tiszta leányt, ember-
telenségemben még meg kellett ölnöd az anyát is!

Gilbert nem felelt semmit, Fülöp újra mellen ragadta.

— Védekezzél, kutya! — kiáltotta. — Megfojtalak! Gyáva golyhó, legalább védekezzél!

E szóra Gilbert egyszerre felegyenesedett és egyetlen mozdulattal messzire lódította magától Fülöpöt.

— Ebből is láthatja, lovag ur, — mondotta teljes nyugalommal — hogy tudnék védekezni. De minek? Ott van a fegyvere. Lőjjön le.

Fülöp csakugyan felkapta a fegyvert, de mindjárt el is dobta magától.

— Nem! — mondotta. — Hová készültél? Hogyan kerültél ide?

— Az *Adonisz* utasa vagyok.

— Elbujtál, mert láttál úgy-e, a fedélzeten? — kiáltotta Fülöp.

— Nem tudtam, hogy ön is a hajón van.

— Hazudsz, gazember!

— Nem hazudok.

— De miért bujtál el?

— Nem ön elől. Titkos megbizással megyek Amerikába és megparancsolták, hogy ne mutakozzam senkinek.

— Csak azt akartad, hogy én ne lássalak, csak el akartad rejteni a gyermeket, kit elraboltál.

— A gyermeket? — kiáltotta Gilbert.

— Ugy van, elraboltad, hogy aztán zsarolhass!

— Azért vettem magamhoz, mert meg akartam akadályozni, hogy arra tanítsák, hogy vesse meg atyját, — felelte Gilbert büszkén.

— Ha elhihetném, nem is volnál oly gonosz,

amilyennek hittelek, — dörögte Fülöp. — De nem igaz, elraboltad!

— Mikor az ember azt veszi vissza, ami az övé, akkor nem lopott.

— Hallgass reám, — mondotta Fülöp, reszketve dühében — csak az imént még el voltam határozva, hogy megöllek, van is jogom reá. De meghagyom az életedet, ha visszaadod a gyermeket, aki nálad van.

— Nincs nálam, — felelte Gilbert. — Néhány hetes csecsemőt nem szokás tengeri utra vinni.

— Tehát Franciaországban hagytad? Hol?

Gilbert hallgatott.

— Semmirekellő, dacolsz velem? — kiáltotta Fülöp. — Ne őrijts meg! Hallod, megmondod-e, hol van a hugom gyermeke? Visszaadod?

— Az én gyermekem az enyém, — felelte Gilbert határozottan.

— Gonosztevő, meg akarsz halni?

— Nem adom vissza a gyermekemet, — felelte Gilbert rendületlenül.

— Gilbert, megpróbálom, hogy a legnyugodtabban beszéljek veled, hogy ne gondoljak arra, ami elmúlt és megbocsássak neked minden bűnt és gyalázatot, melyet családunkra zuditottál. Akarsz többet is? Rajta leszek, hogy csillapítsam Andrée haragját, beszélek vele érdekedben, csak add vissza a gyermeket. Andrée szereti a fiát — a te fiadat — szereti mindennél inkább a világon. Nem fog többé haragudni az atyjára sem, ha őszintén megbánja bűnét. Csak add vissza neki a gyermeket.

Gilbert keresztbefonta a karját és égő pillantást vetett Fülöpre.

— Nem hitt nekem, tehát én sem hiszek önnek, — felelte. — Nem, mintha nem volna becsületes ember, hanem mert fenéig megismertem a társadalmi előítéletek örvényét. Nincs közeledés,

nincs megbocsátás, halálos ellenségek vagyunk. Ön az erősebb, tehát legyen ön a győztes... Nem kérem az ön fegyverét, tehát ön se kérje az enyémet.

— Tehát beismered, hogy a gyermekeket fegyvernek tartod a kezekben?

— Igen, de csak a megvetés, a becsmélés ellen.

— Utoljára kérdem, Gilbert, visszaadod-e?

— Nem.

— Tehát jól van! Nem akarlak meggyilkolni, azt akarom, legyen reá módod, hogy te is megölhess engem, úgy, mint én téged. Nem akarom, hogy újabb bűn történjék miattad. Vedd el ezt a pisztolyt, a párja nálam marad. Mindegyikünk olvas háromig, aztán egyszerre lövünk.

Egyik pisztolyát odadobta Gilbert lábához. De az nem mozdult.

— Nem párbajozom, — felelte.

— Tehát jobb neked, ha lelőlek? — kiáltotta Fülöp s őrlöngött dühében és kétségbeesésében.

— Jobb.

— Gondold meg, a végletekig viszel.

— Meggondoltam.

— A jog az én részemen van, Isten megbocsátja nekem.

— Tudom, tehát löjjön!

— És nem akarsz védekezni?

— Nem!

— Akkor halj meg gonosztevő módjára, megtisztítom téled a világot; halj meg az elvetemültek halálával, pusztulj el, mint egy kutya.

Elsütötte pisztolyát. Gilbert fölemelte a két karját, előbb hátra, aztán előrehajolt s végre egy hang, egy kiáltás nélkül arcabukott. Fülöp érezte, hogy a langyos vér iszamóssá teszi lábánál a homokot; végképpen eszét vesztette és kirohant a barlangból.

Előtte volt a part; szélén egy csónak várt.
— Megérkezett végre? — kiáltották a matrózok, mikor megpillantották Fülöpöt. — Elmult nyolc óra. A többi utas már mind megérkezett a hajóra. Hallottuk a lövését. Mit lőtt?

Fülöp ezekre a szavakra elvesztette eszméletét.

Ugy vitték a hajóra, mely éppen szélnek fordította vitorláit.

— Hiányzik még valaki? — kérdezte a kapitány.

— Itt hozzuk az utolsó utast, — felelték a matrózok. Eléshetett, mert az imént elájult.

A kapitány jelt adott az indulásra, a briggyorsan távolodott el az Azori-szigetektől, éppen mikor az ismeretlen hajó, mely oly sokáig nyugtalanította, amerikai lobogó alatt befutott a kikötőbe.

Az *Adonisz* kapitánya jeladást váltott a hajóval, aztán, legalább látszólag megnyugtatta, folytatta útját nyugat felé és csakhamar eltűnt az éj sötétségében.

Csak másnap vették észre, hogy egy utas hiányzik az *Adonisz* fedélzetéről.

BEFEJEZÉS

XV. Lajos halála

Az 1774-ik év május havának kilencedikén este nyolc órakor a versaillesi kastély a legsajátszerűbb és legérdekesebb látványt nyújtotta.

E hónap első napján XV. Lajos királyt ágyba döntötte egy betegség, melynek komoly jelentőségét az orvosok nem merték bevallani előtte.

Borden orvos rosszindulatu himlőnek nyilvánította a király betegségét, la Martinière orvos hozzájárult kartársának véleményéhez és úgy vélekedett, hogy fel kell világosítani a királyt, hogy úgy is mint király, úgy is mint keresztény tegye meg rendelkezéseit a lelkiek és anyagiak tekintetében, sajátmagának és birodalmának üdvére.

— A legkeresztényibb királynak, — mondotta — fel kell vennie az utolsó kenetet.

De la Martinière a trónörökös pártjához, az ellenzékhez tartozott. Borden azt mondotta, hogy megölik a királyt már azzal, ha beismerik előtte bajának veszedelmes jellegét, már pedig ő a maga részéről őrizkedik a királygyilkosságtól.

Borden a Dubarry-pártot képviselte.

A vallást a király ágyához idézni, csakugyan egyértelmű lett volna azzal, hogy a kegyencnőt elűzik a palotából. Mikor Isten belép az egyik ajtón, az ördögnek ki kell mennie a másikon.

E viszálykodások közben a betegség oly mélyen fészkelte be magát a király elvénhedett, a kicsapongások következtében erőtlenné vált szervezetébe, hogy az orvosok tudománya már nem segíthetett.

A baj egy szerelmi hűtlenséggel kapcsolatban támadt, melyre Dubarry grófné nyújtotta kegyesen az alkalmat XV. Lajosnak. A király már az első rohamok alkalmával látta ágya köré gyülekezni két leányát, a kegyencnőt és a legkegyeltebb udvaroncokat. Még nevetgéltek és kölcsönösen bizalmat öntöttek egymásba.

De hirtelen és váratlanul megjelent Versaillesben madame Louise komor és szigorú arca: odahagyta kolostorának celláját, hogy ápolja és vigasztalja atyját.

Sápadtan és sötéten lépett be, mint a Végzet kőszobra; atyjának nem leánya, nővéreinek nem nővére volt már; olyan volt, mint az ókor proféta-

lelkü asszonyai, kik megjelentek a balsors vészterhes napjaiban és odakiáltották az elvakult királyoknak: Jaj neked! Jaj neked!

Abban az órában érkezett Versaillesbe, mikor Lajos csókokkal borította és szelíd enyelgéssel tette beteg homlokára és tüzelő arcára Dubarry asszony kezét.

Mikor megjelent, futva menekült mindenki. Nővérei a szomszédos szobába siettek, Dubarry asszony meghajtotta térdét és visszavonult lakosztályába, a kiváltságolt udvaroncok az előszobákba tódultak és csak a két orvos maradt benn, a kandalló egyik szögletébe huzódva, a szobában.

— Leányom! — rebegette a király és kinyitotta fájdalmában és lázának gyötrelmében lehunytt szemét.

— A leánya, sire, igen, a leánya, ki eljött Isten megbizásából. Az az Isten küldötte ide, kiről ön egészen megfélekezett s kire emlékeztetni akarom, — felelte madame Louise.

— Remélem, leányom, még nem vagyok oly közel halálomhoz, hogy szükségem volna ily figyelmeztetésre. Nincs más bajom, mint egy kis láz, mint egy kis gyulladás...

— Allapota, sire, — felelte Louise — egészen ellenkezőleg oly komoly, hogy az udvari szokásoknak megfelelően össze kellene gyülekezni ágyánál az ország papi nagyjainak. A királyi család tagjának, mikor himlőbe esett, mulhatatlanul fel kell adni a haldoklók szentségét.

— Miket mondasz, gyermekem? — kiáltotta a király.

— Azt mondom, hogy felséged himlőbe esett, — felelte a hercegnő.

— Arról nem mondtak nekem az orvosok semmit, — hebegette a király.

— Mert nem merik megmondani, de én nem Franciaországra, hanem egy más királyságra gon-

dolok. Alljon, sire, az Isten színe elé és vessen pillantást elmúlt életére.

— Himlőbe? — nyögte a király — de hiszen akkor meg kell halnom, akkor el vagyok veszve! Borden, la Martinière ... igaz volna?

Az orvosok lesütötték szemöket és hallgattak.

Louise megfogta atyjának kezét.

— Kezdjen új életet, sire! — kiáltotta. — Isten hatalmas és meggyógyíthatja a legnagyobb beteget is. Adjon jó példát népeinek. Fogadja meg, hogy keresztény módjára él, ha Isten meggyógyítja, és keresztény módjára hal meg, ha magához szólítja.

Még egyszer megcsókolta kezét, aztán ismét lebocsátotta arcára fátylát és elment. Ünneplés léptekkel haladt le a lépcsőn és leirhatatlan félelmet és rémületet hagyva maga után, eltűnt kocsijában.

A király, mikor magához tért ijedelméből, így szólt:

— Nem akarom, hogy megismétlődjének a Metzben Chateauroux hercegnővel megtörtént jelenetek. Hívják Aiguillon asszonyt és kérjék meg, hogy kísérje Dubarry asszonyt Rueilbe.

Borden ellenvetéseket akart tenni, de a király elhallgattatta.

La Martinière sietett a trónörököshöz és elmondott neki mindent. Viszont Borden Dubarry asszonynak tett jelentést.

A grófné letett minden ellenszegülésről és elhagyta a kastélyt.

Borden azzal töltötte ki bosszuját, hogy eltiltotta a királyi ház tagjait a betegszobától, mondván, hogy a betegség ragadós. Ettől fogva a király szobája már csak a vallás és a halál számára volt nyitva.

A királynak feladták az utolsó kenetet, és

Párisban, hol a hír futótüzként terjedt el, mindenki a legfőbb eseményről, Dubarryné bukásáról beszélt.

Az egész udvar jelentkezett a trónörökösnél; de az bezáratta ajtait és senkit sem fogadott.

Másnap a király jobban érezte magát, s elküldötte Dubarry asszonyhoz Aiguillon herceget azzal a megbizással, hogy adja át üdvözlését.

Ez a nap 1774 május 9-ike volt.

Az udvar sietve hagyta oda a trónörökös pavillonját s oly áradatban vonult Rueilbe, hol a kegyencnő lakott, hogy még akkor sem látták azon az országuton az uri fogatoknak oly sorát, mikor Choiseul urat Chanteloupba száműzték.

Igy álltak a dolgok. Életben marad-e a király és még mindig királyné-e Dubarry asszony?

Meghal-e a király s több-e Dubarryné gyalázatos, elvetemült kurtizánna?

Ez a kérdés izgatta nem csak az udvaroncokat, hanem Versailles és Páris polgárait is. Csoportok álltak szerte az utcákon s mindenki feszülten várta az újabb és újabb híreket.

A kastéllyal szemközt, egy gesztenyefasor kanyarulatánál hajlottkoru ember ült az egyik padon. Keze a botján pihent és állát a kezére támasztotta. Csöndesen töprengett magában. Betegeges embernek látszott, de a szeme elárulta, hogy lelkében még több a tűz, mint szemében.

Annyira elmerült tünődésében, hogy nem vette észre azt a másik embert, ki a tér tulsó feléről közeledett hozzá és leült melléje a padra.

Ez a másik még fiatalember volt, kiálló pofacsontok, csuf, széles száj és alacsony homlok tették jellegzetessé arcát. A pad felé tartva, gunyosan kacagott fel, bár magában volt. Mikor három lépésnyire volt a padtól, észrevette az öregét s hevesen lépdelve közeledett hozzá.

— Leülhetek, uram? — kérdezte tőle.

— Hogyne, — felelte az aggastyán. — Ah, ön az, fiatal seborvosom?

— Ugy látszik, a király megint jobban van, — mondotta a fiatal ember — és megint bizakodnak. Beszélük, hogy felgyógyulása után megesküszik Dubarrynéval.

Még nagyobbat kacagott. Az aggastyán nem felelt semmit.

— Nem tetszik önnek, hogy úgy kacagok? — kérdezte amaz. — Minden jó francia együtt örövend királyával.

— Ne tréfálkozzék azon, — mondotta az öreg szeliden. — Valakinek mindig szerencsétlenség, mikor egy ember meghal. Ha király hal meg, a szerencsétlenség az egész országot éri.

— Akkor is, ha XV. Lajos hal meg? — felelte a fiatalember csufolódva. — Ismerem paradoxonainak ügyességét és erejét, de ezuttal nem érthetek egyet önnel. Minek is gondolni a király halálára? Igaz, himlőben fekszik és tudja mindenki, hogy az mit jelent. De jó orvosai vannak, azok majd átsegítik a bajon. Franciaország nem fogja elveszteni a nagyon szeretett Lajost; de ezuttal majd nem tartanak kilencnapos imádságot a templomokban, mint mikor első ízben volt beteg. Minden buzgóság megszűnik lassan ezen a világon.

— Csitt, — mondotta az öregember. — Oly emberről beszél, akiért Isten kinyújtja kezét ebben a pillanatban.

A fiatalember egy oldalpillantást vetett a mellette ülőre. Az kitartóan a kastélyra függesztette szemét.

— Látja ott az ablakban azt az égő gyertyát? — kérdezte az öreg, mikor észrevette, hogy szomszédja csodálkozik. — Tudja-e, mit jelent az a gyertya? Egyik barátom állította oda, és addig ég, míg él a király.

— Tehát jeladás?

— Jeladás, melyről XV. Lajos utóda nem veszi le szemét ott a függöny mögött. Ez a jel, mely azt az időpontot fogja tudtára adni neki és embereinek, mikor uralomra jutnak, számomra szegény filozófus számára pedig csak azt a pillanatot jelzi, mikor Isten kiolt egy évszázadot és egy emberéletet. Óh, nézze, fiatal barátom, mily sötét van és mily bágyadtan világít az a kis gyertyaszál! Az új korszakot, mely következni fog, ön végig megéri, mert ön még fiatal. Én, természetesen, nem fogok megismerkedni a jövő titkaival. XIV. Lajos hetvenhárom évig uralkodott, XV. Lajos hatvan évig; hány évig fog uralkodni XVI. Lajos?

— Ah! — kiáltotta a fiatalember s ujjával az ablakra mutatott, mely hirtelen elsötétült.

— A király meghalt! — mondotta az aggastyán s az ijedség egy nemével kelt fel helyéről.

Néhány percig mindketten hallgattak.

Egyszerre nyolc clovas udvari hintó vágatott elő a palota udvaráról. Elöl két fullajtár lovagolt s égő fáklyát tartott a kezében.

A hintóban a trónörökös, Mária Antoinette és Erzsébet asszony, a király nővére ült.

A fáklyafény kietlenül világította meg sápadt arcukat. Az udvari fogat a padtól tiz lépésnyire robogott el a két férfi előtt.

— Éljen XVI. Lajos király, éljen a királyné! — kiáltotta a fiatalember oly metsző hangon, hogy azt lehetett volna hinni, hogy inkább gunyolni, mint köszönteni akarja az új felségeket.

A király köszönetet intett; a királyné megmutatta komoly, szomorú arcát. A kocsit eltűnt.

— Dubarry asszony most özvegyiségre jutott, kedves Rousseau ur, — mondotta a fiatalember.

— És holnap száműzetésbe megy, — felelte az aggastyán. — Jó éjszakát, Marat ur!

(Vége)

Már most felhívjuk az olvasó figyelmét arra, hogy Dumas válogatott műveinek ebben a sorozatában legközelebb megjelenik e most befejezett regénynek közvetlen folytatása, melynek *A Bastille lerombolása* (Ange Pitou) a címe. Maga ez a cím jelzi már a főeseményt, mely középpontja lesz a történet hatalmasan fejlődő eseményeinek. Gilbert és Taverney gyermekeinek sorsa kapcsolódik bele itt a nagy regényciklusba, melynek koronája lesz az azután következő regény: *Charny grófné*.

UJDONSÁGAI

DUMAS : A korinthusi leány

Nero császár regénye

DUMAS : A varázsló

*Gróf Cagliostro, a világ legnagyobb
kalandorának története*

DUMAS : Madame Dubarry bukása

A varázsló további cselszövései

EWERS : Lidérc

Fantasztikus könyv

FORRÓ : Kegyetlen asszonyok

A szerelem és szenvedély írása

GERGŐ : Materialista lélektan

Van-e lélek ?

GOETHE Szerelmei

Klasszikus szépségű vallomások

KUPRIN : Jama, a vöröslámpás negyed

A leghatalmasabb világvárosi erkölcsregény

LANDSBERGER : Maison Olga R.-T.

Szenzációs finom pikantériájú regény

LANDSBERGER : Lu a kokott

Egy berlini leány regénye

LONDON : Magas északon

A népszerű író legérdekesítőbb munkája

ELŐKÉSZÜLETBEN LÉVŐ KÖNYVEK

DUMAS: A Bastille lerombolása
Cagliostro III. része

DUMAS: Charny grófnő
Cagliostro IV. része

DUMAS: Margot királynő

DUMAS: Monsoreau hölgy

DUMAS: A negyvenötösök

KUPRIN: Moloch

KUPRIN: Salamon csillaga

POE: Hopp-Frosch

UJHELYI: Pénzt és nőt

SZERELMES SZÁZADOK

Első sorozat:

DON JUAN

FAUBLAS

HEPTAMERON

Szerkesztik:

FORRÓ PÁL és SZINI GYULA

Dunántúl, Pécs.

